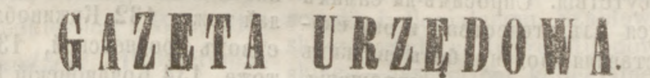
№ 68. ВТОРНИКЪ, 30 АВГУСТА. 1860. WTOREK, 30 SIERPNIA. № 68.

СТО ПЕРВЫЙ ГОДЪ СУЩЕСТВОВАНІЯ. SETNY PIERWSZY ROK ISTNIENIA.

ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ KURYER WILEŃSKI

ОФФИЦІАЛЬНАЯ ГАЗЕТА.

GAZETA URZĘDOWA.

„Виленскій Вѣстникъ" выходитъ по Вторникамъ и Пятницамъ. Условія подписки: Цѣна за годъ 10 р., съ пересылкою 12 р.; за полъ года 5 р., съ пересылкою 6 р.; за четверть года 2 р. 50 к., съ пересылкою 3 р.; за 1 мѣсяцъ 84 к.— За объявленія плотится за строку 17 к. сер.

Контора редакціи въ Вильнѣ, на Дворцовой улицѣ, въ Гимназіальномъ домѣ.

„Kuryer Wileński" wychodzi we Wtorek i Piątek. Cena roczna r. sr. 10, z przesyłką 12 rub.; półroczna 5 rub., z przesyłką 6; kwartalna 2 r. 50 k., z przesyłką 3 r.; miesięczna 84 kop.— Za ogłoszenia płaci się za każdy wiersz po kop. sr. 17.

Bióro redakcyi w Wilnie, przy ulicy Biskupiéj (Dworcowéj), w murach po-uniwersyteckich.

ВНУТРЕННІЯ ИЗВѢСТІЯ.

ВИЛЬНО.

26 августа, въ высокоторжественный день священнаго коронованія ИХЪ ИМПЕРАТОРСКИХЪ ВЕЛИЧЕСТВЪ, въ 11 часовъ утра въ Николаевскомъ каѳедральномъ соборѣ высокопреосвященнымъ *Іосифомъ*, митрополитомъ Литовскимъ и Виленскимъ, совершена была божественная литургія, въ присутствіи командира 1 корпуса, генер. отъ инфантеріи *Лабинцова* и всѣхъ военныхъ и гражданскихъ чиновниковъ, и послѣ оной благодарственное молебствіе, съ колѣнопреклоненіемъ и провозглашеніемъ при сто одномъ пушечномъ выстрѣлѣ многолѣтія ИХЪ ИМПЕРАТОРСКИМЪ ВЕЛИЧЕСТВАМЪ и всему Августѣйшему Дому.

Въ тоже время, въ Р. К. каѳедральномъ соборѣ св. Станислава, высокопреосвященнымъ *Венцеславомъ Жилинскимъ*, митрополитомъ всѣхъ Р. К. церкзей въ имперіи, Могилевскимъ архіепископомъ, предсѣдателемъ духовной коллегіи, совершено было благодарственное молебствіе о здравіи и благоденствіи ВСЕМИЛОСТИВѢЙШАГО МОНАРХА и всей Августѣйшей фамиліи.

Вечеромъ городъ былъ иллюминованъ.

---

26 августа, исполнилось четыре года священному коронованію ИХЪ ИМПЕРАТОРСКИХЪ ВЕЛИЧЕСТВЪ. Празднуя радостный день этотъ, невольно обращаются признательныя воспоминанія къ торжественному событію, когда благодушный Монархъ, принимая на Себя великое служеніе предназначенное Ему волею всеблагаго промысла, незамедлилъ излить щедрыя милости на вѣрноподданныхъ,изцѣлить душевные недуги страждущихъ, внести въ дома ихъ миръ и спокойствіе, и возвратить подъ кровы родные членовъ семействъ, которые отторгнулись или увлеченіями молодости, или обстоятельствами, или довѣріемъ къ постороннимъ внушеніямъ. Какія-бы ни были причины долголѣтнихъ лишеній, на которыя произвольно обрекли себя несчастныя жертвы увлеченія,— причины эти исчезли при словѣ безпредѣльнаго милосердія, даровавшаго забвеніе прошедшаго, невозмутимый путь жизни въ настоящемъ и твердыя надежды на свѣтлое будущее.—Державнымъ словомъ Всемилостивѣйшаго ГОСУДАРЯ отмѣненъ для западныхъ губерній временный порядокъ опредѣленія въ службу военную и гражданскую и увольненіе отъ оной потомственныхъ дворянъ; разрѣшенъ пріемъ въ государственную службу уроженцевъ западныхъ губерній участвовавшихъ въ польскомъ возмущеніи 1831 года, которые получатъ разрѣшеніе возвратиться на родину (и кто не получилъ его!), а равно и законнымъ дѣтямъ ихъ, рожденнымъ послѣ приговоровъ надъ отцами, дарованы всѣ права потомственнаго дворянства; въ 1856 году въ Минской, Виленской, Гродненской и Ковенской губерніяхъ предоставлено дворянству пользоваться правами выборовъ безъ ограниченія постановленнаго въ 78 ст. устава о выборахъ; въ 1857 году, лицъ участвовавшихъ въ бывшемъ польскомъ возмущеніи, повелѣно безпрепятственно допускать къ службѣ какъ по выборамъ, такъ и отъ короны; въ 1858 году дозволено лицамъ, которыя отданы были за политическія преступленія въ военную службу и уволеннымъ отъ оной, вступать въ службу гражданскую; въ 1859 году, повелѣно прекратить всѣ дѣла о конфискаціи и ликвидаціи имѣній лицъ, участвовавшихъ въ мятежѣ 1831 года. Въ городахъ Виленской, Гродненской, Ковенской и Минской губерній образо-

WIADOMOŚCI KRAJOWE.

WILNO.

Dnia 26 sierpnia, w dzień uroczysty rocznicy koronacji NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA JEGO MOŚCI i NAJJAŚNIEJSZÉJ CESARZOWEJ JÉJ MOŚCI, o godzinie 11-éj rano, w katedralnym soborze świętego Mikołaja, jego eminencja metropolita Litewski i Wileński *Józef*, w obecności dowódzcy pierwszego korpusu armii, jenerała-piechoty Łabińcowa, tudzież wszystkich wojskowych i cywilnych urzędników, odprawił mszę świętą, i po jéj ukończeniu, dziękczynne modły z przyklęknieniem i odśpiewaniem hymnu o długie lata dla ICH CESARSKICH MOŚCI i całéj Najjaśniejszéj Rodziny. Przyczém z twierdzy Wileńskiéj danych było 101 wystrzałów z dział.

Jednocześnie też, w R. K. katedralnym kościele św. Stanisława, jego eminencja ksiądz *Wacław Żyliński*, metropolita wszech R. K. kościołów w Cesarstwie, arcy-biskup Mohylewski, prezes R. K. duchownego kollegjum, odprawił mszę świętą i dziękczynne modły za zdrowie i pomyślność NAJMIŁOŚCIWSZEGO MONARCHY i całéj Najjaśniejszéj Familji.

Wieczorem miasto było oświecone.

Dnia 26 sierpnia, spełniła się czteroletnia rocznica świętéj koronacji NAJJAŚNIEJSZYCH CESARSTWA ICH MOŚĆ. Przy obchodzie téj pamiątki radośnéj, wdzięczne wspomnienia mimowoli przywodzą na pamięć ów wypadek uroczysty, kiedy Monarcha dobrotliwy, wielkie Nań obowiązki wolą Opatrzności Najwyższéj wkładane przyjmując na Się, pośpieszył wnet hojne łaski zlać na wiernych poddanych, ukoić boleści dusz moralném cierpieniem dotkniętych, do domówstw ich wnieść pokój i ciszę, i pod rodzinne strzechy powrócić tych członków familji, ktorzy bądź uniesieniami młodocianemi, bądź siłą okoliczności lub obcemi natchnieniami powodowani, dali się z jéj łona oderwać. Jakiekolwiek były przyczyny długich cierpień, na jakie nieszczęśliwe ofiary uniesień dobrowolnie siebie skazały, przyczyny te zniknęły za wyrzeczeniem słowa nieograniczonego miłosierdzia, które udarowało ich zapomnieniem przeszłości, pokojem życia teraźniejszego i stałą nadzieją lepszéj doli na przyszłość. Potężny Monarcha najłaskawiéj rozkazał, i oto w gubernjach zachodnich odmieniono czasowy porządek wstępowania do służby wojskowéj i cywilnéj, uwolniono od niéj szlachtę dziedziczną, pozwolono przyjmować do służby skarbowéj rodaków gubernji zachodnich, zawikłanych w polskim rokoszu 1831 roku, ktorzy otrzymają pozwolenie powrótu do kraju (a kto go nie otrzymał!), równie też ich dzieciom prawego łoża, urodzonym po wydaniu wyroku na ojców, ze wszystkich przywilejów szlachcie dziedzicznéj służących korzystać pozwolono; w roku 1856, w gubernjach Mińskiéj, Wileńskiéj, Grodzieńskiéj i Kowieńskiéj, szlachta otrzymała pozwolenie używania praw wyborczych bez ograniczeń, jakie na mocy 78 art. ustawy o wyborach istniały; w r. 1857, osoby w byłym rokoszu polskim zamieszane, bez żadnéj przeszkody do służby tak od wyborów jako i korony przyjmować rozkazano; w r. 1858, osobom za przewinienia polityczne do służby wojskowéj oddanym i następnie od niéj uwolnionym, pozwolono do służby cywilnéj wstępować; w r. 1859, rozkazano zaprzestać wszystkie sprawy o konfiskatach i likwidacjach majątkow osób, w powstaniu 1831 roku zawikłanych. W miastach gubernji Wileńskiéj, Grodzieńskiéj,

---

ИЗЪ ЗАБЫТАГО ПОРТФЕЙЛЯ.

III. Гаменъ.

Этюдъ.

(А. П. Колянковскому).

Gamin—Jeune garçon qui passe son temps à jouer ou à polissonner dans les rues. *Ланде.*

(Продолженіе.)

Гамены, уличные мальчишки—qui passent son temps á jouer ou á pollissonner dans les rues какъ опредѣляетъ почтенный лексикографъ, это продуктъ городской сложившейся уже жизни... Тѣмъ шире жизнь, тѣмъ чище, тѣмъ pur sang—каждый гаменъ.... Самый породистый конечно c'est l'enfant du peuple de Paris, le Gamin de Paris... Это аристократъ всѣхъ остальныхъ гаменовъ. А тамъ ужъ другіе.. Въ Вильнѣ—тоже можно заглядѣться на нихъ, можно съ любопытствомъ изучать ихъ нравы, жизнь, у нихъ свои законы, свои обычаи. Остроумный, бойкій, нахальный, неутомимый врагъ торговокъ, Евреевъ, беззаботный на столько, на сколько грязенъ и оборванъ....

Въ Ковнѣ между прочими замѣчательностями подобнаго рода, мы съ особеннымъ удовольствіемъ останавливаемся на здѣшнемъ гаменѣ....

Около почтовыхъ телегъ, хлопотали ямщики, запрягали лошадей, подмазывали колеса какого-то тяжелаго экипажа... Мой знакомецъ Гаменъ держалъ мазницу и съ самымъ напряженнымъ любопытствомъ посматривалъ на работу.

— Ты вотъ, дядя, тутъ мазни еще! Видишъ не ровно!—стекло все... Эй... мазни.. неровно что!...

— А и то добже... мазнуть можно!... и жмудинъ очень флегматически мазнулъ еще разъ ось...

Гаменъ еще съ большимъ сознаніемъ собственнаго достоинства посмотрѣлъ на своихъ товарищей. Ихъ человѣкъ пять-шесть, въ ожиданіи пассажировъ, одѣтые въ самые разно-характерные лохмотья, на одномъ даже чуть ли не фракъ чиновничій съ форменной единственной пуговицей, безъ фалдъ, воротника и одного рукава.... Всѣ они съ большимъ участіемъ слѣдили за работой ямщика, видно добраго и также, какъ и они, беззаботнаго малаго.

Пассажиры начали выходить. Какая то пожилая дама сурово поглядѣла на окружившихъ ея съ воззваньями гаменовъ и на старика, отставнаго безногаго солдата, который тоже приплелся къ подъѣзду и протянулъ молча свою руку....

Пани ничего недала... Нѣмецъ, толстенькій, рыжій старичокъ тоже ничего недалъ... Только какой то студентъ съ синимъ околышемъ на фуражкѣ вынулъ тощій на видъ кошелекъ и положилъ въ руку солдата серебряную монету, а въ гаменовъ бросилъ съ десятокъ мѣдныхъ грошей.... Тѣ какъ коршуны накинулись на разсыпавшуюся добычу. Солдатъ сжалъ гривенникъ и сдѣлалъ напрасное, но впрочемъ усиленное движеніе, чтобы вмѣсто поклона и слова, почтительно выпрямиться: деревяшка, а можетъ быть и другая рана дали о себѣ знать: только сморщился бѣднякъ.

За паньей шла паненка. Та украдной что-то вложила тоже солдату и моему гамену, который былъ ближе, при этомъ хорошенькій свѣтлый глазокъ съ такимъ добрымъ взглядомъ мелькомъ обратился къ молодому студенту...

Гаменъ не выдержалъ....

— А спасибо, панночка, а спасибо золотыя ручки!—а самъ подпригивалъ около молодой дѣвушки.

— Зося!... сказала старая пани — „а я тебѣ что говорила: слово маманъ мимо ушей не пропускай, мой другъ!.. Смотри-же...

Та только зардѣлась и глаза опустила—подъ свои длинные, загнутые луками, рѣсницы...

А гамены между тѣмъ цѣлой цѣпью обступили пассажировъ, преслѣдуя ихъ по пятамъ, строя самые уморительные жалостныя мины, съ цѣлью тронуть и смягчить сердце путешественниковъ. Тѣ едва отъ нихъ отдѣлались: мягкость сердца, всецѣло, неразстратя хотѣли довезти они до за-границы....

Дилижансъ тронулся... Самый упрямый изъ Гаменовъ былъ мой знакомый Петрусь... Придерживаясь одной рукой за подпорку, другую онъ вытягивалъ къ окну и бѣжалъ рядомъ съ дверцей. Какой-то сухощавый панъ бросилъ ему мѣдный пятакъ почти въ самый лобъ... Петрусю только того и было нужно... Отряхнулся, повернулся на одной ногѣ и присоединился съ довольной, плутовской улыбкой къ своимъ товарищамъ....

— Ай да, Петрусь; зухъ, право, зухъ.... закричалъ какой то бѣлокурый, весь рябой и золотушный гаменъ...

Я подошелъ къ Петрусю и тронулъ его за плечо...

— „Покажи: нѣтъ ли Антося тутъ?

— Эй, Антось.... ступай сюда—добрый баринъ злотувку дастъ...

Злотувки я не далъ... Но Антось тоже былъ типъ своего рода. Мягкіе темнорусые волосы спускались спутанными и длинными прядями... нечесанные кое-гдѣ съ соломой закрывали почти до самыхъ глазъ узкій и низкій лобъ, глубоко вдавленный. Лицо было изъ жолта-блѣдное.... самъ худой, грудь вдавлена; куда ему до Петруся; тотъ былъ передъ нимъ просто богатырь по своимъ мускуламъ, несмотря на двѣнадцать лѣтъ. А Антосю было ужъ гораздо больше.... На ногахъ болтались какіе то не то лоскутья, а скорѣе полоска грязнаго холста.... рубашки не было буквально.... вмѣсто ея былъ распоротый мѣшокъ, въ которомъ носятъ зерно на баты... Мѣшокъ былъ перекинутъ чрезъ плечи, и перевязанъ веревочкой около стана... Руки были совершенно свободными... Точъ точь тога Римскаго патриціія только другаго цвѣта и отъ другаго матерьяла.... Замѣтно было, что этотъ мѣшокъ, притомъ уже порядочно дырявый, откопанъ гдѣ нибудь недавно на заднемъ дворѣ хлѣботорговца... За то была фуражка—это почти отличіе между остальными гаменами; фуражка имѣла даже половину козырька..

— Послушай, Антось; гдѣ твоя рубашка; ты кажется съумѣлъ обойтись безъ нее...

— Да была, пане, съѣли только.... такъ бросилъ...

При этомъ Антось обвинилъ во всемъ то семейство насѣкомыхъ, однаго изъ представителей котораго казнилъ на своемъ ногтѣ будочникъ Гоголя.

— Какъ съѣли?

— Такъ и съѣли: мыть ужъ было нечего.. Одно слово, что рубашка, кстати вотъ это нашлось....

— Панычу, панычу, копѣечку!... жалобна запросилъ Антось....„Копѣечку!...

(Продолженіе впредь).

ваны вмѣсто 8—18 заведеній съ гимназическими курсами и 3-и семиклассныя училища для приходящихъ дѣвицъ въ городахъ губернскихъ, съ цѣлью соединить умственное образованіе съ родительскими попеченіями о нравственномъ воспитаніи молодаго поколѣнія, а переводъ въ Вильно Александровскаго кадетскаго корпуса, на содержаніе коего отпускается ежегодно до 200 т. руб. серебромъ, обращающихся въ самомъ городѣ, не есть ли тѣмъ же неоспоримымъ доказательствомъ отеческой заботливости о сближеніи юныхъ питомцевъ съ родителями, этими вѣрными и неусыпными путеводителями нравственнаго направленія? Во всѣ заведенія эти, какъ и во всѣ дворянскія училища, введено преподаваніе Польскаго языка. Въ теченіе пяти лѣтъ рекрутская повинность не нанесла матеріальнаго ущерба ни владѣльцу, ни поселянину и не дала послѣднему повода омрачить разлукою съ близкими ему, спокойнаго быта семейства. Пути желѣзныхъ дорогъ, воскресающіе жизнь городовъ и торговую ихъ дѣятельность, не миновали ни одного изъ главныхъ пунктовъ губерній Литовскихъ. Заглянемъ-ли въ дома жителей, и тамъ найдемъ уже многихъ, послѣ долголѣтняго и безвѣстнаго ихъ отсутствія. Спросимъ-ли самихъ нѣкогда удалившихся изъ отечества, и они скажутъ намъ, что оставляя родину безъ всякихъ собственныхъ средствъ къ жизни, по возвращеніи, получили на первоначальныя обзаведенія значительныя денежныя пособія, по одному лишь неизреченному попеченію о нихъ Августѣйшаго ГОСУДАРЯ. Всѣ благодѣянія эти сдѣланы не для блеска и суетной похвалы, но для истинной пользы края, который видя возрастающее благосостояніе, смотритъ и на будущее съ твердымъ упованіемъ.

Долго еще неостановились-бы мы въ исчисленіи МОНАРШИХЪ милостей, вызываемыхъ въ памяти нашей всерадостнымъ днемъ священнаго коронованія, много-бы еще могли передать утѣшительныхъ событій видимыхъ въ общихъ распоряженіяхъ и случаяхъ частнаго проявленія, но всѣ эти щедроты благотворящаго намъ МОНАРХА извѣстны каждому; извѣстны близко и тѣмъ, которые ими пользуются и напрасны были-бы послѣ приводимыхъ фактовъ усилія лжеумствованій; мы твердо увѣрены, что и самая напряженная неблагонамѣренность не въ силахъ была-бы поколебать въ благородныхъ сердцахъ святаго чувства ихъ одушевляющаго,—чувства искренней и справедливой признательности.

СПИСОКЪ

Польскимъ выходцамъ и ссыльнымъ лицамъ, получившимъ на основаніи Всемилостивѣйшаго манифеста 26 августа 1856 года и особыхъ Высочайшихъ повелѣній, по 23 августа 1860 года, дозволеніе возвратиться изъ за-границы и изъ разныхъ мѣстъ ссылокъ на родину въ край, Высочайше ввѣренный управленію Виленскаго военнаго, Гродненскаго и Ковенскаго генералъ-губернатора.

Выходцы: 1 Адамовичъ Ѳеодоръ изъ Виленской губерніи, 2 Анушкевичъ Викентій, тоже, 3 Анцыпа Ильдефонсъ, Грод., 4 Анусевичъ Рафаилъ Ков., *ссыльные:* 5 Анайскій Адамъ, Грод., 6 Адамовскій Іосифъ, тоже, 7 Анисомовичъ Николай тоже, *выходцы:* 8 Бабіянская Камилла, съ матерью, Вилен., 9 Бонаръ Иванъ, тоже, 10 Букато Ромуальдъ, тоже, 11 Боровскій Викентій, (урожен. Августовской губ.), 12 Бутлеръ Викентій, тоже, 13 Бейнаръ Станиславъ тоже, 14 Бѣльскій Доминикъ, Грод. 15 Багрыцевичъ Франциекъ, тоже, 16 Борженецкій Францъ, тоже, 17 Бржозовскій Александръ, тоже, 18 Будзинскій Зенонъ, тоже, 19 Брандтъ Иванъ, тоже, 20 Бржескій Казиміръ, Ковен., 21 Буковскій Викентій, тоже, 22 Бейнаровичъ Михайло, тоже, 23 Бабянскій Викентій, тоже, 24 Байковскій Викторъ, тоже, 25 Буткевичъ Петръ, тоже, 26 Бенецкій Иванъ Казиміръ, тоже, *ссыльные*: 27 Бокшанскій Юліанъ, Вилен., 28 Брынкъ Георгій, тоже, 29 Бернатовичъ Казиміръ, тоже, 30 Бржезовскій Игнатій, тоже, 31 Булгакъ Томашъ, тоже, 32 Балинскій Людвигъ, тоже, 33 Богуславскій Осипъ, Грод., 34 Бородачъ Иванъ, тоже, 35 Бартоховскій Северинъ, тоже, *выходцы:* 36 Выгоновскій Юліанъ, Вилен., 37 Волловичъ Антонъ, тоже, 38 Вилейко Феликсъ, тоже, 39 Вронно Александръ, Грод., 40 Вислоухъ Викторъ, тоже, 41 Вильчинскій Людвигъ, Ковен., 42 Верейко Устинъ, тоже, 43 Венсулисъ Викентій, тоже, 44 Высоцкій Александръ, тоже, 45 Войткевичъ Александръ, тоже. 46 Важневичъ Михаилъ тоже, 47 Витковскій Михаилъ, тоже, *ссыльные:* 48 Важинскій Порфирій, Вилен., 49 Врончевскій Юліанъ, тоже, 50 Витковскій Каетанъ, тоже, 51 Витковскій Юрій, тоже, 52 Волонсевичъ Яковъ, тоже, 53 Васюкъ Адамъ, тоже, 54 Войниловичъ Александръ, Грод. (урожен. Минской губ.), 55 Вишневскій Станиславъ, Грод. *выходцы:* 56 Гувальтъ Казиміръ, Вилен., 57 Гечевичъ Карлъ, тоже, 58 Гораинъ Игнатій, тоже, 59 Гембицкій Люціанъ, тоже, 60 Гробицкій Георгій, тоже, 61 Графъ Наполеонъ, тоже, 62 Гораинъ Михаилъ, тоже, 63 Ганусевичъ Александръ, Грод., 64 Гумницкій Иванъ-Генрихъ, тоже, 65 Голембіовскій Антонъ, съ сыномъ Артуромъ, тоже, 66 Гриневицкій Людвигъ тоже, 67 Гладковскій Ѳома, тоже, 68 Гулевичъ Ромуальдъ, Ков., 69 Годлевскій Антонъ, тоже, 70 Глодынскій Георгій-Францъ, тоже, 71 Гоштовтъ Адольфъ, тоже, *ссыльные:* 72 Горецкій Яковъ, Виленской, 73 Гутовскій Францъ, тоже, 74 Грундеръ Христофоръ, тоже, 75 Гумницкій Доминикъ, тоже, 76 Грибъ Викентій, тоже, 77 Гедройць Устинъ, тоже, 78 Гофмейстеръ Апполонъ, Гродненской, 79 Гриневичъ Феофилъ, тоже, 80 Гинейко Михаилъ, Ковенской, 81 Гецевичъ Михаилъ, съ женою тоже; *выходцы:* 82 Длускій Гаспаръ, Виленской. 83 Дмоховскій Генрихъ тоже, 84 Длускій Онуфрій тоже, 85 Двораковскій Симонъ, Гродненской. 86 Даниловичъ Станиславъ, тоже, 87 Довгердъ Флоріанъ, Ковенской, 88 Дембинскій Павелъ, съ двумя сыновьями тоже, 89 Довгелловичъ Іосифъ, тоже; *ссыльные:* 90 Даукша Николай, Виленской, 91 Довіатъ Юрій тоже, 92 Дашкевичъ Антонъ, тоже, 93 Добошинскій Сильвестръ тоже, 94 Далевскій Александръ тоже, 95 Дановскій Флоріанъ тоже, 96 Далевскій Францъ тоже, 97 Довіатъ Мартинъ Ковенской, 98 Добровольскій Константинъ тоже, 99 Денкеръ Александръ тоже; *выходцы:* 100 Еленскій Рафаилъ Виленской, 101 Эйтминъ Ѳаддей тоже, 102 Эліашовичъ Александръ, съ семействомъ Гродненской, 103 Эрдманъ Юліанъ Ковенской, 104 Эрдманъ Людвига, вдова съ пятью малолѣтными дѣтьми тоже; *ссыльные:* 105 Эйсымонтъ Иванъ Виленской, 106 Эндржіевскій Станиславъ тоже, *выходцы:* 107 Жонголловичъ Іеронимъ Виленской, 108 Жорго Францъ Ковенской; *ссыльные:* 109 Желиговскій Эдуардъ Виленской, 110 Желявскій Юліанъ тоже, 111 Желязовскій Павелъ Гродненской, *выходцы:* 112 Зухаржевскій Станиславъ Виленской, 113 Зухаржевскій Мартинъ тоже, 114 Заремба Иванъ-Людвигъ Гродненской, 115 Заборовскій Михаилъ-Леопольдъ тоже, 116 Зубревичъ Францъ Ковенской, 117 Заевскій Кипріянъ тоже, 118 Завадскій Фремонтъ тоже, *ссыльные:* 119 Завадскій Феликсъ Виленской, 120 Заренба Иванъ тоже, 121 Зубржицкій Іосифъ Гродненской; *выходцы:* 122 Иллаковичъ Наполеонъ-Михаилъ Виленской, 123 Іезерницкій Викторъ Гродненской; *ссыльной:* 124 Ивановскій Іосифъ Виленской *выходцы:* 125 Корево Александръ Виленской, 126 Куцевичъ Гасперъ тоже, 127 Клоттъ Казиміръ тоже, 128 Квалерскій Осипъ тоже, 129 Каменскій Юліанъ, съ сыновьями Эдуардомъ, Артуромъ и дочерьми Изабеллою и Маріею тоже уроженецъ Минской губ., 130 Карпивскій Феликсъ Виленской, 131 Круповичъ Николай тоже, 132 Крживоблоцкій Игнатій, съ семействомъ Гродненской, 133 Кобржинскій Григорій тоже, 134 Кочановскій Павелъ тоже, 135 Каренга Доминикъ тоже, 136 Кржижановскій Венцеславъ тоже, 137 Куявскій Людвигъ тоже, 138 Кантримовичъ Іосифъ Ковенской, 139 Качинскій Ѳаддей тоже 140 Киршанскій Карлъ тоже, 141 Каменскій Онуфрій тоже, 142 Кржечковскій Доминикъ тоже; *ссыльные:* 143 Кубацкій Владиславъ Виленской. 144 Колесинскій Балтазаръ тоже, 145 Кимбергъ Андрей тоже, 146 Круневичъ Павелъ тоже, 147 Калиновскій Иванъ тоже, 148 Клечковскій Маврикій тоже, 149 Клечковскій Владиславъ тоже, 150 Клечковскій Иванъ тоже, находился въ домѣ умалишенныхъ, а впослѣдствіи освобожденъ отъ суда, 151 Крынскій Авреліанъ Гродненской, 152 Куликовскій Флоріанъ Ковенской, 153 Калиновскій Іосафатъ тоже; *выходцы:* 154 Любанскій Викторъ, съ дочерью Виленской, 155 Леневичъ Константинъ тоже, 156 Лясковскій Юліанъ тоже, 157 Липинскій Іосифъ Гродненской, 158 Лазовскій Антонъ тоже, 159 Любенскій Цезарій Ковенской, 160 Левговдъ Доминикъ тоже, 161 Лисецкій Михаиль тоже, 162 Ловчинскій Симонъ тоже, 163 Лопатто Карлъ тоже; *ссыльные:* 164 Люткевичъ Брониславъ Виленской, 165 де-Люсине Карлъ, возвратился въ г. Вильно, какъ уроженецъ Парижа, туда и отправился, 166 Лесневскій Иванъ Виленской, 167 Лукашевичъ Іосифъ тоже, 168 Луневскій Федоръ тоже, впослѣдствіи оказался уроженцемъ царства Польскаго, куда и отправился, 169 Лобановскій Иванъ тоже, 170 Лукша Михаилъ Гродненской, 171 Леоновичъ Матвѣй тоже, 172 Лопацинскій Людвигъ Ковенской, 173 Лещинскій Робертъ тоже, 174 Лобановскій Мартинъ тоже, 175 Лобановскій Антонъ тоже, 176 Ляндсбергъ Іосифъ, съ женою, двумя сыновьями и двумя дочерьми; *выходцы:* 177 Мокржецкій Эдуардъ виленской, 178 Можейко Іоахимъ тоже, 79 Микишъ Фердинандъ тоже, 180 Медзыховскій Михаилъ тоже, 181 Матушевичъ Викентій тоже, 182 Меленковичъ Владиславъ съ двумя дочерьми тоже, 183 Минскій Албертъ тоже, 184 Мержвинскій Стефанъ тоже, 185 Милачевскій Михаилъ гродненской, 186 Мало Карлъ тоже, 187 Монюшко Викторъ тоже, 188 Малишевскій Викентій тоже, 189 Марцинкевичъ Петръ тоже, 190 Милановскій Іосифъ тоже, 191 Махвицъ Константинъ ковенской, 192 Матулевскій Матвѣй тоже, 193 Мусницкій Наполеонъ тоже, 194 Медекша Феликсъ тоже; *ссыльные:* 195 Малецкій Іосифъ виленской, 196 Мрозовскій Викторъ тоже, 197 Мошинскій Александръ тоже, 198 Манцевичъ Алоизій тоже, 299 Миколко Адамъ тоже, 200 Мокржецкій Цезарій тоже, 201 Микутовичъ Михайло тоже, 202 Мисюль Михаилъ гродненской, 203 Марцинкевичъ Иванъ тоже, 204 Масловскій Станиславъ тоже, 205 Монстовичъ Адольфъ ковенской, 206 Михайловичъ Андрей тоже; *выходцы:* 207 Наркевичъ Викторъ ковенской, 208 Наркевичъ Игнатій тоже, 209 Норейко Петръ, съ двумя сыновьями тоже; *ссыльные:* 210 Новицкій Наполеонъ виленской, 211 Новицкій Казиміръ тоже, 212 Неціонскій Игнатій тоже; *выходцы:* 213 Оржеховскій Казиміръ виленской, 214 Орда Наполеонъ гродненской, 215 Олендзкій Гекторъ тоже, 216 Ордынскій Францъ тоже, 217 Обуховскій Казиміръ тоже; *ссыльные*: 218 Орлицкій Эразмъ Виленской, 219 Олишкевичъ Бонавентура тоже, 220 Оржешко Антонъ Гродненской, 221 Обуховичъ Станиславъ тоже, 222 Остаповичъ Семенъ тоже, 223 Ордынскій Карлъ тоже; *выходцы:* 224 Піонтковскій Юліянъ Виленской, 225 Полуянъ Феліціянъ тоже, 226 Потриковскій Альфонсъ тоже, 227 Пашковскій Валентій тоже, 228 Пузына Иванъ-Іосифъ тоже, 229 Прушинскій Наполеонъ тоже, 230 Парчевская Наталія вдова, съ дочерью, тоже, 231 Пржецишевскій Антонъ Ковенской, 232 Петровичъ Иванъ тоже, 233 Пурвинскій Антонъ тоже, 334 Прозоръ Маврикій тоже, 235 Петрашкевичъ Ѳома тоже, 236 Проневскій Марцелинъ тоже, 237 Плятеръ Цезарій тоже; *ссыльные:* 238 Петриковскій Іосифъ Виленской, 239 Пастернакъ Иванъ тоже, 240 Пожерскій Эдуардъ тоже, 241 Паукштисъ Семенъ тоже, 242 Пашкевичъ Иванъ тоже, 243 Петрашкевичъ Онуфрій Гродненской, 244 Полубинскій Владиславъ тоже, 245 Пильцицкій Іосифъ тоже, 246 Поплавскій Николай тоже, 247 Пасербскій Платонъ, Ковенской, 248 Песковскій Эліяшъ, Виленской; *выходцы:* 249 Ревенскій Казиміръ, Виленской, 250 Рейзеръ Казиміръ тоже. 251 Рожанскій Феликсъ тоже, 252 Ронко Владиславъ-Александръ, Гродненской, 253 Римгайло Фульгенцій, Ковенской, 254 Рутковскій Иванъ тоже, 255 Раковскій Антонъ тоже, 256 Рымкевичъ Осипъ, съ дочерью Михалиною и сыновьями Езекіиломъ и Корниліемъ тоже, 257 Родовичъ Андрей тоже; *ссыльные:* 258 Рейковскій Донатъ, Виленской, 259 Рондоманскій Генрихъ тоже, 260 Ренигеръ Аницетій тоже, 261 Родзевичъ Казиміръ тоже, 262 Рекисъ Отто тоже, 263 Ревинскій Францъ тоже, 264 Ренигеръ Іосифъ тоже; 265 Равкинъ Михайло, Ковенской, 266 Раюнецъ Антонъ тоже, 267 Романскій Карлъ тоже; *выходцы*: 268 Сыревичъ Ксаверій Виленской, 269 Сѣчковскій Иванъ-Михаилъ

Kowieńskiéj i Mińskiéj, zamiast 8, utworzono 18 zakładów naukowych z kursami gimnazjalnymi i 3 szkoły o siedmiu klassach dla przychodzących panien w miastach gubernjalnych, dla połączenia wychowania umysłowego z rodzicielską troskliwością o ukształcenie moralne pokolenia młodego; a przeniesienie do Wilna Aleksandrowskiego korpusu kadetów, na którego utrzymanie wydająca się co rok summa 200,000 r. sr. wydatkuje się w samém mieście, azaliż nie jest również niezbitym dowodem ojcowskiéj pieczołowitości o przybliženie młodych wychowańców ku ich rodzicom, tym prawdziwym i najtroskliwszym przewodnikom kierunku moralnego. Do wszystkich tych zakładów, jako i do wszystkich szkół szlacheckich wprowadzono naukę języka polskiego. W ciągu pięciu lat powinność rekrucka nie przyczyniła strat materjalnych ani dziedzicom, ani włościanom, i tym ostatnim nie dała powodu do smutku, jaki przy rozstaniu się z najbliższemi sercu, spokojny byt ich rodziny zwykle zasępia. Koleje dróg żelaznych, ożywiające ruch miast i czynność ich handlową, żadnego z głównych punktów gubernji Litewskich nie ominęły. Czy to zajrzym do domówstw mieszkańców, i tam po długiéj i tęsknéj nieobecności, znajdujemy już wielu w kółku rodzinném. Zapytajmy tych, którzy niegdyś sami swą ojczyznę opuścili, a i oni również powiedzą nam, że opuszczając kraj bez własnych zasobów do życia, za powrótem na początkowe urządzenie się znaczne wsparcia pieniężne otrzymali, w skutek jedynie niewysłowionéj troskliwości o nich Najjaśniejszego Monarchy. Wszystkie te dobrodziejstwa zlane są nie dla blasku tylko i próżnéj chwały, ale dla rzeczywistego dobra kraju, którzy dziś widząc pomyślność wzrastającą, z niezachwianą ufnością w swą przyszłość pogląda.

Moglibyśmy wyliczyć długi jeszcze szereg łask Monarszych, które stają w pamięci, najradosniejszą rocznicą koronacji świętéj wywołane; wiele faktów pocieszających, już w rozporządzeniach ogólnych, już w zdarzeniach pojedyńczych moglibyśmy jeszcze przytoczyć, atoli wszystkie te łaski dobroczynnego dla nas Monarchy, każdemu dobrze są znane, zarówno tym, którzy je wdzięczném sercem używają, jako i tym, którzy mędrkowaniem przewrotném opacznie je wytłumaczyć naprożnoby usiłowali; najmocniéj przeto jesteśmy przekonani, że żadne usiłowanie nieżyczliwe, nie zdołałoby w sercach szlachetnych zachwiać tych uczuć świętych, któremi są przepełnione,—uczuć szczeréj i niezmyślonéj wdzięczności.

SPIS

Polskich wychodźców i wygnańców, którzy na zasadzie Najmiłościwszego manifestu d. 26-go sierpnia 1856 roku i osóbnych Najwyższych rozkazów do 23 sierpnia 1860 roku otrzymali pozwolenie powrótu z zagranicy i z różnych miejsc wygnania do kraju, Najwyżej oddanego pod zarząd p. Wileńskiego wojennego, Grodzieńskiego i Kowieńskiego jenerał-gubernatora.

Wychodźcy: 1 Teodor Adamowicz z Wileń. guber., 2 Wincenty Anuszkiewicz także, 3 Ildefons Ancypa z Grodzień., 4 Rafał Anusewicz z Kowień., *wygnańcy:* 5 Adam Anajski z Grodz., 6 Józef Adamowski także, 7 Mikołaj Anisimowicz także, *wychodźcy:* 8 Kamilla Babiańska z matką z Wileń., 9 Jan Bonar także, 10 Romuald Bukaty także, 11 Wincenty Borowski także, urodz. w gub. Augustowskiéj, 12 Wincenty Butler z Wileń, 13 Stanisław Bejnar także, 14 Dominik Bielski z Grodz., 15 Franciszek Bahrycewicz także, 16 Franciszek Borzęcki także, 17 Aleksander Brzozowski także, 18 Zenon Budziński także, 19 Jan Brandt także, 20 Kazimierz Brzeski z Kowień., 21 Wincenty Bukowski także, 22 Michał Bejnarowicz także, 23 Wincenty Babiański także, 24 Wiktor Bajkowski także, 25 Piotr Butkiewicz także, 26 Jan-Kazimierz Bieniecki także, *wygnańcy:* 27 Juljan Bokszański z Wileń., 28 Jerzy Brynk także, 29 Kazimierz Bernatowicz także, 30 Ignacy Brzozowski także, 31 Tomasz Bułhak także, 32 Ludwik Baliński także, 33 Józef Bogusławski z Grodz., 34 Jan Borodacz także, 35 Seweryn Bartochowski także, *wychodźcy*: 36 Juljan Wygonowski z Wil., 37 Antoni Wołłowicz także, 38 Feliks Wiłejko także, 39 Aleksander Wronno z Grodz., 40 Wiktor Wisłouch także, 41 Ludwik Wilczyński z Kowień., 42 Justyn Werejko także, 43 Wincenty Wensulis także, 44 Aleksander Wysocki także, 45 Aleksander Wojtkiewicz także, 46 Michał Ważniewicz także, 47 Michał Witkowski także, *wygnańcy*: 48 Porfiry Ważyński z Wileń., 49 Juljan Wronczewski także, 50 Kajetan Witkowski także, 51 Jerzy Witkowski także, 52 Jakub Wołonsewicz także, 53 Adam Wasiuk także, 54 Aleksander Wojniłowicz z Grodz., rodem z gub. Miń.. 55 Stanisław Wiszniewski także, *wychodźcy:* 56 Kazimierz Houwaldt z Wileń., 57 Karol Giecewicz także, 58 Ignacy Horain także, 59 Lucjan Gembicki także, 60 Jerzy Grobicki także, 61 Napoleon Graf także, 62 Michał Horain także, 63 Aleksander Hanusewicz z Grodz., 64 Jan Henryk Gumnicki także, 65 Antoni Gołębiowski z synem Arturem także, 66 Ludwik Hryniewicki także, 67 Tomasz Gładkowski także, 68 Romuald Hulewicz z Kowień., 69 Antoni Godlewski także, 70 Jerzy Franc. Głodyński także, 71 Adolf Gosztowt także, *wygnańcy:* 72 Jakub Gorecki z Wil.; 73 Franciszek Gutowski także, 74 Krzysztof Grunder także, 75 Dominik Gumnicki także, 76 Wincenty Gryb także, 77 Justyn Giedrojć także, 78 Appollo Hofmejster z Grodz., 79 Teofil Hryniewicz także, 80 Michał Ginejko z Kow., 81 Michał Giecewicz z żoną także, *wychodźcy:* 82 Kasper Dłuski z Wileń., 83 Henryk Dmochowski także, 84 Onufry Dłuski także, 85 Symon Dworakowski z Grodz., 86 Stanisław Daniłowicz także, 87 Florjan Dowgird z Kow., 88 Paweł Dembiński z 2 synami także, 89 Józef Dowgiełłowicz także, 90 *wygnańcy:* Mikołaj Dauksza z Wil., 91 Jerzy Dowiat także, 92 Antoni Daszkiewicz także, 93 Sylwester Doboszyński także, 94 Aleksander Dalewski także, 95 Florjan Danowski także, 96 Franciszek Dalewski także, 97 Marcin Dowiat z Kow., 98 Konstanty Dobrowolski także, 99 Aleksander Denker także, *wychodźcy:* 100 Rafał Jeleński z Wil., 101 Tadeusz Ejtmin także, 102 Aleksander Eljaszowicz z rodziną z Grodz., 103 Juljan Erdman z Kow., 104 Ludwika Erdman, wdowa z 5 małoletniemi dziećmi także, *wygnańcy:* 105 Jan Ejssymont z Wil., 106 Stanisław Jędrzejewski także, *wychodźcy:* 107 Hieronim Zongołłowicz z Wileń., 108 Franciszek Żorgo z Kowień., *wygnańcy:* 109 Edward Żeligowski z Wil., 110 Juljan Żelawski także, 111 Paweł Żelazowski z Grodzień., *wychodźcy:* 112 Stanisław Zucharzewski z Wil., 113 Marcin Zucharzewski także, 114 Jan Ludwik Zaręba z Grodz.,; 115 Michał Leop. Zaborowski także, 116 Franciszek Zubrewicz z Kow., 117 Cyprjan Zajewski także, 118 Fremont Zawadzki także, *wygnańcy:* 119 Feliks Zawadzki z Wil., 120 Jan Zaręba także, 121 Józef Zubrzycki z Grodz., *wychodźcy:* 122 Napoleon Michał Iłłakowicz z Wil., 123 Wiktor Jeziernicki z Grodz., *wygnaniec:* 124 Józef Iwanowski z Wil., pozostał na wygnaniu w domu obłąkanych, *wychodźcy:* 125 Aleksander Korewo z Wil., 126 Kasper Kucewicz także, 127 Kazimierz Klot także, 128 Józef Kwalerski także, 129 Juljan Kamieński z synami Edwardem, Arturem i córkami Izabellą i Marją z Wil., urodz. w Mińskiéj gubernii, 130 Feliks Karpiński z Wil., 131 Mikołaj Krupowicz także, 132 Ignacy Krzywobłocki z rodziną z Grodz., 133 Grzegorz Kobrzyński także, 134 Paweł Koczanowski także, 135 Dominik Karenga także, 136 Wacław Krzyżanowski także, 137 Ludwik Kujawski także, 138 Józef Kontrymowicz z Kow., 139 Tadeusz Kaczyński także, 140 Karol Kirszański także, 141 Onufry Kamieński także, 142 Dominik Krzeczkowski także, *wygnańcy:* 143 Władysław Kubacki z Wileńsk., 144 Baltazar Kolesiński także, 145 Andrzej Kimberg także, 146 Paweł Kruniewicz także, 147 Jan Kalinowski także, 148 Maurycy Kleczkowski także, 149 Władysław Kleczkowski z Wil., 150 Jan Klęczkowski także, znajdował się w domu obłąkanych z którego uwolniony, 151 Aureljan Kryński z Grod. 152 Florjan Kulikowski z Kow., 153 Józefat Kalinowski także, *wychodźcy:* 154 Wiktor Łubański z córką z Wil., 155 Konstanty Leniewicz także, 156 Juljan Laskowski także, 157 Józef Lipiński z Grodzień., 158 Antoni Łazowski także, 159 Cezary Lubeński z Kow., 160 Dominik Lewgowd także, 161 Michał Lisiecki także, 162 Symon Łowczyński także, 163 Karol Łopatto także, *wygnańcy:* 164 Bronisław Ludkiewicz z Wileń., 165 Karol de Luciné wrócił do Wilna, ale jako urodzony w Paryżu tam nazad odjechał, 166 Jan Leśniewski z Wil., 167 Józef Łukaszewicz także, 168 Teodor Łuniewski z Wil., jako urodzony w królewstwie Polskiem tam późniéj powrócił, 169 Jan Łabanowski z Wil., 170 Michał Łuksza z Grodz., 171 Mateusz Leonowicz także, 172 Ludwik Łopaciński z Kow., 173 Robert Leszczyński także, 174 Marcin Łobanowski także, 175 Antoni Łabanowski także, 176 Józef Landsberg z żoną, 2 synami i dwiema córkami także, *wychodźcy:* 177 Edward Mokrzecki z Wil., 178 Joachim Możejko także, 179 Ferdynand Mikisz także, 180 Michał Miedzychowski także, 181 Wincenty Matusewicz także, 182 Władysław Melenkowicz z dwiema córkami także, 183 Albert Miński także 184 Stefan Mierzwiński także, 185 Michał Miłaczewski z Grodzień., 186 Karol Malo także, 187 Wiktor Moniuszko także, 188 Wincenty Maliszewski także 189 Piotr Marcinkiewicz także, 190 Józef Milanowski także, 191 Konstanty Machwic z Kow., 192 Mateusz Matulewski także, 193 Napoleon Musnicki także, 194 Feliks Medeksza także, *wygnańcy*: 195 Józef Malecki z Wil., 196 Wiktor Mrozowski także, 197 Aleksander Moszyński także, 198 Aloizy Mancewicz także, 199 Adam Mikołko także, 200 Cezary Mokrzecki także, 201 Michał Mikutowicz także, 202 Michał Misiul z Grodz., 203 Jan Marcinkiewicz także, 204 Stanisław Masłowski także, 205 Adolf Monstowicz z Kow., 206 Andrzej Michałowicz także, *wychodźcy:* 207 Wiktor Narkiewicz z Wileń., 208 Ignacy Narkiewicz także, 209 Piotr Norejko z 2 synami także, *wygnańcy:* 210 Napoleon Nowicki z Wileń., 211 Kazimierz Nowicki także, 212 Ignacy Neciuński także, *wychodźcy:* 213 Kazimierz Orzechowski z Wil., 214 Napoleon Orda z Grodzień., 215 Hektor Olędzki także, 216 Franciszek Ordyński także, 217 Kazimierz Obuchowski także, *wygnańcy:* 218 Erazm Orlicki z Wil, 219 Bonawentura Oliszkiewicz także, 220 Antoni Orzeszko z Grodz., 221 Stanisław Obuchowicz także, 222 Symon Ostapowicz także, 223 Karol Ordyński także, *wychodźcy*: 224 Juljan Piątkowski z Wil., 225 Felicjan Połujan także, 226 Alfons Potrykowski także, 227 Walenty Paszkowski także, 228 Jan Józef Puzyna także, 229 Napoleon Pruszyński także, 230 Natalja Parczewska wdowa z córką także, 231 Antoni Przeciszewski z Kow.,, 232 Jan Piotrowicz także, 233 Antoni Purwiński także, 234 Maurycy Prozor także, 235 Tomasz Pietraszkiewicz. 236 Marcellin Proniewski także, 237 Cezary Plater także, *wygnańcy:* 338 Józef Petrykowski z Wileń., 239 Jan Pasternak także, 240 Edward Pożerski także, 241 Symon Pauksztis także, 242 Jan Paszkiewicz także, 243 Onufry Pietraszkiewicz z Grodzień., 244 Połubiński Władysław także, 245 Józef Pilcicki także, 246 Mikołaj Popławski także, 247 Platon Pasierbski z Kowień., 248 Eljasz Pieskowski z Wileńskiéj; *wychodźcy:* 249 Kazimierz Rewieński z Wileń., 250 Kazimierz Reizer także, 251 Rożański Feliks także, 252 Aleksander Władysław Ronco z Grodzień., 253 Fulgencjusz Rymgajłło z Grodzień., 254 Jan Rutkowski z Kowień., 255 Antoni Rakowski także, 256 Józef Rymkiewicz z córką Michaliną i synami Ezechielem i Kornelem także, 257 Andrzéj Rodowicz także; *wygnańcy:* 258 Donat Rejkowski z Wileń., 259 Henryk Rondomański także, 260 Anicety Reniger także, 261 Kazimierz Rodziewicz także, 262 Otton Rekis także, 263 Franciszek Rewiński także, 264 Józef Reniger także, 265 Michał Rawkin z Kowień., 266 Antoni Rajuniec także, 267 Karol Romański także; *wychodźcy:* 468 Ksawery Syrewicz z Wileń., 269 Jan Michał Sieczkowski także, 270 Aleksander Sulistrowski także, 271 Michał Siemaszko także, 272 Wincenty Siedlikowski z Grodzień., 273 Kalikst Suzin także, 274 Piotr Strzałkowski także, 275 Paweł Staniewicz z Kowień., 276 Feliks Staszyński także, 277 Mateusz Sołłohub także, 278 Emeryk Staniewicz także, 279 Józef Strebejko także, 280 Ignacy Staniewicz także, 281 Karol Samocki także, 282 Donat Strawiński także, 283 Antoni Skinder także, *wygnańcy:* 284 Win-

тоже, 270 Судистровскій Александръ тоже, 271 Сѣмашко Михаилъ тоже, 272 Сѣдликовскій Викентій Гродненской, 273 Сузинъ Каликстъ тоже, 274 Стржалковскій Петръ тоже, 275 Станевичъ Павелъ, Ковенской, 276 Сташинскій Феликсъ тоже, 277 Соллогубъ Матвѣй тоже, 278 Станевичъ Эмерикъ тоже, 279 Стребейко Іосифъ тоже, 280 Станевичъ Игнатій тоже, 281 Самоцкій Карлъ тоже, 282 Стравинскій Донатъ тоже, 283 Скиндеръ Антонъ тоже; *ссыльные:* 284 Семашко Викентій Виленской, 285 Соколовскій Юліянъ тоже, 286 Субочь Мартинъ тоже; 287 Скопиновичъ Иванъ тоже, 288 Слободзинскій Валеріянъ тоже, 289 Скржетускій Устинъ тоже, 290 Сенкевичъ Иванъ тоже, 291 Стемпоржецкій Михаилъ, съ женою Экатериною тоже, 292 Станкевичъ Игнатій, Гродненской, 293 Сморчевскій Григорій тоже, 294 Сенчукъ Федоръ тоже, 295 Скиделло Матвѣй Ковенской, 296 Синкевичъ Адамъ тоже, 297 Стонисъ Иванъ тоже, 298 Стецкевичъ Иванъ, Виленской; *выходцы:* 299 Тарасовичъ Феликсъ, Гродненской, 300 Тхоржницкій Игнатій тоже, 301 Томашевскій Доминикъ, Ковенской; *ссыльные:* 302 Тарновскій Брониславъ, Виленской, 303 Тарновскій Леонардъ тоже, 304 Томашевскій Мамертъ тоже, 305 Танкевичъ Осипъ, Гродненской, 306 Тарашкевичъ Людвигъ, Ковенской; *выходецъ:* 307 Урбановичъ Осипъ, Ковенской; *ссыльные:* 308 Урбановичева Екатерина, Ковен.; 309 Урбановичъ Клементій тоже; 310 Урбановичъ Леонардъ тоже, *выходецъ:* 311 Фоссъ Юліянъ Ковен., *ссыльные:* 312 Фиратко Николай Грод., 313 Филиповъ Филимонъ тоже, *выходцы:* 314 Хмѣлевскій Евстафій Грод., 315 Хросцицкій Каетанъ Ков., 316 Хондзынскій Іосифъ, съ женою и дочерью тоже, *ссыльные:* 317 Ходкевичъ Венедиктъ Вилен., 318 Хомскій Адольфъ тоже, *выходцы:* 319 Цивинскій Іеронимъ Вилен., 320 Цыбульскій Яковъ тоже, *ссыльные:* 321 Циммеръ Людвигъ Вилен., 322 Цивинскій Францъ тоже, 323 Цѣшейко Станиславъ Гродней., *выходецъ:* 324 Черневскій Антонъ тоже, *ссыльные:* 325 Чевардовичъ Антонъ Вилен., 326 Четотъ Егоръ Ковен., *выходцы:* 327 Шимковичъ Устинъ Вилен, 328 Шмыцинскій Игнатій тоже, 329 Шреттеръ Богуславъ Грод., 330 Шишло Станиславъ Ков., 331 Шалуга Викентій тоже, 332 Шимковскій Викентій тоже, *ссыльные.* 333 Шенявскій Касперъ Вилен., 334 Штрейманъ Францъ тоже, 335 Шкадерко Антонъ тоже, 336 Шишко Симонъ Грод., 337 Швабо Викентій Ков., 338 Шимковичева Софія, вдова тоже, *ссыльные:* 339 Юссевичъ Бернардъ Вилен., 340 Юссевичъ Августъ тоже, *выходцы:* 341 Яздовскій Просперъ Вилен., 342 Ящолтъ Адамъ Грод., 343 Якштовичъ Карлъ Ковенской, 344 Яголковскій Петръ Станиславъ тоже, 345 Глинка-Янчевскій Генрихъ тоже, 346 Яцевичева Роза тоже, *ссыльные:* 347 Ярмоловичъ Юліанъ Вилен., 348 Ярошевичъ Юліанъ тоже, 349 Януловичъ Иванъ тоже, 350 Ясинскій Антонъ тоже, 351 Янкевичъ Антонъ тоже, 352 Яворовскій Францъ тоже, 353 Янковскій Феофилъ Гродней., 354 Яцкевичъ Іосифъ, съ женою Евгеніею и дочерьми Варварою и Анною Ковен. губ.

Итого получившихъ дозволеніе возвратиться изъ заграницы и изъ разныхъ мѣстъ ссылокъ на родину въ край:

польскихъ выходцевъ	192
ссыльныхъ	161
Всего . .	353

Городскимъ и земскимъ полиціямъ.

Обозрѣвъ, въ минувшемъ іюлѣ мѣсяцѣ Ковенскую губернію, я нашелъ, что возложенныя на земскія полиціи обязанности къ охраненію общественнаго спокойствія, благочинія, народной нравственности, порядка и должнаго властямъ повинованія исполнятся вездѣ съ надлежащимъ усердіемъ и добросовѣстностью; пути сообщенія: почтовые, торговые и проселочные содержатся исправно; въ селеніяхъ наружный видъ жилыхъ строеній весьма опрятенъ: трудъ поселянина и проистекающее отъ того довольство въ особенности обращаетъ на себя вниманіе; никакихъ жалобъ на дѣйствія полиціи жители мнѣ не приносили и претензій мѣстныхъ начальствъ на проявленіе гдѣ либо насилія, обидъ и самоуправства не возникало; о хозяйствѣ крестьянъ и слѣдующихъ съ нихъ въ казну податяхъ и другихъ общественныхъ сборахъ получены отзывы весьма удовлетворительные.

Оставаясь довольнымъ такими дѣйствіями земскихъ полицій, считаю долгомъ объявить мою благодарность гг. исправникамъ уѣздовъ: Ковенскаго—титулярному совѣтнику Антипову; Вилкомирскаго— титулярному совѣтнику Шуецкому; Новоалександровскаго — отстав. маіору Сесицкому; Поневѣжскаго — надворному совѣтнику Субботкину; Шавельскаго — коллеж. Ассес. Шабловскому; Тельшевскаго—надвор. совѣт. Миладовскому и Россіенскаго—коллеж. ассес. Семененкѣ, равно всѣмъ гг. становымъ приставамъ сихъ уѣздовъ.

Обращаясь къ распоряженіямъ городскихъ полицій, вмѣняю себѣ въ обязанность изъявить особенную благодарность одному только Поневѣжскому городничему кол. ассес. Русецкому, который заботливостью своею, въ короткое время, привелъ городъ въ благовидное состояніе и водворилъ въ немъ устройство и порядокъ, прежде тамъ несуществовавшіе. Преимущественно я порадовался устраненію въ Еврейскихъ жилищахъ отвратительной нечистоты и крайняго безобразія, повсемѣстно составляющихъ необходимую принадлежность этаго населенія. Прочіе за симъ уѣздные города свидѣтельствуютъ о совершенномъ отсутствіи со стороны полицій надлежащаго вниманія и служебной ихъ дѣятельности.

Поставляя таковую безпечность на видъ гг. городничимъ, предписываю озаботиться доведеніемъ ввѣренныхъ имъ городовъ до желаемаго благоустройства, ибо въ противномъ случаѣ, нерадѣющій объ исполненіи своего долга уволенъ будетъ отъ должности, безъ всякаго послабленія.

Генералъ-Адъютантъ Назимовъ.

—

Г. Виленскій военный, Гродненскій и Ковенскій генералъ-губернаторъ, генералъ отъ инфантеріи, генералъ-адъютантъ Владимiръ Ивановичъ *Назимовъ* уѣхалъ въ С.-Петербургъ.

Г. Попечитель Виленскаго учебнаго округа генералъ-лейтенантъ баронъ Егоръ Петровичъ *Врангель*, возвратился въ Вильно.

---

centy Siemaszko z Wileń., 285 Juljan Sokołowski także, 286 Marcin Subocz także, 187 Jan Skopinowicz także, 288 Walerjan Słobodziński także, 289 Justyn Skrzetuski także, 290 Jan Sienkiewicz także, 291 Michał Stemporzecki z żoną Katarzyną także, 292 Ignacy Stankiewicz z Grodzień., 293 Grzegorz Smorczewski także, 294 Teodor Sienczuk także, 295 Mateusz Skidełło z Kowień., 296 Adam Sinkiewicz także, 297 Jan Stonis także, 298 Jan Steckiewicz z Wileń., *wychodźcy:* 299 Feliks Tarasowicz z Grodzień., 300 Ignacy Tchorznicki także, 301 Dominik Tomaszewski z Kowień.; *wygnańcy:* 302 Bronisław Tarnowski z Wileń., 303 Leonard Tarnowski także, 304 Mamert Tomaszewski także, 305 Józef Tankiewicz z Grodzień., 306 Ludwik Taraszkiewicz z Kowień.; *wychodziec:* 307 Józef Urbanowicz z Kowień.; *wygnańcy:* 308 Katarzyna Urbanowiczowa z Kowień., 309 Klemens Urbanowicz także, 310 Leonard Urbanowicz także, *wychodziec:* 311 Juljan Foss z Kowień.; *wygnańcy:* 312 Mikołaj Firatko z Grodz., 313 Filimon Filipow także; *wychodźcy:* 314 Eustachy Chmielewski z Grodzień., 315 Kajetan Chróścicki z Kow., 316 Józef Chondzyński z żoną i córką, także; *wygnańcy:* 317 Benedykt Chodkiewicz z Wil., 318 Adolf Chomski także; *wychodźcy:* 319 Hieronim Cywiński z Wileń., 320 Jakób Cybulski także; *wygnańcy:* 321 Ludwik Cymmer z Wileń., 322 Franciszek Cywiński także, 323 Stanisław Cieszejko z Grodzień.; *wychodziec:* 324 Antoni Czerniewski z Grodzień.; *wygnańcy:* 325 Antoni Czewardowicz z Wil., 326 Jerzy Czeczot z Kow.; *wychodźcy:* 327 Justyn Szymkowicz z Wileń., 328 Ignacy Szmyciński także, 329 Bogusław Szretter z Grodzień., 330 Stanisław Szyszło z Kowień., 331 Wincenty Szaługa także, 332 Wincenty Szymkowski także; *wygnańcy:* 333 Kasper Szeniawski z Wileń., 334 Franciszek Sztrejman także, 335 Antoni Szkaderko także, 336 Symon Szyszko z Grodzień., 337 Wincenty Szwabo z Kowień., 338 Zofja Szymkowiczowa wdowa, także; *wygnańcy:* 339 Bernard Jussewicz z Wileń., 340 August Jussewicz także; *wychodźcy:* 341 Prosper Jazdowski z Wileń., 342 Adam Jaszczołt z Grodz., 343 Karol Jaksztowicz z Kow., 343 Piotr Stanisław Jahołkowski także, 344 Henryk Glinka-Janczewski także, 345 Róża Jacewiczowa także; *wygnańcy:* 346 Juljan Jarmołowicz z Wil., 347 Juljan Jaroszewicz także, 348 Jan Janulewicz także, 349 Antoni Jasiński także, 350 Antoni Jankiewicz także, 351 Franciszek Jaworowski także, 352 Teofil Jankowski z Grodz., 353 Józef Jackiewicz z żoną Eugienją i córkami Barbarą i Anną z Kowień.

W ogóle tych, którzy otrzymali pozwolenie wrocić z zagranicy i z różnych miejsc wygnania do rodziny:

wychodźców polskich	192.
wygnańców	161.
Razem .	353.

Do miejskich i ziemskich policji.

W upłynionym lipcu obejrzawszy gubernję Kowieńską, znalazłem, że włożone na ziemskie policje obowiązki względem zachowania spokojności publicznéj, dobrego porządku, moralności i należnego posłuszeństwa władzom, wypełniane są wszędzie z właściwą gorliwością i sumiennością; drogi kommunikacyjne: pocztowe, handlowe i prywatne, utrzymane są w stanie dobrym; we wsiach zewnętrzna postać budowli mieszkalnych bardzo jest schludna; praca rolnika i płynący ztąd dostatek szczególnego używa poszanowania; żadnych zażaleń na czynności policji od mieszkańców nie otrzymałem i od zwierzchności miejscowych na dopuszczenie się gdziekolwiek gwałtów, krzywd i samowolności skarg nie było: o gospodarności włościan, o należących od nich do skarbu podatkach i innych poborach gminowych zewsząd doszły wiadomości bardzo zaspakajające.

Czując się zadowolonym z takich czynności policji ziemskiéj, poczytuję za obowiązek oświadczyć moje podziękowanie pp. sprawnikom powiatów: Kowieńskiego — radzcy honorowemu Antipowi, Wiłkomirskiego—radzcy honorowemu Szujeckiemu, Nowoaleksandrowskiego — majorowi dymissjonowanemu Siesickiemu, Poniewieżskiego — radzcy dworu Subotkinowi, Szawelskiego—assesorowi kollegjalnemu Szabłowskiemu; Telszewskiego—radzcy dworu Miładowskiemu i Rossieńskiego—assesorowi kollegjalnemu Siemienience, oraz wszystkim assesorom stanowym tych powiatów.

Co do rozporządzeń policji miejskich, czuję się obowiązanym oświadczyć szczególniejsze podzię-dziękowanie jednemu tylko horodniczemu Poniewieżskiemu, assesorowi kollegjalnemu Rusieckiemu, który przez staranność swoją, w krótkim czasie doprowadził miasto do stanu przyzwoitéj powierzchowności i zaprowadził w niem ład i porządek, których przedtém tam nie było. Przedewszystkiem miło mi widzieć było, że z mieszkań żydowskich zniknęła ohydna nieczystość i niedbałe opuszczenie się, wszędzie stanowiące jakby nieodłączną cechę téj ludności. Inne zaś miasta powiatowe świadczą o zupełnym braku ze strony policji należytéj ich uwagi i czynności służbowéj.

Wytykając taką niedbałość pp. horodniczym, zalecam, iżby postarali się o doprowadzenie miast im powierzonych do pożądanego stanu dobrego urządzenia, w przeciwnym bowiem razie, zaniedbujący obowiązki swéj służby uwolniony będzie z posady, bez żadnéj powolności.

Jenerał-Adjutant *Nazimow.*

—

JW. Wileński wojenny gubernator i jenerał-gubernator Grodzieński i Kowieński, jenerał piechoty, jenerał-adjutant Włodzimierz *Nazimow*, wyjechał do Petersburga.

JW. kurator Wileńskiego okręgu naukowego, jenerał-porucznik baron Jerzy *Wrangel* wrócił do Wilna.

WIADOMOŚCI ZAGRANICZNE.

POGLĄD OGÓLNY.

Ostatnie dzienniki przyniosły nam wielką liczbę najważniejszych politycznych dokumentów; pobieżny ich przegląd pozwoli ocenić obecne położenie Europy i uchylić choć kraj téj zasłony, za którą przyszłość spoczywa.

Cesarz Napoleon używa ostatnich swych środków dla przekonania świata, że gorąco pragnie pokoju. Po Badeńskiéj podróży, po liście do hr. Persigny, po tych krokach, w których osobista jego powaga nieco ucierpiała, poruczył najbliższym swojéj osoby i swego tronu, aby przemawiając do Francji, razem i do Europy przemówili. Wiadomo, że w państwie jego istnieje piękna i pożyteczna instytucja rad powszechnych departamentowych; jest to coś podobnego do istniejących niegdyś w Rzeczypospolitéj polskiéj sejmików gospodarskich i relacyjnych. Jak na pierwsze zgromadzali się ziemianie powiatu dla załatwiania jego wewnętrznych potrzeb, jak na drugich wracający z sejmu posłowie stawali przed bracią ze sprawozdaniem tego, co na walnych narodowych sejmach lub zjazdach zaszło, tak i na radach departamentowych francuzkich, posiadacze ziemscy, właściciele wielkich zakładów handlowych, rękodzielnych i przemysłowych zgromadzają się w stolicy departamentu dla roztrząśnienia najżywotniejszych miejscowych pytań; że zaś te rady odbywają się zwykle po świeżem ukończeniu prac izby prawodawczéj, przedstawiciele zatem departamentów tak jak niegdyś posłowie ziemscy, donoszą o tém, co w ogólnych sprawach kraju uczyniono lub co wyłącznie dla swego departamentu otrzymali. W narodzie tak pojętnym, tak wysoko ukształconym, jak francuzki, łatwo zrozumieć, że te obrady podnoszą się często do parlamentarnéj wysokości; lecz aby właściwego sobie znamienia nie straciły, rząd co do przewodnictwa niemi, inną poszedł drogą jak w dawnéj Rzeczypospolitéj polskiéj. Tu sejmikami ziemskiemi wszelkiego rodzaju kierował zawsze senator miejscowy, lub w niedostatku jego, pierwszy ziemski dostojnik; we Francji, z większą dla porządku społecznego rękojmią, przewodniczy obradom departamentowym zwykle mąż otoczony poważaniem powszechnem, zajmujący w kraju wysokie stanowisko i wtajemniczony we wszystkie sprawy państwa; takiego przewodnika obrad sam rząd mianuje. W bieżącym roku najpoufniejsi powiernicy cesarscy rozjechali się po Francji w tym celu. hr. Persigny, pan Thouvenel, Vice hrabia de la Gueronière i w. i. objęli kierunek obrad. Pierwszy z nich, w St.—Etienne, stolicy departamentu Loary, wystąpił ze znakomitą obroną polityki cesarskiéj; rozwinął świetną, krasomowną zdolność, zajął słuchaczów obrazem stosunków, jakie między nim a cesarzem zachodzą i usiłował przekonać, że teraźniejszy rząd francuzki najgoręcej pragnie pokoju, że skład dzisiejszych międzynarodowych stosunków doprowadzić nie powinien do wojny, chyba by uporne trwanie w najniesprawiedliwszéj nieufności, niedozwoliło załatwić podrzędnych pytań, (bo główne już załatwione) na drodze polubownéj. Jak w każdem szczerem tłumaczeniu się nie podobna nie zadrasnąć miłości własnéj przeciwnika, tak i hr. Persigny nie mógł uniknąć obrazy Niemców. Twierdząc, że obecne rozdrobienie niemiec jest dla Francji korzystne, że jeśliby Francja chciała koniecznie mieć prowincje nadreńskie, nie mogłaby tego inaczéj osięgnąć, jak dopomagając Prusom do utworzenia jednolitego cesarstwa niemieckiego, które zgodziłyby się za udzieloną sobie pomoc uznać Ren za rzekę graniczną między dwóma cesarstwami, ale ponieważ taki stan rzeczy wypadłby na szkodę Francji, cesarz nie chce i nie może myśleć o wywołaniu go do życia; jakkolwiek taki pogląd jest najsłuszniejszy, rozdraźnił on jednak do najwyższego stopnia dziennikarstwo za-reńskie. Boli Niemców, że świat, widząc kraj ich w podziałach, ciągle waśniący się z sobą, niewierzy w jego potęgę i że teoretycznych marzeń nie bierze za rzeczywistość; żżymają się, że hr. Persigny powiedział najświętszą prawdę, iż takich Niemiec jak są dzisiaj, Francja się nie boi i w każdym razie pobić by je mogła. Przeciwnie, gdyby też Niemcy stały się państwem jednolitém, choćby ze stratą krajów nadreńskich, gdyby cała zbiorowa potęga tego wielkiego ludu znalazła się w jednem ręku, wówczas szala zwycięztwa, w mogącéj wybuchnąć wojnie między Francją a cesarstwem niemieckiem, kto wie, czy nie przechyliłaby się na korzyść Teutonów? Lecz jakkolwiek dzienniki niemieckie marszczą się i dąsają, prawdziwości słów hr. Persigny obalić nie potrafią i jeżeli stronnictwa szermować przeciw nim będą, niemieccy mężowie stanu w głębi serc swoich uznać muszą, że mowca w St—Etienne miał słuszność. Podobnież co do Anglji; hr. Persigny mógł przemówić z większą jeszcze powagą. Oswojony ze wszystkiemi tajemnicami jéj polityki, znający doskonale ducha ludu angielskiego, umie on odgadnąć właściwe pobudki téj chwiejnéj i pozornie zmiennéj polityki lorda Palmerstona i przewiduje, że przenikliwość narodu nie dozwoli długo wyzyskiwać swych namiętności, że niedaleki jest czas, w którym zrozumie, iż z dwóch rzeczy jedna, albo Anglja uwierzyć powinna w szczerość pokojowych zaręczeń Francji, albo, jeśliby wojnę wolała, najskuteczniéj toczyć ją może tylko w ścisłem z Francją przymierzu. Cokolwiekbądź, mowa hr. Persigny jest ważnym objawem; zwracamy nań uwagę naszych czytelników, postaramy się ich poznajomić z mowami pp. Thouvenel, de la Gueronière i innych tłumaczów myśli cesarskiéj, bo rozpamiętywanie obecnéj polityki Cesarza Napoleona jest wielce nauczającem i ma niesłychaną ważność dziejową.

We Włoszech rozwija się wspaniały obraz walki rozumu z obłąkaniem, cnoty z występkiem, miłości ojczyzny z miłością własną i uczucia godności z zapamiętałą pychą. Czegośmy się zawsze spodziewali, że w chwili rzeczywistego niebezpieczeństwa, hrabiemu Cavour niezbędzie ani na woli, ani na sile do wystąpienia w obronie porządku społecznego we Włoszech, to się dziś ziściło. Wielki obywatel, którego Wiktor Emmanuel użył do utworzenia pod swoim kierunkiem Włoch jednolitych, wiedział dobrze, iż są niekiedy przeszkody, których zwalczenie czasowi zostawić należy; że w biegu rzeczy ludzkich, uganiając się za wyobrażeniami oderwanemi, można najczęściéj rzeczywistość narazić na zgubę i dla tego właśnie umiał w tak zdumiewającéj równowadze utrzymać śmiałość z umiarkowaniem, dla tego przenikliwe jego spójrzenie zawsze dójrzeć zdołało tę niewiedzialną prawie linję, któréj nie godziło się bezkarnie przekroczyć. Nie wahał się on, na co może najśmielsi by się nie odważyli, wbrew zdaniu i mimo groźby Napoleona, wcielić Toskanję do Piemontu; nie wahał się raz uwierzywszy, że najlepiéj pojmuje prawdziwe dobro kościoła, przyjąć Romanję pod berło Wiktora-Emmanuela; nie zawaha się, prócz jednego Rzymu, zająć Marchje i Umbrję, postąpić podobnież z królestwem neapolitańskiem, skoro głosowanie powszechne ten krok uświęci, ale w wysokiéj mądrości swojéj przewidział dzień, kiedy to nastąpić powinno, z góry więc każdy pośpiech potępił i każdemu zboczeniu z raz wytkniętéj drogi starał się położyć niepokonaną tamę. Owóż w tym pracowitym zawodzie, nie podobna mu było tłumaczyć się przed pierwszym lepszym ze swoich zamiarów; nie jednemu zdawać się mogło, że uszczęśliwiony z korzyści już wywalczonych, pragnie spocząć na laurach i dalszy rozwój sprawy włoskiéj następcom zostawić. Nie, tak nie było; jedyny cel jego życia nie został jeszcze osiągnięty, praca przerwaną być nie mogła, ale misterna osnowa przyszłéj włoskiéj potęgi tylko z pod jego ręki wyjść mogła purpurową tkaniną, z któréj miał sporządzić wspaniały płaszcz królewski i okryć nim jednolite, potężne, koronne Włochy. Wszakże przed Cavourem jeszcze na wendettach Karbonarskich myślano o jednolitych Włochach, tylko, że tą światodziejową sprawą zajęła się niedojrzała młodzież i że nóż królobójcy miał być najskuteczniejszém do tego narzędziem, a obalenie wszystkich społecznych ustanowień, wywrót wszystkich nabytych praw, rozbój puścizny gienjuszu, męztwa i pracy, miały dostarczyć pierwiastków składowych dla nowego, odrodzonego, jak mówiono, społeczeństwa. Jednym z takich ojców ojczyzny ogłosił się Mazzini; wziął za mistyczne godło wyrazy: Dio e popolo (Bóg i lud) a za wyraz dostępny pojęciu każdego: Rzeczpospolita. Nie tu miejsce wyliczać środki, jakich do działań swoich używał i nieszczęścia, jakiemi ziemię włoską obarczył; dosyć, że główną jego zasadą było, iż Włosi wszelką obcą

pomoc odrzucić powinni, że sami są dosyć silni do podołania brzemieniu i wewnętrznego ucisku i zewnętrznéj przemocy. Już to wyznanie wiary dowodzi niezupełnego porządku jego głowy; długie tułactwo, życie styrane w bezpłodnych knowaniach, które za największą zasługę dla siebie policzał, uzupełniło ten rozstrój jego umysłu, a szczęśliwe wymykanie się z rąk ścigającéj go władzy, obudziło w nim pełne pychy przeświadczenie, że go wyższa, nadludzka potęga dla spełnienia włożonego nań posłannictwa, za rękę prowadzi. Owoż kiedy postrzegł, że Wiktor-Emmanuel sprawę Włoską podźwignął, że wskrzeszenie ojczyzny dokonywa się na innéj drodze, niż ta o któréj marzy, że obok imienia Cavoura, jego własne poszło w zapomnienie, miotać się począł w bezsilnéj pysze i, wznowiwszy dawno opowiadane zasady, postanowił wystąpić do jawnych zapasów z monarchją. Ogłaszając wstrzymywanie się Piemontu od wojny z państwem kościelnem i Austrją, za zdradę kraju, wydał manifest, w którym żali się, że rząd Piemoncki nie dozwala mu działać na dobro ojczyzny, że rozwiązał wyprawę ochotników, gotową już wtargnąć do państw kościelnych i zagroził, że widząc sprawę włoską ginącą w niedołężnych rękach Wiktora-Emmanuela, sam ją odtąd obejmie i nieustąpi. Znalazłszy posłuszne sobie pióra niektórych dziennikarzy, począł rozsiewać trwogi, zrażać serca ludu, oskarżać hr. Cavour o dowolność, że dozwoliwszy na wysyłanie ochotników pod chorągwie Garibaldiego, jemu przedsięwzięcia podobnéj—że, jak do Sycylji, na państwo kościelne, wyprawy wzbrania, nie waha się nakoniec jawnym buntem rządowi grozić. Hr. Cavour odwołał się do rozsądku i sumienia narodowego, wytoczył przed sąd opinji całą sprawę, a razem oświadczył, że nie pozwoli wydrzeć sobie steru nawy ojczystéj. Jakoż wszystkie przedsięwzięte środki dowodzą, że silnie postanowił ująć w karby rozhukane namiętności pojedyńczych wichrzycieli i, oddawszy w obec świata sprawiedliwość wzniosłéj duszy Garibaldiego, zajął się czynnie położeniem zbawczéj tamy, aby powódź mazzinistowskich szaleństw nie uniosła bohaterskiego obrońcy włoskiéj sprawy. Czytelnicy nasi z uwielbieniem powitają przedsięwzięte przez hr. Cavoura środki, z pociechą ujrzą, że Garibaldi, w upojeniu zwycięztwa, nie zapomniał co winien królowi a stąd nie zatrwożą się, aby wysłanie wojska piemonckiego pod Neapol, miał wziąść za przeciw działanie własnym zamiarom.

W Neapolu władza królewska dogorywa, stolica coraz bliżéj otacza się wieńcem powstania, idea włoska z każdą godziną potężnieje, żołnierze bić się z braćmi nie chcą, stryj królewski hr. Syrakuzy, listem do synowca pisanym, zaklina go aby koronę złożył, naród od przysięgi rozwiązał, i w sławie dobrego obywatela, całéj odtąd zasługi szukał. Sam Franciszek II, uwiadomił Cesarza austryjackiego, że kraj opuści; królowa hiszpańska już przeznaczyła na miejsce jego pobytu pałac w Sevilli, i cóż nakoniec ma innego zrobić, kiedy zebrani na radę jenerałowie neapolitańscy, od których szabli i krwi żądał, odpowiedzieli, że jedyne ocalenie pozostało dlań w tułactwie?

W Wiedniu dzień 10 września, w którym rada państwa ma roztrząsać projekta nowéj organizacji cesarstwa, oczekiwany jest z nadzieją i trwogą. Powszechnie sądzą, że Franciszek-Józef uprzedzi uchwałę rady i sam nada konstytucję. Dałby Bóg aby to nie był znowu jeden z tych półśrodków nieszczerych, zawodnych, na krótką metę obmyślanych, w które Austrja tak była dotąd obfitą.

Bliska więc jest chwila, w któréj największéj wagi zadania, albo się rozwiążą, albo wyjaśnią; tylko krwawe widma pomordowanych chrześcjan w Syryi, rozdzierają serca, tylko złowrogie wieści o zabójstwach w Bośnji i Hercogowinie lękać się każą boleśniejszych, bo jednoplemiennych słowiańskich nowych ofiar muzułmańskiéj wściekłości.

WŁOCHY.

PIEMONT. Turyn, *26 sierpnia.* Mazzini jawnie wystąpił. Nie uznaje on posłannictwa Wiktora-Emmanuela, w sprawie wyzwolenia włoskiego, lekceważy nieśmiertelne zasługi Garibaldiego i sam narzuca się narodowi za jedynego przewodnika; list jego, ogłoszony w *Rannéj kronice* londyńskiéj, najwyraźniéj tłumaczy te zamiary. Oto są słowa tego pisma: „Włochy mają przeczucie swéj przysłości, ale zbywa im na zupełném samopoznaniu ich siły i powinności. Zamiast szukania jéj w samych sobie, starają się znaleść ją za granicą. Włochy robią to na wielki rozmiar, co bogaci zwykli czynić na jednostkach. Mając wstręt do służby wojennéj, kupują sobie zastępców. Włochy szukają zastępcy w Piusie IX, w Leopoldzie, w Burbonach, w Napoleonie. Teraz znalazły zastępcę w mężnym i pełnym poświęcenia Garibaldim, godnym tych, co go wybrali. Ale Garibaldi jest człowiekiem, a każdy człowiek omylny. Widzisz więc, że zbawienie narodu raz jeszcze zależy od woli jednego człowieka. Naród pójdzie za Garibaldim, na drodze wiodącéj do niepodległości, ale jeżeli waleczny Nicańczyk zatrzyma się w biegu, lękać się należy, aby naród podobnież nie stracił ochoty posuwać się naprzód; stąd zawód, upadek na sercu i przerwa w działaniu. Nie lękamy się, aby Garibaldiego omamiła wielkość, pokusy złota, świetność dworów. Czego lękać się należy dla Garibaldiego, to żeby nie usłuchał przyjaznego głosu, żeby nie oddał się zbytniemu zaufaniu w drogą dla siebie osobę, w jéj niemylność, żeby nie uległ wstrętowi zasmucenia jéj swoją odmową. Jeżeli wyobraża sobie, że Wiktor-Emmaunel jest nie oddzielnym od narodu włoskiego, niech nie zapomina, że Wiktor-Emmanuel nie mógł pójść jedyną drogą prowadzącą do *jedności,* drogą rewolucji, a przynajmniéj nie mógł uczynić tego jawnie, bez wywołania przeciw sobie rządów. Nie przystoi na stan monarchów narazać swoje istnienie, goniąc za ideą... Owoż kiedy monarchja nie może iść rewolucyjnie *(tak)* w przedsięwzięciu narodowem, cóż pozostaje czynić? To, co uczynił Garibaldi w Sycylji: narzucić, iż tak powiem, monarchji, a przynajmniéj bez jéj wyraźnéj sankcji, jedną, dwie, trzy, wszystkie prowincje włoskie, tak jak na samym wstępie Sycylja była jéj oddana; innéj drogi niema. Aby tego dokazać, Garibaldi powinien odrzucać wszystkie przełożenia rozejmu lub pokoju z Burbonami; niech użyje całéj siły do wyzwoleniu kraju i do odrzucenia wszelkiego rodzaju przyłączeń. Jeśli tego nie uczyni, Sycylja zostanie, zgodnie z wolą obcych, prowincją przyłączoną, a Garibaldi wiedzieć powinien, że przyłączenia, sankcjonowane przez obcych, bywają okupywane innemi wymiernemi ustępstwami. Ktokolwiek nie jest wtajemniczony w naukę naszych stronnictw politycznych, trudno mu będzie zrozumieć różnicę między daniem Wiktorowi-Emmanuelowi pewnych prowincji, w miarę jak je Garibaldi wyzwalać będzie, a między przyłączeniem ich do Piemontu; a przecież różnica jest wielka i powinnoby nie trudnem być jéj pojęcie. Prócz tego, pod tym względem istnieje niezgoda między Garibaldim i La Farina, oraz rozbrat nie przestaje istnieć między Garibaldim i Cavourem.“

„Genua, 16 sierpnia 1860.“ *(J. de S. P.).*

I z tego listu i z innych pism Mazziniego rząd piemoncki, postrzegłszy, iż ten zgubny wichrzyciel jawnie występuje, postanowił przytłumić jego działania; dowiedziawszy się więc, że od 8 miesięcy Mazzini pokątnie knuje, że z jego natchnienia oddzielne wyprawy miały rzucić się na państwo kościelne, że Zambianchi, Corte i Pianciani byli jego narzędziami, że Nicotera, za dostarczone przezeń pieniądze, zgromadził swoich ochotników, że nakoniec 460 młodych parmeńczyków wyprawiło się do Genui, wydał stosowne rozkazy, nie tylko wzbronienia tym oddziałom dalszych poruszeń, ale do bezpośredniego ich rozwiązania. Jakoż, skoro młodzi parmeńczycy przybyli do Genui, już gotowy oddział bersaglierów piemonckich, żandarmów i służba policji, objawiła im wolę rządu, aby nazad do Parmy wracali; oficerowie żądali objaśnień, lecz kwestor ich odmówił. Pociąg musiał wziąść odwrótny kierunek, straż wojskowa tuż ich otoczyła i za przybyciem do Parmy, mijając miasto, po wałach odprowadziła ich do twierdzy. W obozie Nicotery podobnież postąpiono. Rozkaz wysłany z Turynu, 21 sierpnia, polecił baronowi Ricasoli rozwiązanie zebranych przez Nicoterę ochotników. Niczego się nie domyślano; właśnie w tym dniu młoda małżonka wodza przybyła do obozu, dla odwiedzenia męża, ochotnicy chcieli ten jéj pobyt uprzyjemnić, gdy rozkaz nadszedł i wszystkie środki zapewniające jego wykonanie były w pogotowiu. Ta sprężystość rządu wywołała niesłychane zdumienie; po całym kraju układają się prośby do króla ze skargami na ministrów. Prośba przesłana już z Genui zawiera następne miejsca: „Najjaśniejszy panie, w nieobecności izb, ministrowie nie mogą być sędziami we własnéj sprawie, zanosimy więc do ciebie nasze skargi, rozpacz matek, braci i ojców, westchnienia Włoch, do ciebie, który jesteś pierwszym żołnierzem sprawy włoskiéj. Większość godna ciebie, królu wojowniku, to wojsko już zebranych ochotników, zbiegające się ze wszystkich stron, których dolę gonią myślami stroskane rodziny; jest to niesłychana liczba obywateli, którzy składkami swojemi przyczynili się do powodzenia sprawy włoskiéj. Stań na ich czele królu! Jeśli sądzisz, że nie masz dosyć żołnierzy, uderz nogą w ziemię, a podniesie się miljon ramion do zwycięzkiéj walki za Włochy. Nie dozwól, królu, targać świętéj zgody, ożywiającéj cały naród. Wysłuchaj nas, ponieważ naród wierzy, że sprzyjasz wyzwoleniu wielkiego ludu i już pozdrawia ciebie Wiktorem-Emmanuelem I, królem Włoch.“

Dowiadujemy się z Turynu, że p. Cassinis, minister sprawiedliwości ma wkrótce przedstawić królowi dekret amnestji dla biskupów i innych duchownych skazanych wyrokami sądowemi na różne kary, za nieposłuszeństwo prawom krajowym. Mimo kłopoty polityczne, gabinet nie zaniedbuje zarządu wewnętrznego. P. Farini ułożył przepisy dla nowéj komissji, mającéj roztrząsnąć i wygotować prawa administracyjne. Programmat ministra rozdziela państwo na 6 krajów: Piemont, Sardynja, Ligurja, Toskanja, Lombardja i Emilja. Te różne kraje podzielone będą na prowincje, na wzór francuzkich departamentów; każda z prowincji będzie miała kilka obwodów, te znowu podzielą się na kantony i gminy.

W liście pisanym z Turynu do *Dziennika Rozpraw* znajdujemy co następuje: „Sprawiło tu bardzo żywe wrażenie ogłoszenie manifestu Mazziniego przez półurzędowy dziennik *Opinione.* Gabinet długo wahał się z ogłoszeniem tego pisma, lecz nakoniec uczynił to z następnych powodów: chciał naprzód usprawiedliwić wydane przez siebie rozkazy co do oddziałów ochotniczych w Toskanji, dowodząc, że te siły zaciągnięto w duchu mazzinistowskim; bo w tym względzie wyznanie Mazziniego nie zostawia najmniejszéj wątpliwości. Chciano też dać poznać, że Bertani był ajentem i narzędziem Mazziniego, mimo ciągłych z jego strony zaprzeczeń, wszakże to okazuje się wyraźnie z manifestu. Nakoniec, mogę donieść, że Mazzini nie tai swych zamiarów udania się do Sycylji i objęcia tam stanowczo przewodnictwa ruchu. Gabinet chciał stanąć oko w oko z rozgłośnym wichrzycielem i przez ogłoszenie jego manifestu w dzienniku półurzędowym dowieść, że się go nie lęka. Garibaldi zawsze jest w dobrych stosunkach z rządem piemonckim, albo przynajmniéj z królem, dla którego ma pewien rodzaj czci i który wywiera nań wpływ nieograniczony. Król znajduje się z nim w bezpośrednich listowych stosunkach. Ten wpływ jest rękojmią przeciw zamachom Mazziniego i jest to prawdziwem szczęściem, że istnieje; bo pp. Cavour, Farini i Fanti osobiście nielubieni są przez Garibaldiego, dwaj pierwsi z powodu ustępstwa Nicy, ostatni, z powodu spółzawodnictwa sięgającego jeszcze czasu, kiedy dwaj jenerałowie dowodzili wojskami w środkowych Włoszech.

„Manifest Mazziniego rzuca wielkie światło na obecne okoliczności. Gabinet chciałby przyłączenia Sycylji, Neapolu i państw papieskich, nietykając Rzymu i miejsc zajętych przez Francuzów, również omijając Wenecję, aby nie dać Austrji żadnego powodu do wystąpienia. Taki jest programmat stronnictwa umiarkowanego. Dzienniki nie przestają dowodzić jak dalece wszelkie rzucenie się na Austrję byłoby nierozumne i powtarzać, że w podobnym razie nie należy liczyć na Francję.“

Zdaje się, że gabinet zmienił postanowienia swoje względem wypraw ochotniczych. Pod pewnemi warunkami, wolno będzie wysyłać pewną ilość ludzi do obozu Garibaldiego. Za dni kilka spodziewają się, iż ochotnicy znajdujący się już oddawna w Genui, będą mogli odpłynąć.

Dziennik *Espero* mówi: „Należy zrzucić maskę! List Mazziniego jest przysługą dla sprawy narodowéj, w tém mianowicie, iż wyraźnie daje do wyboru: albo z Wiktorem-Emmanuelem, albo z człowiekiem, który odprowadzał od wojny w roku przeszłym i od przyłączeń Emilji i Toskanji, między wychrzycielem, który dolę Włoch stawi na jednę kartę i który nigdy nic nie zrobił, albo między rządem, który silny wszystkiemi zasobami narodu i spółczuciem całéj Europy, z takiem powodzeniem pracował nad dziełem, rozpoczętém na kongresie paryzkim. Czyż wybór może być wątpliwy?“

Z powodu surowych środków przedsięwziętych przez gabinet względem ochotników parmeńskich, dziennik francuzki *l'Opinion Nationale* czyni uwagę: „Ubolewamy nad tém, co zaszło w Parmie. Że rząd królewski, chce być sędzią chwili, w któréj uzna za właściwe rozpocząć wojnę i nie być w nią wciągniętym przez tego, lub owego obywatela, to jest łatwe do pojęcia. Że potrzebuje wielkiéj ostróżności w zachowaniu swéj wolnéj woli, bynajmniéj o tém nie wątpimy; ale zdaje nam się, że za daleko posuwa się na drodze przezorności, nie ograniczając się tém tylko w rzeczy wypraw sycylijskich, iż sam nie bierze w nich udziału i że ich nie uznaje. Wystąpienie tego rodzaju, jakiego gabinet dopuścił się względem ochotników parmeńskich uczyniło najgorsze wrażenie; przyszło nawet do jawnego oporu, w którym kilku ludzi straciło życie.“

30 sierpnia. W liście, pisanym z Turynu do dziennika *Le Nord,* skreślony obraz obecnego położenia sprawy włoskiéj: „Znajdujemy się tu twarzą w twarz z mazzinizmem i rewolucją czystą, zagrażającą opanowaniem i zbłąkaniem ruchu włoskiego; z drugiéj strony staje Austrja, zasilona nowém przymierzem, szukająca tylko pozoru najechania naszych granic i ogłoszenia nas za spólników rewolucji, wywracającéj porządek i równowagę Europy. Nie pierwszy to raz niepokonane prawie przeszkody rzucają się w poprzek ruchowi włoskiemu. Szczęściem, mężowie stanu, stojący na czele gabinetu, nie ulękli się ani razu tych przeszkod; powodzenie uwieńczyło ich wytrwałość na drodze, którą im nieskażona wola narodu wytknęła; i dziś nasz gabinet pójdzie za głosowaniem ludności. Europa dotąd przyjmowała ruch włoski, bo zasada monarchiczna służyła za rękomię, że ten ruch nie przerodzi się w rewolucyjny. Dziś są ludzie, którzy chcą wywiesić chorągiew mazzinizmu. Piemont nie może dozwolić, aby ten nowy pierwiastek mieszał się do sprawy włoskiéj; bo nie tylko mógłby wszystko zgubić w południowéj części półwyspu, ale narazić na stratę otrzymane zdobycze na północy. Rząd Wiktora-Emmanuela nie dozwoli wydrzeć sobie chorągwi odrodzenia włoskiego. W obecnych więc okolicznościach okazało się koniecznem wysłanie do Neapolu siły zbrojnéj piemonckiéj. Całą flotę wojenną i mnóstwo statków kupieckich przewozowych zgromadzono w porcie genueńskim, dla przewiezienia wojska piemonckiego pod Neapol. Wojsko nie zejdzie z pokładów, chyba w razie, w którym ocalenie życia i majątku poddanych piemonckich tegoby wymagało: albo w przypadku wyraźnego objawu woli narodowéj, oddającéj kraj pod opiekę króla Wiktora-Emmanuela. Dzienniki umieściły list hr. Syrakuzy do króla neapolitańskiego; lecz to pismo jest źle widziane w Turynie. Zdawało się czytającym dostrzegać w niem dwoistość i wsteczne myśli. Podobnież ze wstrętem przyjęto wiadomość, że jen. Nunziante schroniwszy się na pokład okrętu piemonckiego *Governolo,* złożył oświadczenie poddaństwa Wiktorowi-Emmanuelowi. Nikt nie wierzy, że dawny naczelnik kamarylli tak nagle nawrócił się z przekonania. Ale i wiadomości z Sycylji dają wiele do myślenia. Istnieją tam trzy oddzielne rządy: Garibaldiego, Depretisa i mazzinistowski, którego przedstawicielem jest Crispi; a ten ostatni bierze górę nad dwóma pierwszemi i dopuszcza się, w imie wolności, ohydnéj tyranji. Nie dawno Crispi wygnał pp. Paternostro, Corteza i innych, podejrzanych, iż, są ajentami p. La Farina; między skazanymi znajdował się młodzieniec, mający nie więcéj jak lat 17 i który nigdy nie oddalał się z wyspy, a jednak wygnano go w imie *Boga i ludu....* Depretis w przesłanym raporcie hr. Cavour o sprawach rządowych sycylijskich, kończy temi wyrazami: *„Zresztą dziś wszystko przeszło pomyślnie, jeden tylko człowiek stracił życie.“*

P. Bottero, deputowany popłynął do Sycylji, aby przełożył prodyktatorowi Depretis, że rząd piemoncki nie może dozwolić na dłuższe trwanie anarchji na wyśpie, rządzonéj niby w imieniu króla Wiktora-Emmanuela. P. Bottero ma domagać się zwołania, w zakreślonym a nie dalekim czasie ludności sycylijskiéj, aby wyrzekła o sobie. P. Farini powrócił z Chambéry, gdzie go cesarz Napoleon najserdeczniéj przyjął.“

Dziennik *Opinione* mówi: „Postanowienie rządu przeszkodzić odpłynieniu z Genui nowych wypraw ochotników, mogło wydać się niektórym jako błąd polityczny. Należało jednak domyślić się, że pewnie, po kilkomiesięcznem niesprzeciwianiu się wyprawom, rząd nie chwyciłby się tego środka, gdyby go nie zniewoliły arcyważne pobudki. Lecz te pobudki, albo były niewiadome, albo ci, co je znali, niewystąpili z niemi najaw. P. Mazzini wziął na siebie dać je poznać powszechności. Ogłosił w dziennikach genueńskich i florenckim *L'Unita Italiana* manifest przeciw okolnikowi p. Farini, 18 sierpnia, manifest w którym oświadcza, że okolnik był przeciw niemu t. j. przeciw *stronnictwu czynu.* P. Mazzini przybiera postać jakiegoś panującego, oznajmuje, że chciał wypowiedzieć wojnę papieżowi i *trzykrotnie zbierał tyle ludzi i broni, ile potrzeba było na tę wyprawę*“ ale że późniéj *ustąpił całość albo część sił swoich,* na wyprawę sycylijską. Cudówby zatém dokazał; na niego spadałaby zasługa wysyłania ochotników do Sycylji i p. Bertani wspólnie by z nim działał. Przesada jest zwyczajna p. Mazziniemu; wszakże nie należy lekceważyć jego twierdzeń, mogących rozedrzeć zasłonę, okrywającą pewne tajemnice, oraz wytłómaczyć niektóre odezwy i adresy, wychodzące z Genui, tudzież propagandę zbiegostwa zaprowadzoną między żołnierzami. Zgromadziwszy trzy razy siły swojéj wyprawy, p. Mazzini mógłby swą czarodziejską rószczką i po raz czwarty je zgromadzić, jakoż utrzymuje, że jego stronnictwo zabrało 8000 ochotników dla *sprawienia potężnéj dywersji na granicy lądowéj królestwa neapolitańskiego, przez prowincje rzymskie;* w tym przeto celu przygotował wyprawę, któréj rząd sprzeciwił się. To pełne znaczenia odkrycie naucza nas, że nowy i zgubny pierwiastek wmieszał się do ruchu narodowego. *Stronnictwo czynu* chce wejść w szranki, pod pozorem dopomagania Garibaldiemu, rzeczywiście zaś aby go podejść i nad nim zapanować. P. Mazzini potępia rząd, że przeszkodził jego zamiarom; przygania mu, że zezwalał na uprzednie wyprawy a sprzeciwił się téj, którą on urządził. Rząd mógł zgadzać się na wyprawy poprzedzające, bo ufał prawości Garibaldiego, bo chorągiew przezeń podniesiona jest chorągwią Wiktora-Emmanuela. Nie wahał się przyjąć odpowiedzialności za ten ważny krok przed dyplomacją, wiedząc, że Europa oceni potęgę opinji powszechnéj, przewidując, że wewnątrz kraju nie powstanie najmniejsza obraza zasad, których bronić winien, a które są podstawą konstytucji ludów włoskich. Ale ta okoliczność, iż nie sprzeciwiał się owym wyprawom, nie wkładała bynajmniéj nań obowiązku przyzwolić na tę wyprawę, o któréj wiedział albo domyślał się, że jest przeciwną dobru państwa i niebezpieczną dla polityki narodowéj. Nikt nie może, nikt nie powinien zaprzeczyć rządowi najszerszéj swobody działania. W coż by obróciła się jego odpowiedzialność przy ogólném, lub cząstkowém ściśnieniu téj swobody? Odpowiedzialność jest niepodzielna: gabinet musi zdać sprawę ze swego postępowania przed parlamentem i narodem; ale konieczna jest, aby jego czynności były swobodne i byłoby równie dzikiem jak niepodobném do przyjęcia roszczeniem, żądać, aby pozwolił na wtargnienie w państwo kościelne, dla tego, że nie wzbronił wyprawy do Sycylji. Ponieważ rząd ufał Garibaldiemu, czyż dla tego miał zaufać jakiemuś Zambeccari, lub Piancini. P. Mazzini nie tai co chciał uczynić. Oto najechać Państwo papieskie, rozpocząć wojnę z jen. Lamoriciere, wkroczyć do Rzymu, wywiesić tam znowu chorągiew *Boga i Ludu,* wznieść proporzec przeciw naszemu proporcowi, poróżnić nas z Europą, zniechęcić ku nam Francję, rozpocząć jak w 1849 Iljadę przygód i pozbawić Włochy wszystkich dotąd zdobytych przez nie korzyści. P. Mazzini, zacięty wróg dyplomacji, chce jednak uchodzić za dyplomatę i oświadcza, że Rzym nie był celem wyprawy, że sprawa rzymska ma być, jak spodziewać się należy, późniéj i spokojnie rozwiązaną. Do tego oświadczenia nie podobna przywiązywać najmniejszéj wagi, bo chcąc niechcąc, walka z Rzymem i Francją stałaby się nieuchronną, a p. Mazzini pewnie nie zadałby sobie pracy, aby ją odwrócić. A to wszystko chciał przedsięwziąść w dalekiéj nadziei, że ochotnicy pobiją wojsko jen. Lamoriciera, które p. Mazzini, według swego zwyczaju, zmniejsza i ogłasza za niezdolne wytrzymać zapału ochotników i powstania ludowego; jakby to było tajemnicą, że jen. Lamoriciere ma wojsko daleko liczniejsze, niż z początku rozumiano, jakoby nie należało przewidywać, że lud nie da się pociągnąć namowom *stronnictwa czynu,* które udając, że wspiera Garibaldiego, chciałoby stanąć na jego miejscu. Z drugiéj strony, w razie nieudania się wyprawy, w razie porażki ochotników (jak to najpodobniejsza do prawdy) ludzie, co dziś wrzeszczą przeciwko ministrom, że niepozwolili na ten zamach, pierwsi podnieśliby skargę na gabinet, że dozwolił wyjść ochotnikom, że wysłał ich na mięsne jadki i zostawił bez wsparcia; staraliby się wzniecić rozruchy i wplątać kraj w wojnę z papieżem, a tymczasem klęska Pianciniego ośmieliłaby reakcję, wywołały najostrzejsze nagany ze strony państw obcych. Odkrycia p. Mazziniego nie tylko usprawiedliwiają gabinet, ale wskazują niebezpieczeństwo, na które był narażony. *Czyż kraj piemoncki miałby zostać wyższym nad prawa międzynarodowe? czyż w nim każdy miałby władzę knować zamachy i przygotować rozruchy w sąsiednich rządach? Czyż miałoby w nim być wolno każdemu wysadzać się na miejsce rządu, pod pozorem tworzenia Włoch? Któż jest sędzią wyboru téj, lub owéj drogi, jeżeli nie rząd?* Do czegoż posłuży umieszczanie na waszych chorągwiach imienia Wiktora-Emmanuela, kiedy jest oczywista, że nie wyrzekliście się wa-

szych wyobrażeń, że utworzyliście sobie wyobrażenie króla z ograniczeniami myślnemi i z milczącem zastrzeżeniem? Ten co przez lat 30 spiskował, i to tysiącznemi sposobami, który nietaił ani środków ani narzędzi przez siebie używanych, ani okropnych następstw swoich zamachów, czyż może wymagać aby mu wierzono na słowo, że już spiskować niebędzie, wówczas kiedy właśnie spiskuje, układając zgubną dla państwa wyprawę? Może się zdawać p. Mazziniemu, że ta wyprawa będzie pożyteczną dla sprawy narodowéj; niebyłoby to pierwszem jego złudzeniem, jak niebędzie ostatniém, ale kierunek narodowy należy do rządu, nie zaś do stronnictw. Lecz daremna i mówić o stronnictwach? Ludwik XIV powiedział: państwo, to ja, a p. Mazzini mówi: narod to ja; ty rządzie ty jesteś sektą, wy ministrowie jesteście sekciarzami, bo krzyżujecie moje zamiary, bo sprzeciwiacie się moim wyprawom. To obłąkanie pychy objawia się w manifeście p. Mazziniego. Czegoż żądać więcéj? Czyż p. Mazzini nie przyrzeka, że jeżeli na nowo pomyśli spiskować za rzecząpospolitą, ostrzeże nas o tém 24 godzin pierwiéj? Czy można przy zdrowych zmysłach pisać i drukować podobne brednie? P. Mazzini znużony otaczającem go milczeniem, gdy wawrzyny Garibaldiego spać mu niedały, coż poczyna? Oto marzy o wyprawie do państwa kościelnego, zaciąga ochotników: największa część ich sądzi, że to dla Sycylji i na żądanie Garibaldiego; ale mniejsza o to, oszukuje tę szlachetną młodzież, gotową przelać krew za niepodległość ojczyzny. Raz na okrętach, wysadza ją gdzie się podoba i jeżeli nie poprowadzi ich na zwycięztwa Garibaldi, będą mieli przynajmniéj zaszczyt znajdowania się pod dowództwem p. Pianini, pod chorągwią Garibaldiego. P. Mazzini rozjątrzony, że gabinet przeniknął jego zamiary i przeszkodził zamachom, kończy na prośbie: *Nie ustąpimy.* Niebespieczeństwo obecnego położenia wynika właśnie z powrotu na widownię stronnictwa czynu; ale możemy przyprowadzić je do niemocy. Dziennik *Diritto* usiłuje zbić nas, powtarzając swoje zarzuty przeciw rządowi. Ale, po manifeście p. Mazziniego, któż ośmieli się obwiniać ministrów, że zakazali nowych wypraw ochotniczych? P. Mazzini nie tylko chciał związać ręce rządowi, ale i Garibaldiemu, użyć sił kraju na zaburzenie Włoch. Duch i cel wyprawy wzbronionéj są przez samego p. Mazziniego najwyraźniéj skreślone, duch i cel nieprzyjaźny państwu, a więc najszkodliwszy widokom narodowym. Po objaśnieniach p. Mazziniego byłoby rzeczą zbyteczną odpowiadać dziennikowi *Diritto.* Nie tajne nam są najsilniejsze wytężenia, aby wydrzeć z rąk rządu wodze sprawy powszechnéj i oddać je rewolucji i bezrządom ale nazwisko Mazziniego jest tak ohydne we Włoszech, jego ukazanie się na widowni politycznéj obudza wstręt i obrzydzenie tak potężne, że nie lękamy się walki. Rząd posiada dosyć siły do nakazania milczenia sektom i do oparcia się każdemu, kto posunie się do wzięcia kierunku ruchu włoskiego. Jego sprężystość może wrócić odwagę ludziom myślącym liberalnie i uspokoić umysły zachowawcze, które wprawdzie przeważają, lecz trwożą się, widząc sekty w ruchu a to z powodu, iż lękają się ich nadużyć i nieporządku. Niepodległość narodowa nie zdoła zwyciężyć, skoro jéj nie towarzyszą zasady porządku, które dotąd przewodniczyły rozwojowi naszéj sprawy i skoro ta sprawa nie jest przez rząd kierowana. Zostawcie ją sektom, a klęska jest nieuchronną. Reakcja wewnętrzna otrzymałaby potężne wsparcie z zagranicy, żadne zaś mocarstwo nie chciałoby nas wesprzeć i owszem wszystkie zgodziłyby się na nasz ucisk. Że p. Mazzini nie troszczy się o to niebezpieczeństwo, to nie zdziwi nikogo; ale że go dzienniki konstytucyjne wspierają i że nie zważają na jego objawienia, potępiają ostróżność, to pojąć trudno, bo teraz gdy otwarta walka, nie mogąca być przez nikogo zaprzeczoną, nie ma innéj drogi zwycięztwa, prócz wspierania rządu w jego sprężystych rozporządzeniach, dla utrzymania spokojności zewnętrznéj i zasłonienia ruchu włoskiego od zboczeń, w które sektarze pragną go wtrącić, zboczeń, które pozbawiłyby nas pomocy Francji i spółczucia Europy, oraz zasiliłyby stanowczo naszych wrogów.“

Wszyscy gubią się w domysłach po co rząd piemoncki wyprawia wojska pod Neapol; niektórzy sądzą, że gabinet widząc taki nieład w Sycylji, chce natychmiast, po ustąpieniu króla neapolitańskiego, opanować stolicę i uprzedzić anarchję. Trudno wierzyć, aby to stać się mogło mimo wolę i wiedzę Garibaldiego; podobniéj wnosić, że dyktator jest o wszystkiem uprzedzony.

Rodzina sabaudzka odbywa teraz podróż po malowniczych stronach Lombardji, a mianowicie objeżdża i opływa prześliczne brzegi jeziora Como. Księżna genueńska, bratowa króla Wiktora-Emmanuela znajduje się tu ze swoim synem; ale szczególną zwraca na siebie uwagę książe Piemontu, starszy syn królewski, młodzieniec 17 letni, wychowany w pojęciu rozległem zasad politycznych; młoda jego wyobraźnia zapala się na wspomnienie przewag Garibaldiego, z ciekawością też rozpytywał się o Kosucie, bawiącym tu ze swoją rodziną. Wiktor-Emmanuel będzie miał godnego po sobie następcę.

Diennik *la Patrie* twierdzi: że Piemont, przewidując bliski upadek Fraciszka II, jest w gotowości objąć kierunek ruchu w Neapolu. Korpus z 30000 ludzi ma się zebrać w Novi, pod dowództwem jen. Cialdini i, za pierwszym rozkazem, wsiąść na okręta. Jen. La Marmora dowodzić będzie innym korpusem, mającym zająć stanowisko, w kierunku Cattolica i mieć na oku poruszenia jen. Lamoricièra. Wszystkie też wojska otrzymały rozkazy gotowości, gwardja narodowa załatwia całą służbę w stolicy, aby nie zajmować nią wojska linjowego. Przystąpiono do utworzenia 40 bataljonów gwardji narodowéj ruchoméj.

KRÓLESTWO OBOJGA SYCYLJI.

Neapol, *22 sierpnia.* Telegraf doniósł o zajściu strzelców królewskich z bersaglierami piemonckiemi, rzecz miała się następnie: Dwóch

bersaglierów przechodziło przez ulicę Toledo, otoczeni jak zwykle liczną gromadą ludu i udało się na ulicę Capo-di-Monte, najpiękniejszą w Neapolu. Przy pałacu sztuk pięknych, trzy inni bersaglieri złączyli się ze swymi ziomkami. W téj stronie miasta znajdują się koszary strzelców bawarskich. Widząc żołnierzy piemonckich, 7 czy 8 strzelców poszło za nimi. Nieco daléj inni towarzysze broni, po kolei, przyłączyli się do nich, tak że liczba ich urosła do 40, gdy 5 Piemontczyków zatrzymało się, podziwiając most *di Sanita,* ów most wspaniały, rzucony po nad siedmiopiątrowemi domami dla połączenia z sobą dwóch pagorków. O kilka kroków stamtąd znajduje się dom wiejski margr. Villamarina. Bersaglieri, oparci na poręczu mostowym, unosili się w obec dymiącego Wezuwjuszu i drzemiącego morza, w obec tego rozległego wzgórza Capo-di-Monte, okrytego domami wiejskiemi i patrzyli na mrówisko ludzi, snujące się pod ogromną arkadą mostu. Strzelcy stali za nimi szepcząc, rzucając złowrogie spójrzenia, jedni zbladli z gniewu, drudzy zapyrzeni winem. W tem 10 między nimi dobywa szabel i rzuca się na Piemontczyków. Okrzyk zgrozy wyzwał się z piersi ludu wołającego *zdrada!* Bersaglieri nagle, cucąc się ze zdziwienia, dobywają także szabel, pod szalonym gradem razów, bo wszyscy strzelcy wmieszali się w ten napad, słowem, utarczka zawrzała. Lud oświadczył się za Piemontczykami; jeden z lazzaronów rozcina twarz strzelcowi cięciem brzytwy, drugi wbija noż w grzbiet żołnierza, który ranił koląc i rąbiąc, trzeci przełamał potężną maczugą ramie sierżantowi. Kilku strzelców przechodzących przez most staje w obronie Piemontczyków; rozruch szerzy się w kwartale Stella, co spostrzegłszy strzelcy, uciekli. Oddział gwardji narodowéj nadciągnął; jeden z gwardjaków ranił bagnetem w szyję strzelca i schwytał go. Dwaj Piemontczycy i 5 strzelców było rannych. Sześciu gwardjaków narodowych poprowadziło 5 innych na odwach. W koszarach strzelców rozniosła się trwoga; chcieli uzbroić się i wypaść, ale zimna postawa gwardji obywatelskiéj wstrzymała ich. Lud wołał: *Wara od gwardji narodowéj!* Margr. Villamarina zaniósł stosowną skargę.

25 sierpnia. Rząd neapolitański uczynił zadość wymaganiom margr. Villamarina. Strzelcy królewscy oddani zostali pod sąd wojenny; wypłacono na ręce posła piemonckiego 20,000 fr. dla rozdania rodzinom 5 mieszkańców neapolitańskich, zabitych w utarczce.

Dziennik ***Perseveranza*** umieszcza list hr. Syrakuzy pisany do króla neapolitańskiego: «Najjaśniejszy panie, jeżeli głos mój podniesiony dla odwrócenia niebezpieczeństw, grożących naszemu domowi, nie był wysłuchany, usłuchaj go dzisiaj, kiedy zwiastuje większe jeszcze nieszczęścia, daj wstęp do serca swego moim radom, nie odrzucaj ich dla chwycenia się innych rad najzgubniejszych. Zmiany zaszłe we Włoszech, uczucie jedności narodowéj, które przybrało olbrzymie rozmiary przez te kilka miesięcy, od czasu zdobycia Palermo, odjęły W. kr. m. tę siłę, która utrzymuje państwa i uczyniły niepodobnem przymierze z Piemontem; bo ludność Włoch północnych, przejęta zgrozą na wieść o morderstwach sycylijskich, głosem swoim odepchnęła posłów neapolitańskich i byliśmy boleśnie zostawieni losowi własnego oręża, opuszczeni, bez sprzymierzeńców, wystawieni na nienawiść mass, które w całych Włoszech powstały w pośród okrzyków wytępienia przeciw naszemu domowi, będącemu przedmiotem powszechnéj ohydy. Wojna domowa, szerząca się już po prowincjach stałego lądu wciągnie dynastję w tę ostateczną zagładę, oddawna przygotowaną przez przewrótnych doradzców, potomkom Karola III. Krew obywatelska nadaremnie przelana zbroczy raz jeszcze tysiąc miast królestwa, a W. k. m., który byłeś niegdyś przedmiotem miłości i nadziei ludu, będziesz widziany ze zgrozą jako jedyny sprawca bratobójczéj wojny. N. p., ocal, dopóki czas jeszcze, ocal dóm nasz od przekleństw całéj ziemi włoskiéj, pójdź za szlachetnym przykładem naszéj królewskiéj krewnéj parmeńskiéj, która w chwili wybuchnienia wojny domowéj, rozwiązała poddanych od przysięgi i zostawiła ich rozjemcami ich doli. Europa i twoje ludy będą wdzięcznymi za to szczytne poświęcenie i będziesz mógł, królu, śmiało wznieść oczy do Boga, który nagrodzi tak wspaniałomyślny czyn w. kr. m. Zahartowana w nieszczęściu, dusza twoja otworzy się szlachetnym uczuciom ojczyzny i błogosławić będziesz ten dzień, w którym się tak szlachetnie wielkości Włoch poświęcisz. Przemawiając w tych słowach do ciebie N. p., spełniam święty obowiązek, włożony na mnie przez moje doświadczenie, i proszę Boga, aby cię oświecił i uczynił godnym swych błogosławieństw.

Neapol 24 sierpnia.

«Hrabia Syrakuzy.»

Ruch po prowincjach przybiera formy porządkowe. Rząd tymczasowy Basilicaty, stosownie do rady ***komitetu połączenia*** postanowił, że wszystkie czynności rządowe odbywać się będą w imieniu Wiktora-Emmanuela, króla włoskiego. Podobneż hasło udzielono i wszystkim innym prowincjom, będącym w powstaniu.

Rząd tymczasowy, w Potenza, począł wydawać swój dziennik pod nazwą ***Goniec Lukański,*** bo i prowincja Basilicata odzyskała swe dawne miano Lukanji; między innemi ogłoszony został dekret prodyktatora, znoszący dotychczasowe pobory, na rzecz skarbu królewskiego, od mléwa, rzezi bydła, od ciast, wina, ryby, śniegu i wszystkich innych przedmiotów żywności.

Z listu pisanego z Potenza do p. Petrucelli, umieszczonego w dzienniku *Irida,* dowiadujemy się: «Za 4 lub 5 dni będziemy mieli pod bronią 15,000 krzepkich żołnierzy i 500 koni; 120 księży i 24 mnichów służą w naszych szeregach, lub dowodzą małemi oddziałami. Tak O. Rafael z Carignola stoi na czele 200 młodzieńców przysłanych ze Spinazzola. Każda gmina utworzyła kassę wojskową dla swoich; najbogatsi właściciele ziemscy szczodrobliwie je zasilili. Ilu prowincja liczy ludzi ukształconych i majętnych, wszyscy się tu zbiegli; lud wiejski prześciga się z miejskim, a niewiasty wyrównywają mężczyznom. Zapał jest najwyższy i powszechny. Podług wiadomości, nadesłanych wprost z Basilicaty, 22,000 ludzi składa tam kolumnę ruchomą, gotową do wyruszenia w pole. Działa drewniane, wzmocnione żelaznemi obręczami, mogące 50 razy wystrzelić, nim pękną, są już gotowe. Liczba księży i mnichów zaciągniętych wynosi już 2,000. Trzystu jezdzców znajduje się pod dowództwem p. Pisanti, dawniejszego oficera jazdy. Gminy podejrzane rozbrojono. Junty powstańcze wszędzie działają, 1,500 strzelb sprowadzono z Sapri; w niedostatku innéj broni, wieśniacy uzbroili się pikami.

Następny buletyn zdaje sprawę o poruszeniach Garibaldiego: «Po zdobyciu Reggio, dyktator posunął się z 7,000 ludzi na willę San-Giowanni. Z rana 23, natarł na królewskich, liczących około 15,000, rozłożonych w polu około warowni Altafiumana, Forre-di-Cavallo, Scylla i Punta del Pizzo. Po kilkogodzinnym ogniu, dwie brygady Melendez i Briganti, składające razem 5,500 ludzi, zdały się bezwarunkowo. Garibaldi po rozbrojeniu ich i rozwiązaniu, wezwał żołnierzy do złączenia się z nim, albo do rozejścia się do domów. Mała liczba oficerów przeszła pod jego rozkazy. Za danym przykładem, pozostała liczba królewskich złożyła broń i rozbiegła się. Wieczorem kapitulowała twierdza Pizzo, wojsko burbońskie wyszło z niéj bez broni. W nocy 24, Garibaldi otoczył inne twierdze i za nadejściem dnia wszystkie, jedna po drugiéj poddały się bez wystrzału. Jenerał-gubernator pierwszéj Kalabrji dalszéj, w osobnéj odezwie ogłosił *statut zasadniczy i prawo organiczne J. kr. m. Wiktora Emmanuela.*

27 sierpnia. W Neapolu, zdaje się, tak zwany *komitet porządku* bierze górę nad innemi, pragnącemi pochwycić kierunek sprawy publicznéj. Ogłoszenie statutu piemonckiego jest jego dziełem, inne bowiem stronnictwa, a mianowicie mazzinistowskie *stronnictwo czynu* chciałoby odwlec połączenie Neapolu z Piemontem do czasu nieokreslonego.

Komitet porządku w ogłoszonym jedenastym buletynie oznajmuje: «*Bagnara*, 22 sierpnia. Półkownik Rusz odmówił zajęcia dawnego stanowiska w Altafiumana, bo Garibaldi już opanował wszystkie wyżyny. W Villa-San-Giovanni wojska neapolitańskie pobratały się z garibaldystami. Garibaldi i jen. Briganti przechadzali się razem po placu w Bagnara, rozkazując sprowadzenie zapasu żywności, później jen. Briganti znajdował się na obiedzie u dyktatora, na którym był i cały sztab ochotniczy. Podobnaż uprzejmość okazana była jen. Melendez na polu Piale. Całe wojsko, w jednéj i drugiéj miejscowości, odmówiło bić się z Garibaldim.»

Pewna liczba żołnierzy, jeńców Garibaldiego, żądała wrócić do Neapolu. Garibaldi kazał wsadzić ich na parostatek *Franklin* i odesłać. *Franklin* przybywając do portu wywiesił chorągiew parlamentarską. Parowce neapolitańskie wypłynęły naprzeciw niego i już miały dać ognia, gdy dowiedziały się, że przez bezprzykładną szlachetność dyktatora 180 ich ziomków wraca do ojczyzny.

28 sierpnia. P. San-Martino, minister spraw zagranicznych, wpadł na myśl ogłoszenia Neapolu za miasto neutralne; przełożył ją posłom mocarstw obcych, którzy pragnąc oszczędzić od zniszczeń Neapol, to najpiękniejsze miasto w Europie, chętnie chcieli się przyczynić do jéj przyjęcia. Margr. de Villamarina oświadczył, że uda się osobiście do Garibaldego, aby go do tego skłonić. Posłowie francuzki i angielski, w widokach ludzkości, neutralność popierali; ale nazajutrz dwaj posłowie, papieski i austryjacki, cofnęli swoje zgodzenie się, nie śmiejąc wchodzić w żaden układ, jak mówią, z flibustjerem.

WYPRAWA GARIBALDIEGO.

Dziennik *la Presse* podaje szczegóły zdobycia Reggio. Jen. Bixio okrył się chwałą w téj potrzebie, któréj owocem najpożądańszym dla dyktatora było opanowanie dział polowych, koni i mułow, na czem właśnie najwięcéj wojsku Sycylijskiemu zbywało. Jen. Pergola, niewiadomo z jakiego powodu, mimo trwający rozejm strzelał z twierdzy messyńskiéj na miasto i port, tak że kule dosięgały statków francuzkiego *Descartes* i angielskiego *Scylla.* Dowódzcy tych okrętów powiedzieli jen. neapolitańskiemu, aby zaniechał téj zabawy, którą drogo mu przypłacić przyjdzie.

Wiadomości o powodzeniach Garibaldiego potwierdzone są trzema jego buletynami, umieszczonemi w *Dzienniku Urzędowym* palermitańskim. Rzeczone buletyny odznaczają się prostotą, właściwą pismom dyktatora. Królewscy stracili 500 zabitych, 400 jeńców. Jen Bixio lekko raniony w ramię.

Pod Messyną garibaldyści przez omyłkę wystrzelili 18 razy do parostatku francuzkiego *Descartes;* skoro błąd swój postrzegli, wnet ogień umilkł, jen. zaś Turr natychmiast napisał do konsula francuzkiego p. Boulard, oświadczając i żal swój głęboki i wszelkiego rodzaju zadość uczynienie. Dowódzca francuzki, przekonany o szczerości jen. Turr, przyjął obietnicę, iż nadal nie zdarzy się nic podobnego. Opanowanie twierdzy Scylli było łatwiejsze niż oczekiwano. Za ukazaniem się wojsk Garibaldiego, królewscy, przejęci niesłychanym popłochem, składając broń w kozły lub rozbiegając się na wszystkie strony, opuścili swe stanowiska; wkrótce też chorągiew niepodległości powiewała nad twierdzą.

Boleśny wypadek zasmucił wojko Garibaldiego. Komendant Defflotte wysiadł na brzeg z 50 Francuzami i Anglikami; idąc na ich czele dla złączenia się z jen. Cosenz, natrafił na bataljon wojsk królewskich, które powitały go gęstym ogniem, kula przeszyła mu głowę. Towarzysze broni cofnęli się, unosząc zwłoki swego dowódzcy i złączyli się ze swoimi. Stało się to pod Solano; Garibaldi rozkazał pogrześć w kościele, dzielnego wojownika, a w rozkazie dziennym umieszczono zaszczytną wzmiankę tak o nim jak i jego podwładnych.

W Palermo utworzył się bataljon z księży, pod dowództwem księdza Paolo Sardo, Sycylijczyka. Obowiązkiem tego bataljonu, jest przeciągać wyspę, nauczać zasad wiary i powinności obywatelskiéj, oraz dozorować rannych i chorych; strój jego jest następny: tunika z akselbantami, na piersiach mały krucyfiks, spodnie czarne, z zieloną wypustką, bóty krótkie, kapelusz wysoki, z pioropuszem na boku, jak u bersaglierów; strzelba i pałasz składają uzbrojenie ku obronie tych, których wezmą pod swą opiekę.

Do rozwiązania oddziału ochotników, dowodzonych przez półkownika Nicotera, posłużyła baronowi Bettino Ricasoli okoliczność, że Nicotera w wydanéj do oddziału swego odezwie, nie tylko nie wspomniał ani razu imienia królewskiego, ale wbrew istniejącemu dotąd zwyczajowi, nazwał Garibaldiego najwyższym wodzem; rzeczywiście Nicotera dopuścił się tego zapomnienia.

Jeden z Francuzów, w liście, ktory dziennik *l'Opinion Nntionale* umieszcza, następnie odzywa się o wojsku neapolitańskiem; „Nie oskarża cie Neapolitanów; jeżeli w tym czynie, (t. j. poddawania twierdz i składania broni) jedynym może w dziejach wojen, chcielibyście widzieć brak męstwa, bylibyście w wielkim błędzie. Idea przeniknęła całe to wojsko. Wszyscy jenerałowie, oficerowie, wszyscy rozsądni żołnierze, pragną *jedności włoskiéj;* kto zaś chce celu, musi chcieć środków. Neapolitanie niechcą bić się z tymi, co mają ziścić ich marzenia.“

FRANCJA.

Sainte-Etienne, *28 sierpnia.* W całéj Francji istnieją, tak zwane, rady departamentowe; zwykle pod koniec lata znaczniejsi właściciele ziemscy, tudzież inni obywatele, zajmujący się handlem, przemysłem, rękodziełami i t. p. zjeżdżają się w stolicy departamentu i naradzają nad tém wszystkiem, co dobro ich departamentu a nawet i ogólne Francji najbliżéj obchodzić może. Przewodnictwo w tego rodzaju obradach rząd porucza ludziom przez siebie upatrzonym, z wartości osobistéj i stanowiska społecznego, mogącym wywierać wpływ na umysły spółobywateli. Lubo więc obrady departamentowe powinnyby nosić znamie miejscowe, wszakże wytaczane na nich przedmioty nieraz podnoszą też rady, aż do wysokości zgromadzeń politycznych; tak i w obecném zdarzeniu, hr. de Persigny, najbliższy osobisty przyjaciel cesarza, powiernik jego najtajemniejszych myśli, poseł przy jednym z pierwszych dworów świata, skorzystał ze swego stanowiska, jako prezes rady departamentowéj loarskiéj i podniósł najzawilsze pytania polityki spółczesnéj. Mowa jego jest tém co Francuzi nazywają: *zdarzeniem,* podajemy więc dosłówne jéj tłumaczenie: „Mości panowie, znajdując się w pośród was, na łonie tego departamentu Loary, tak pracowitego, w tém wielkiem mieście Saint-Etienne, jednem z najbogatszych ognisk francuzkiego przemysłu, życzeniem mojem byłoby mówić przed wami o traktacie handlowym, który, łącząc z sobą dwa najprzemysłowsze narody świata, powinien najpotężniéj wpłynąć na działalność naszéj prowincji. Lecz jakkolwiek byłby zajmującym rozbiór warunków, w których nasz przemysł ma dziś rozwinąć swoję czynność, zdaje mi się, że nierównie jest ważniejszém rozstrząśnienie razem z wami prawdopodobieństwa pokoju, jakie wyciągnąć można z obecnego stanu Europy, bo nim dowiemy się, jak powinniśmy pracować, starajmy się upewnić, czy będziem mogli pracować w bezpieczeństwie. Na samym przeto wstępie nie potrzebuję dowodzić, że jeśli od programmatu w Bordeaux: *cesarstwo, to pokoj,* dwie wielkie wojny utrapiły Europę, nie należy przypisywać ich przyczyny cesarstwu. Kiedy cesarz wymawiał te wielkie słowa, nie mógł przypisywać sobie władzy zniesienia nazawsze wojny między narodami, nie mógł przynieść światu nowego wynalazku do rozwiązania w drodze pokoju wszystkich zagadnień europejskiéj społeczności. Ale rzeczywiste znaczenie jego programmatu w tém się mianowicie zawierało, że nowe cesarstwo, biorąc puściznę po dawniejszem, z zastrzeżeniem dla siebie prawa wyboru, wyrzekło się po niem puścizny walk i zemsty, aby mogło wnet wejść ze wszystkiemi mocarstwami w stosunki pokoju i zgody. Ten programmat wiernie był wykonany. (Oklaski). Co się ściąga do nadzwyczajnych zagadnień, których rozwiązanie było niemożliwe w drodze dyplomacji, znalazło się ich dwa: sprawa wschodnia i sprawa włoska, które, nawet zewnątrz cesarstwa i na długo jeszcze przed jego wskrzeszeniem, groziły statecznie ściągnieniem wojny na Europę. Pierwsza więcéj niż od pół wieku stanowiła przedmiot powszechnéj obawy; wszyscy mężowie stanu zwracali wzrok niespokojny na Konstantynopol i każdy powtarzał, że w dniu ostatecznego rozprzężenia ottomańskiéj potęgi, Europa znajdzie się wtrąconą w okropną zawiłość spółzawodnictw. Druga, mniéj groźna dla Europy, zastraszała jednak Francję. Jeżeli bowiem od lat 40, walka narodowości wrzała we Włoszech, pod pozorem porządku przeciw nieładowi, było rzeczą widoczną, że w dniu, w którym Włochy wkroczą do boju z Austrją, nie w imie demagogji, ale na wezwanie króla panującego we Włoszech, Francja, pod karą ujrzenia Austrji władczynią całego półwyspu, i panią Alp francuzkich, nie mogła nie wdać się w tę wojnę. Wszakże, jeśli obie te wojny były nie uniknione; ukończono je przynajmniéj z równą bystrością jak powodzeniem. Bo rzeczywiście, na troskliwszem staraniem cesarza zdawało się być odwrócenie wszelkich powodów, aby żadna z nich nie przybrała rozmiarów wojen pierwszego cesarstwa i właśnie położono już im koniec, kiedy, pod wrażeniem dziejowych podobieństw, powszechność rozumiała, że się zaledwie poczęły. (Oklaski). I to właśnie dowodniéj stwierdza nad wszelkie rozumowanie, do jakiego stopnia cesarz pozostał wiernym swojemu programmatowi. (Wybornie). A jednak wyznać należy, że te wojny, lubo tak prędko skończone, doścignęły swego celu z taką zupełnością, o ile tylko rzeczy ludzkie na to zezwalały; bo obie te sprawy, załatwione w swych istotnych zagadnieniach, odjęły rozwiązaniu pytań podrzędnych wszystkie powody do zawichrzenia pokoju Europy. A więc czy cesarstwo ottomańskie ostoi się, lub runie, czy potrafi zamienić fanatyzm muzułmański na mądre urządzenie nowoczesnych społeczeństw, lub upadnie w tém najpożądańszém przedsięwzięciu, całe to

zadanie staje się odtąd zadaniem czysto dyplomatycznem. Co stanowiło przed wojną krymską niebespieczeństwo europejskie zadania, nie była bynajmniéj trudność nowego urządzenia tych krajów, ale możność zagarnienia Konstantynopola przez wielkie sąsiedzkie mocarstwo, wprzódy nimby Europa o tém wyrzekła. Ale dziś, po zniesieniu warowni sewastopolskich, całe to pytanie znajduje się w ręku Europy, tak dalece, iż nie istnieje najmniejsza przeszkoda w osiągnieniu, w danym razie, wspólnych zgodnych, postanowień. Podobnież co do Włoch; nie o to głównie chodziło, aby Austrję w mniejszéj, lub większéj rozciągłości wyzuć z jéj państw dziedzicznych na półwyspie, ale aby wyzwolić wszystkie inne państwa włoskie z pod jéj panowania; i ten cel został w zupełności otrzymany. Czy Włochy składać będą związek państw, czy jednolite królestwo; czy Włosi narażą na niebespieczeństwo własnemi błędami niepodległość, będącą rękojmią ich swobód i niepodległości, zdobyty wypadek góruje nad zadaniami podrzędnemi i odejmuje dalszym zdarzeniom właściwe im niebespieczeństwo. Owoż, po załatwieniu, albo przynajmniéj rozwiązaniu w głównych częściach tych dwóch wielkich pytań, żadne inne, w obecnym czasie, nie istnieją w Europie. Umysły niespokojne, lub uprzedzone mogą wywoływać widma; można twierdzić w Niemczech, że wzdychamy de Renu; w Anglji, że marzymy o wylądowaniu na jéj brzegi, ale te szaleństwa nie zasługują nawet na poważny rozbiór. (Oklaski!). Naprzód bowiem, w dzisiejszym stanie nauki wojennéj, taka rzeka jak Ren, nie jest nawet strategiczną granicą. (Prawda). Francja więc nie narazi się na nową europejską wojnę dla mniemanéj korzyści. Co się zaś ściąga do myśli zachęcania Niemców do jednolitości ich państwa, dla nabycia tym sposobem prawa dopomnienia się w imie równowagi europejskiéj o ustąpienie prowincji nadreńskich, niech mi wolno będzie nazwać tę myśl polityczną niedorzecznością; Francja bowiem, jako mocarstwo wojenne na lądzie jest dwakroć silniejsza bez Renu, mając przed sobą Niemcy w podziałach, niżby nią była przy zlaniu się Niemiec w jednę całość, choćby posiadała to nic nieznaczące nadreńskie powiększenie. Duch Niemców jest prócz tego, ze swéj istoty, przeciwny jedności; dla świata jest to wielką rękojmią bezpieczeństwa, którego ta zułamkowana potęga jest w pewnym względzie równoważącą siłą.

„Co do Anglji, zawsze to mię dziwiło, że ludzie posiadający w niéj pewne znaczenie, zdawali się przykładać wiarę do podobieństwa napaści z naszéj strony. Pojmuję, że niektórzy mogą ulegać obawie, aby zbieg danych okoliczności nie wywołał ciężkich nieporozumień między dwóma krajami, że w przewidzeniu podobnych zdarzeń, poczytują za pożyteczne obronę wojenną zastosować do postępów nauki. Ale wierzyć na dobre, że jeden lub drugi z tych rządów gotów byłby zapalić dobrowolnie, między dwóma największemi mocarstwami świata tę straszną, okropną walkę, w któréj obie strony miałyby wszystko do stracenia, a tak mało do zyskania, byłybo nadmiarem nierozumu. (Oklaski). Zaprawdę, nikt we Francji nie przypuści, aby cesarz lub jego rząd myślał podobnych zamiarach. Toż należy trzymać i o Anglji. Tam, m. pp., wyjąwszy niektóre ułomki stronnictw, których usiłowania z różnych powodów dążą do pojątrzenia naszych stosunków, ale nie mających rzeczywistéj przewagi, prócz czerpanéj chwilowo z równości sił obiedwóch głównych stron, ludzie znakomici wszelkich odcieni, równie jak dostojna i cnotliwa królowa, zdobiąca tron Wielkiéj Brytanji, pragną pokoju i najlepszego porozumienia między dwóma krajami. Cały lud angielski, mimo tylu nieprzyjaźnych poduszczeń, podziela toż pragnienie. Część powszechności angielskiéj oszukana, lub sama siebie oszukująca co do naszych zamiarów, wmawiając w siebie, na podstawie fałszywych wiadomości, żeśmy nie zachowali względem niéj zasad prawości, poruszyła się i sądziła być upoważnioną do przedsięwzięcia względem was środków ostróżności. Ale zachowanie się spokojne i pełne godności tych młodych ochotników, którzy tak dzielnie oświadczyli się ze swą usługą krajowi; ich szlachetne godło: „*Defense not defiance*“ co znaczy: *ku obronie w razie potrzeby, ale nie na to, aby was wyzywać;* nakoniec, sposób w jaki kraj przyjął traktat handlowy, wszystko dowodzi, że żadna namiętność nieprzyjacielska nie zapala przeciw nam narodu, że przeciwnie, żąda tylko być objaśnionym o naszych względem niego uczuciach, tak dalece, że skoro prawda potrafi wypłynąć na wierzch, obadwa narody wystąpią na pole jedynego spółzawodnictwa, do którego wyzywa ich traktat handlowy.

„Przejdę teraz, m. p., do przedmiotu arcydrażliwego. Po rozwiązaniu dwóch wielkich pytań wstrząsających pokojem świata, po zajęciu tak świetnego stanowiska w wypadkach spółczesnych, po ujrzeniu kraju naszego na tak wysokim szeblu w radzie europejskiéj, dziwić to nie powinno, że te wielkie dzieła nie mogły spełnić się bez wywołania w Europie niepokojów i podejrzeń. Jest to jednem z nieszczęść wojny, że w umysłach sprawia ona wstrząśnienie, które zwykło trwać nawet po jéj ukończeniu. Ale, co do mnie, m. p. p. który najgłębiéj jestem przekonany, że posłannictwem nowego cesarstwa jest pojednanie dawnéj Francji rewolucyjnéj, lub zdobywczéj, ze wszystkiemi państwami; jeślibyśmy cokolwiek uczynili, coby zasługiwało na utratę z naszéj strony ufności Europy, poczytywałbym, że chwała tych lat ostatnich jest nader drogo okupioną. Była chwila, wyznaję, i to nie długo przed wojną włoską, pozory tak były przeciw nam silne, że pierwszy, jak św. Piotr, zapierający się swego mistrza, sądziłem, iż mój rząd, upojony powodzeniem, zapomniał programmatu przyjętego w Bordeaux, głęboko byłem tém zmartwiony. Wkrótce jednak oświecony o stanie rzeczy, zarumieniło mię powątpiewanie o mądrości cesarza; ale nie mniéj dręczyłem się położeniem, rzucającem na nas pozór napaści. Dla czegoż, mówiłem, w sprawie tak słusznéj, w któréj rzeczywiście jesteśmy tylko obrońcami prawa, stajemy w obec świata obarczeni odpowiedzialnością za wypadki, których nie jesteśmy sprawcami? Czyż to my obudziliśmy we Włoszech tę walkę narodowości, obustronnie toczoną od lat 40, z taką zaciętością? Czyż to my byliśmy doradzcami Austrji téj zgubnéj polityki, która nie odwołując się do żadnych innych zasad, prócz dzikiéj przemocy, oburza przeciw niéj wszystkich Włochów? Na miejsce rządu narodowego, jaki Napoleon I był zaprowadził w królestwie lombardzko-weneckim, w którem wszystko było w ręku Włochów, zwierzchność, zarząd sądownictwo, wojsko, gdzie jeden tylko był Francuz, wicekról, książe Eugenjusz, czyż to my radziliśmy Austrji na wszystkie urzędy mianować, zamiast Włochów, cudzoziemców i zadać, w ten sposób, najkrwawszą krzywdę ludom, tak niegdyś w dziejach wsławionym? Czyż jesteśmy znowu odpowiedzialnymi za nieszczęścia, ściągnięte przez traktaty Austrji z książętami włoskiemi, traktaty, które zapewniając tym książętom bezpieczeństwo i bezkarność za ich rządy, nadawały spółcześnie Austrji, wbrew europejskiemu prawu, panowanie nad całemi niemal Włochami? Z drugiéj strony, czyż to my zaprowadziliśmy w Piemoncie rząd parlamentarny, mównicę wolną, prassę swobodną i te wszystkie sposoby utrzymania ruchu we Włoszech, obudzania namiętności, urządzania oporu i pędzenia Austrji do gwałtów? Wszystko czyniliśmy; aby uprzedzić gotującą się walkę we Włoszech, bo nie tylko nie szczędziliśmy rad i Austrji i Piemontowi, ale nawet zaklinaliśmy Europę, aby położyła koniec temu stanowi rzeczy. Jeżeli walka stała się niezbędną, nie na nas odpowiedzialność za to spadać powinna, ale raczéj na samą Europę, która odrzucając na kongresie paryzkim, uczynione przez Francję i Austrję wniesienie urządzenia spraw włoskich, straciła sposobność odwrócenia obecnéj wojny. (Żywe wrażenie). Owoż, mówiłem mojemu rządowi, dla czego nie będąc powodem do niczego, jesteśmy za wszystko odpowiedzialnymi? Dla czego, w tym wieku panowania opinji powszechnéj, gdzie dobre prawo zyskuje na wystąpieniu na światło, trzymamy się podań téj przestarzałéj dyplomacji, któréj wykręty przydatne są tylko do ubarwienia złéj i skażenia dobréj sprawy? kiedy hrabia Cavour oświadczył wam, że nie mógł już powstrzymać tak silnie nadanego przez siebie ruchu, że Włochy są w płomieniach, że rewolucja wybuchnie w księstwach, czemu nie odsłonili przed całym światem tego położenia? Zaiste dobrzeście uczynili, biorąc obronę Włoch zagrożonych. W obec téj wiszącéj walki nie mogliscie być obojętnymi. Jakiekolwiek były wzajemne wykroczenia, nie mogliście pozwolić ani na zagładę Piemontu, ani pozwolić Austrji, żeby jak w r. 1815, stała się samowładną panią półwyspu. Ale dla czegoż nie objawiliście światu swego postanowienia? W 1854, w początkach wojny krymskiéj, nie jednemu tylko lordowi Aberdeen, któryby odpowiedziałby wam: *nie*, ofiarowaliście przymierze Austrji, ale ofiarowaliście je całemu ludowi angielskiemu, wysyłając waszę flotę na Wschód. Czemuż było nie pójść tą drogą w sprawie włoskiéj? Na polu prawa, słuszności, pomocy słabym, zamiast obecnych nieufności, zyskalibyście spółczucie całéj liberalnéj Europy i, bez wątpienia, całéj Anglji. W ten to sposób wymawiałem mojemu rządowi zachowanie się dyplomatyczne, które rzucało nań pozór winy, wówczas kiedy istotnie miał zasługę, że trzymał się wielkiéj i szlachetnéj polityki. Niech mi wolno będzie, m. pp. oświadczyć w tém miejscu, że cesarz raczył odpowiedzieć na powyższe zarzuty wiernego poddanego i śpieszę wyznać, że jego wysoka mądrość wzięła górę nad radami sługi. (Żywe oklaski). Bo rzeczywiście, sam to późniéj zrozumiałem; jawne ogłoszenie zniewalających nas wówczas obowiązków, zamiast ograniczenia się wzywaniem, niestety! napróżno uwagi gabinetów na położenie Włoch, zresztą równie tak dobrze im jak i nam samym znane, byłoby to ściągnąć na nas nie już pozór, ale nawet rzeczywistość napadu na Austrję; bo od chwili, w któréjby Włochy dowiedziały się na jak potężną pomoc liczyć mogły, nie byłoby żadnego środka do ich powściągnienia; i czego wolno nam było jeszcze spodziewać się, czego Anglja spodziewała się aż do ostatniéj chwili, po rozsądku Austrji, nie podobna była tego oczekiwać od ludu ziejącego nienawiścią i zemstą. Tak więc, m. pp., to milczenie, które wymawiano cesarzowi, tylko dla niego było szkodliwem, a prawość jego tém była większą im ją okrutniéj i niesprawiedliwiéj posądzano. (przeciągłe oklaski).

„Podobnież, m. pp., rzecz miała się z Sabaudją. Po zawarciu traktatu, oddającego Włochy im samym, wyjąwszy jedną Wenecję, ustępującego Lombardję Piemontowi, nic nie zatrzymując i niczego nie wymagając dla Francji; po ogłoszeniu nadewszystko zasady nieinterwencji, będącéj najzupełniejszą rękojmią niezależności włoskiéj; po oddaniu nakoniec téj ziemi usługi, nie mającéj w dziejach przykładu, zwycięzca solferyński powinien był spodziewać się, że wypadek tylu poświęceń będzie szanowany przez Włochów. Jeżeli jednak pierwszy użytek, jaki Włochy miały uczynić ze swéj niepodległości, było poszarpanie umowy w Villafranca i dopuszczenie zaprotestowana podpisu cesarskiego t. j. cofnienia wszystkiego i narażenia nas na nową wojnę, Francja, poniosłszy dobrowolnie nakłady na wywalczenie niepodległości włoskiéj, nie mogła dozwolić, aby przymuszano jéj wspaniałość do ponoszenia nakładów na utworzenie nowego królestwa włoskiego. Miała więc niezaprzeczone prawo powiedzieć Piemontowi, że jeśli traktaty zostały zgwałcone przed Alpami, zażąda aby zmienić je za Alpami. Owoż, w téj sprawie sabaudzkiéj, jak w sprawie samych Włoch, mieliśmy największą potrzebę głosów wypowiedzieć nasze warunki. Ta jawność, któréj zatajenie nam wyrzucano, zamieniłaby się zupełnie na naszę korzyść. Z jednego końca Włoch do drugiego powstał by jednozgodny okrzyk, dopraszający się u króla piemonckiego, aby w zamian za księstwa oddał Sabaudję Francji; a jak Anglja, tak i Europa nie miałyby najmniejszego prawa żalenia się na nasze warunki, mogłaby z całą swobodą, roztrząsać na swoim parlamencie tę z dwóch dróg, jaką radziłaby obrać Włochom. Na nieszczęście, jeszcze raz nie mogliśmy jawnie wystąpić z tém oświadczeniem; wyglądałoby to bowiem jak targ zawierany na szkodę Austrji, a więc jak ubliżenie przyjętym w Villafranca obowiązkom.

„Ale, m. pp. jeżeli rząd cesarski nie mógł głośno przemówić, nie ukrywał jednak swych zamiarów, ani przed rządem piemonckim, ani przed rządem angielskim. Przed zaczęciem wojny, uprzedził Piemont, że jeśliby okoliczności dały początek wielkiemu królestwu we Włoszech, dopomnielibyśmy się, aby stok Alp nie pozostał w jego ręku. Rząd cesarski ponowił swe przestrogi, skoro tylko umowę w Villafranca poddano pod wątpliwość, a nadewszystko nic nie zataił przed rządem angielskim. Wbrew więc tak licznym twierdzeniom, rzeczy, z najzupełniejszą obustronną wiadomością, otrzymały swe spełnienie. Być może, iż spodziewano się wymódz na nas zrzeczenie się Sabaudji, mimo zgwałcenie traktatu w Villafranca, w tym razie łudzono się, lecz my nie łudziliśmy nikogo. (Ponowione oklaski).

„Tak więc, m. pp., w tym szeregu szczęśliwie załatwionych zdarzeń, w których rozcinając węzeł gordyjski dwóch wyłącznych pytań, zagrażających pokojowi Europy, cesarz dokończył przywrócenia Francji na wysokie należne jéj stanowisko, nie dopuściwszy się niczego, coby go powinno było pozbawić zaufania Europy; wszystkie przeciwne twierdzenia są bezzasadne. Zapewne umysły uprzedzone, lub niechętne, mogą znaleść przedmioty nagany w téj wielkiéj liczbie wypadków, czynów, słów, pism, składających zewnętrzną postać zdarzeń, w których niespodzianość położenia tak często zdumiewa przezorność ludzką; ale w ogóle polityki francuzkiéj, wielkie rysy bijące w oczy wszystkich, są proste, czyste i uczciwe. (Wybuch oklasków). Dziś jest rzeczą jasną i oczywistą, że jeśli cesarz toczył wojnę włoską to dla tego, iż bądź to obojętność, bądź obawa odpowiedzialności, lub wszelka inna przyczyna, największa część państw europejskich nie chciała nic przedsięwziąść dla urządzenia spraw półwyspu, ale skoro zwycięzca Solferyński, ujrzał podobieństwo otrzymania zaspakajającego końca, pośpieszył z zadość uczynieniem życzeniom świata, zawierając pokój z Austrją. Owoż we dwóch słowach cała prawda o sprawie włoskiéj. (Brawo).

„A teraz, m. pp., co się tycze téj szkoły politycznéj, która od 1815, przywykła do tego biernego stanowiska, które Francja zmuszoną była tak długo zajmować, w obec skojarzonéj przeciw sobie Europy, nie mogącéj przywyknąć do wyobrażenia Francji niezależnéj i wolnéj od wszelkiego obcego wpływu, trwoży się, miota i wszędzie roznosi obawy; rzeczywiście, to postępowanie nie jest szczere. Zdrowy rozum ludów zaprzecza temu duchowi innych czasów. Jeżeli systemat 1815 został obalony, sama Europa go obaliła, za zgodą wszystkich mocarstw, dla których rzeczony systemat nie mógł być niczém innem tylko dziełem przejścia. Czy było bowiem to położenie właściwem, w którem jeden wielki naród znajdował się pod klątwą powszechną? Czy Europa mogła cieszyć się ze stanu rzeczy, który wywołując we Francji ogromne wstrząśnienia, zachwiał nią samą w jéj podstawach? Nie, — m. pp., dobro i Europy i Francji, wymagało obustronnego pojednania; wymagało, aby Francja zajęła na powrót wzniosłe miejsce, należne jéj w radzie mocarstw, w sposób wolny i niezależny, ale za zgodą wszystkich i bez niczyjego przymusu; aby Francja nie stała się groźną, nie będąc zagrożoną, i aby nakoniec, zadowolona ze swego wysokiego stanowiska w świecie, w zgodzie i przyjaźnych stosunkach z całą Europą, uznała za wyłączny przedmiot swych trudów, pracę nad rozwojem swojéj wewnętrznéj pomyślności. (Wybornie!). To wielkie dzieło, m. pp. jest dziś spełnione. Ku chwale cesarza, ku nieocenionéj korzyści Francji, a także, wyznać należy, ku zaszczytowi Europy, która szczerze przyjęła wielkie i nowe stanowisko naszego kraju, to co nowe cesarstwo miało ustalić zewnątrz swych granic, jest skończone i zawód wojujący Francji w Europie już jest zamknięty. Oto, m. pp., co miałem na sercu do powiedzenia. Oto co wam mówię, z głębi mojego sumienia i z najzupełniejszem przeświadczeniem, szczęśliwy z widoku otwierającéj się ery pokoju i pomyślności dla Europy, dla Francji, a także, niech mi wolno będzie dodać, dla drogiéj i pięknéj prowincji, którą tu przedstawiamy.“ (Długie oklaski i okrzyki).

Umieszczamy tu list ks. Murata, z powodu którego *Monitor powszechny* wystąpił z urzędową jego naganą: „Pragnąc nie narazić nikogo z tych, którzy są do mnie przywiązani i którzy do mnie pisali, odpowiadam im przez dzienniki:

„Mości panowie!

„Otrzymałem wasz list i śpieszę nań odpowiedzieć: nigdy nie będę przeszkodą idei ludu, jakkolwiek poczytywałbym ją być błędną w mojem przekonaniu; ale znowu nie chcę być powodem powstania, lub rewolucji. Jako krewny cesarza, nie jestem zupełnie wolnym; bo każdy krok mój, mniéj więcéj, wiązałby politykę francuzką; owoż, w obecnym czasie niesprawiedliwych podejrzeń, wznieconych przez nieprzyjazne stronnictwa, przeciw cesarzowi, któremu jestem zupełnie oddany, nic niebyłoby szkodliwszego nad postępowanie, mogące dać powod do sądzenia Europie, iż cesarz jedynie zajęty dobrem i niezależnością narodów, niema innych widoków, prócz przywrócenia swoich krewnych na trony. Kiedy naród jaki jest miotany rewolucją, tylko wola jego, swobodnie wyrażona, zdolną jest położyć koniec rozterkom i niepokojom, bo ona staje się prawem najwyższem, któremu każdy dobry obywatel poddać się powinien. W dzisiejszym stanie rzeczy dobro Włoch wymaga, aby rząd konstytucyjny ustalił się w Neapolu, dla ocalenia wolności, lub uprzedzeniu anarchji i najazdu; to wystarczyć wam powinno, abyście się przekonali, że nie wezmę żadnego czynnego udziału w sprawach neapolitańskich, chyba lud neapolitański, wyzwolony od wszelkiego cudzoziemskiego wpływu, oświadczyłby, w sposób prawny i uroczysty swe zdanie, że moje imie mogłoby być zakładem jego niepodległości i szczęścia; bo wówczas tylko przybyłbym, silny przyzwoleniem mego wujecznego brata, niosąc Włochom przymierze francuzkie, jedyne, podług mnie, mogące zapewnić ich niepodległość. Odsuwając na stronę wszystkie względy osobiste, zajęty wyłącznie dobrem ogólnem, zakończę powtórzeniem na tém miejscu, że tylko w konfederacji Włochy, mém zdaniem, odzyskają swą dawną siłę i świetność. Przyjmijcie m. pp., wyrazy wysokiego poważania.

podpisano *Murat*.

Zamek Buzenval, 19 sierpnia 1860 r.“

ANGLJA.

Londyn, *2 września*. Mowa hr. Persigny dostarcza obfite źrzódło dziennikom angielskim do wystąpienia z uwagami przeciw polityce francuzkiéj. Nic wprawdzie nie upoważnia do wierzenia rozsiewanym od niejakiego czasu wnioskom o kojarzącéj się koalicji na stałym lądzie przeciw cesarzowi Napoleonowi, ale ponieważ nie zatarła się jeszcze pamięć, że Anglja była duszą wszystkich koalicji, są ludzie, którzy sądzą, że i teraz, jeśliby tylko do niéj przyszło, lord Palmerston najchętniej pośpieszyłby z przyjęciem na siebie jéj kierunku. Wyjednanie u Parlamentu 300 miljonów frank., na uzbrojenie brzegów angielskich, wolałby użyć dawnym porządkiem na subsidją dla mocarstw lądowych, skoroby przyszło do wypowiedzenia cesarzowi Napoleonowi wojny. Są to zapewne domysły, wszakże obawiać się należy, aby to ciągłe i dokuczliwe drażnienie miłości własnéj, najcierpliwszego nawet człowieka, nie doprowadziło do jakiego stanowczego kroku.

AUSTRJA.

Wiedeń, *27 sierpnia*. Bezskuteczność podróży wielkiego Wezyra, śmierć księcia Daniela, zbrodnie Turków w Bosnji i Hercogowinie, obawa rozruchów na Czarnogórzu, ściąga uwagę Austrji na kraje słowiańsko-tureckie; dla tego też wydano rozkazy do pomnożenia wojsk w Dalmacji. Wypadki, mogące rozwinąć się w tych stronach, wywrą wielki wpływ na stosunki Austrji z mocarstwami ościennemi i być bardzo może niedozwolą ziścić się nadziejom pojednania, do których Austrja słusznie tyle przywiązywała wagi.

Między członkami składającymi większość rady państwa, znajduje się i p. Kraiński. Rzeczony komitet odbył dziś ostatnie swoje posiedzenie, ale ponieważ dziennikom zakazano sprawozdań z czynności rady państwa, wszystko więc polega na domysłach.

Gazeta Austryjacka uwiadamia, że rada państwu zbierze się na posiedzenie ogólne we środę d. 5 września, skoro sprawozdania zostaną wydrukowane i roztrząśnięte po wydziałach. Dla braku miejsca musimy odłożyć do następnego numeru *Kurjera* ogłoszoną już przez dzienniki treść projektów nowéj politycznéj organizacji cesarstwa.

Dziennik *Postęp* donosi, że nowy książe Czarnogórski Mikołaj kazał uwięzić dwóch osobistych swoich nieprzyjaciół, który nie chcieli złożyć mu hołdu; z tego powodu o mało powstanie nie wybuchło. Dla uprzedzenia go książe kazał rozstrzelać dwóch więźniów na targowisku, wsiadł na koń, natarł na buntowników, grożących spaleniem jego domu, rozkazał pochwycić 3 i natychmiast powiesić. Ten krok stanowczy przytłumił rozruch.

Utrzymują, że Mirko Pietrowicz, ojciec Władyki Mikołaja, nalega nań, aby zaślubił wdowę po ks. Danielu, Darinkę, kilka lat tylko starszą od oblubieńca.

PRUSY.

Berlin, *1 września*, Dzienniki pruskie nie przestają roztrząsać zobowiązań się cieplickich, pod najrozmaitszemi względami; większość zgadza się na to, że w żadnym razie przymierze między dwóma mocarstwami niemieckiemi miejsca mieć nie może, głównie z tego powodu, że Austrja nie ma nic do ofiarowania Prusom, w zamian za pomoc, którąby Prusy musiały przynieść Austrji; zresztą dzienniki zwracają i na to uwagę, że naród pruski ze wstrętem widziałby zbliżenie dworu berlińskiego z wiedeńskim.

DEPESZE TELEGRAFICZNE.

MARSYLJA 30 sierpnia. Wiadomości nasze z Konstantynopola dochodzą do d. 22 sierpnia: Kurchid-pasza został w Konstantynopolu. Pan de la Valette nalegał i otrzymał wysłanie go do Syrji, gdzie ma być stawiony przed sąd. Muzułmanie szemrzą i grożą. Załogę powiększono, ale wojsko nie opłacone. Jenerał Beaufort-d' Hautpoul zakazał Maronitom wznawiania walki z Druzami. Listy z Algieru donoszą, że 50000 jeźdźców arabskich wszystkich pokoleń, a nawet Tunetańskich, zamierzają znajdować się na obchodach, mających mieć miejsce z powodu bytności cesarza; wykonają olbrzymią fantazję.

TURYN 1 września. Wiadomości z Peruzy z d. 30 sierpnia zwiastują: że jenerał Lamoricière wydał rozkaz dzienny, w którym poleca wojskom papieskim obracać w perzynę każde miasto, któreby, za zbliżaniem się Garibaldiego lub jego wojska, powstawało.

TURYN 2 września. Dziennik *Opinione* ogłasza wiadomości telegraficzne z Neapolu z 1 września: Garibaldi jest w Monteleone. Część wojsk królewskich zbratała się z powstańcami, druga rozbiegła się po prowincji. Salerno powstało śród okrzyków;, Niech żyje król Wiktor Emmanuel” Zapał ludu jest nadzwyczajny. Wojska królewskie wysłane dla zasilenia Monteleone, cofnęły się ku Avelino.

KONSTANTYNOPOL 25 sierpnia. Nowe posiłki z 2,000 ludzi mają być wysłane do Syrji. Wielki wezyr zwiedzi środkowe części Bulgarji i jakiś czas zabawi w Adrjanopolu. Piekarz, dostarczający chleba muzułmanom, oskarżony został o jego zatrucie. Zaprowadzony bę-

dzie nowy bieg statków parowych między Konstantynopolem i Hamburgiem. Mówią, że Miłosz ks. Serbski odrzuca nadania Porty. Fuad-pasza oświadczył, że części miasta, w których domy chrześcijańskie spalono, odbudują się nakładem muzułmanów Damasceńskich, tudzież że ciż muzułmanie obowiązani będą wynagrodzić pokrzywdzonych. Ferik-Tahir-pasza, który dowodził w Bejrucie przed przybyciem Fuad-paszy, został uwięziony. Fuad-pasza wydał rozkaz dzienny do swojego wojska, w którym zapowiada, że każde nieposłuszeństwo będzie karane rozstrzelaniem.

ATENY. Otrzymano tu depeszę telegraficzną, że jenerałBeaufort d'Hautpoul już wszedł do Damaszku. Wieść krąży, że rząd otrzymał powtórną notę gabinetu Ottomańskiego, ściągającą się do memorandum Helleńskiego o położeniu Turcji.

MARSYLJA 1 września. 2 listy otrzymane tu z Neapolu donoszą, że hr. Syrakuzy kazał wydrukować, rozdać i rozrzucić po mieście list swój do króla mimo stan oblężenia. Gwardja narodowa udała się do ks. z powinszowaniem mu tego postępku, ministrowie zaś nie zgodzili się podpisać nań wyroku wygnania. Król chciał zmienić ministrów, ks. Ischitella odmówił przyjęcia prezydencji gabinetu; nikt nie śmie jéj się podjąć; Jenerał Entrofiano został mianowany komendantem wojennym stolicy, zgromadził z tego powodu sztab gwardji narodowéj i w przemowie wyraził, że liczy na oficerach gwardji obywatelskiéj, ale że każe rozstrzelać zdrajców i naczelników klubów. Król podobnież przyjął ten sztab i przyrzekł nie nakazywać bombardowania. Minister wojny jenerał Pianelli powrócił; zebrał on w Salerno korpus 20,000 ludzi i oddał go pod dowództwo jenerałów: Bosco i Barbalonga. Drugi obóz rozłożono pod Avelino. Król, zgodnie z hr. Trapani, chce doświadczyć losu oręża, a jeśli szczęście go zawiedzie, zamknąć się w Gaecie. Dwa listy z Neapolu mówią także, ale z niepewnością, że jenerał Briganti zakłóty został bagnetami przez swoich żołnierzy. Gwardja narodowa w Reggio napadła na wojsko podstępnie, strzelała prawie przyłożywszy broń do przeciwników. Zkąd powstało okropne zamieszanie. Mówią, że Garibaldi jest w Potenza.

SALANCHES, 1 września. Cesarstwo przybyli tu o godzinie trzeciéj; mimo ulewny deszcz liczne gromady Gorali zbiegły się około wystawionych po drodze bram tryumfalnych dla widzenia ich cesarskich mości. Jutro udają się oni do Chamouni.

TURYN, 2 września. Panuje wielki ruch wojskowy. Wojska zbierają się nad granicami; hr, Syrakuzy przyjechał do tutejszéj stolicy. Gazeta turyńska mówi, że pan Farini pojedzie jutro do Florencji. Garibaldi poszedł na Salerno.

NEAPOL, 2 Września przez Genuę. Prowincja Terra di Lavoro powstała; połączone gromady powstańców idą na Campo-Basso,

MADRYT, 31 sierpnia. Królowa ofiarowała gościnność Franciszkowi II, oddając mu na mieszkanie pałac Sewilski.

KONSTANTYNOPOL, sóbota 1 września. Fuad-pasza doniosł kajmakanowi wielkiego Wezyra co następuje: z Damaszku d. 27 sierpnia: skazano na śmierć 167 buntowników za udział w morderstwach; z tych 56 publicznie powieszono na różnych ulicach miasta, a 111 rozstrzelano na publicznym placu w Damaszku. Między tymi zbrodniarzami znajdowali się członkowie znakomitych rodzin w tym kraju, lecz to ich nie zasłoniło od śmierci i w miarę postępu śledztwa inni winowajcy będą potępieni i ukarani, również ci, którzy zasłużą na karę ciężkich robót, będą może uwięzieni i odesłani do Konstantynopola. Ex-Muszir i oficerowie obwinieni, znajdują się pod sądem wojennym; ponieważ przedsięwzięto środki do usunienia wszelkich przeszkod, reszta znakomitych obwinionych krajowców będzie jutro uwięziona.

WIEDEŃ, poniedziałek 3 września. Gazeta austryjacka donosi, że pierwsze ogólne posiedzenie rady państwa odbędzie się 10 września. Taż sama gazeta pisze, że odkryto w Weronie komitet rewolucyjny, że jego członków uwięziono; papiery tego komitetu rzucają szczególne światło na czynności sąsiedniego rządu.

PRZEGLĄD MIEJSCOWY.

WILNO.

Gadu, gadu
Stary dziadu
i t. d.

powiedział poeta, bo przeczuł że z poufnéj pogawędki, o rzeczach które nas blizko obchodzą, zawsze pożytek urośnie; starzy przyniosą zapas doświadczenia, młodzi zapałem szczerym, zobojętniałych powołają do życia—*i jakoś to będzie,* jak twierdzi przysłowie, byle się tylko we wszystkiem chcieć porozumieć, byle wspólna potrzeba wyrobiła pobłażanie i wyrozumiałość, a wyrugowała, z piersi, podejrzliwość, posądzanie i niewiarę, jako uczucia niegodne, tych co za dewizę życia prawdę obrali.

Szukajmy wszyscy prawdy, nie wahajmy się stanąć w jéj; obronie, bo to nasz obowiązek ale znowu nie rzucajmy kamieniem w tych co myślą inaczéj, lub inaczéj niż my pojmują; zajrzyjmy pierwiéj w pierś człowieka, a skoro tam zacność gości, skoro zródło jest czyste, podajmy mu dłoń bratnią—starajmy się przekonać, ale nie potępiajmy, jeżeli się z naszym sposobem widzenia rzeczy nie zgodzi. Szanujmy przekonania bliźniego, jeżeli chcemy żeby nasze uszanowano.

Otoż, wychodząc z téj zasady, pierwiéj niż przystąpimy do codziennych spraw życia, chcielibyśmy na szczere pogwarzyć z naszemi czytelnikami o wspólnych naszych potrzebach, o naszych cnotach i wadach, wspólnie szukać środków do ich uleczenia—a środki te się znajdą, byle chęć zacna i szlachetna, Pan Bóg jéj pobłogosławi.

Czego się skorupka napije za młodu tém i na starość trąci; i znowu przysłowie, darujcie łaskawi czytelnicy, staremu gadule, stara to maksyma, ale z nią tak jak ze starem winem, to też licząc na waszą pobłażliwość, zacznę od wypowiedzenia czém się nasze skorupki, nie wszystkie, ale w znacznéj części napajały za młodu. Obecnie będziemy mieć na względzie tylko wadliwe pierwiastkowe wychowanie w domu, a w przyszłéj da Bóg pogawędce, wykażemy na przykładach, że w wielu domach, inaczéj się dzieje, inne przewodniczą zasady w wychowaniu, innych też dostarczają te gniazda obywateli krajowi.

Zacznijmy od tego co nas boli:

Narodziło się dziecię w domu zamożnym, i ledwie świat ten przywitało krzykiem, już go (najczęściéj) odrywają od piersi macierzyńskiéj i dają mu drugą matkę—wybraną ze wsi najzdrówszą i najsilniéj zbudowaną kobietę—a nikt nie zapyta jaki charakter téj kobiety, jaki jéj temperament, czy z dobréj woli ona porzuca swoje własne dziecię na bożą opiekę? W rozwijającem się zaledwie ciałku dziecięcia stają do walki dwa pierwiastki: wzięty w dziedzictwie po rodzicach i ten co z mlekiem wysysa. W późniejszym wieku pokarm nie tyle może wpływa, chociaż co lat siedem, każda cząstka naszego organizmu zamienia się nową, a jednocześnie z tém zmieniają się usposobienia i gusta; ale w chwili niemal tworzenia się organizmu, pierwiastek karmiący nader ważną gra rolę, jest to materjał przyszłego życia. Wszystko co miała mamka we krwi, przeleje w dziecię—a oprócz tego każde silniejsze wzruszenie, każde nadużycie musi się odbić w pokarmie—a może za lat kilka lub kilkanaście w charakterze dziecięcia—któż odgadnie hieroglif tworzenia się namiętności? Nieraz błaha przyczyna, na którą nikt zda się nie powinien zwracać uwagi, rozwijając się szeregiem następstw, pociąga za sobą wykrzywienie rozwoju téj machinki, która chociaż tylko obwarunkowywa ducha przejawy, lecz tém nie mniéj na zdruzgotanéj lub fałszywie nastrojonéj harfie żaden arcy-mistrz wzniosłéj nie wygra pieśni.

Ledwie dziecię chodzić poczyna, ledwie się w niem budzić poczynają zdolności wrażliwości i pojmowania, już go obcy otacza pierwiastek—otaczają go bony cudzoziemki, których zadaniem i obowiązkiem strzedz tylko dzieciaka od guzów i nauczyć paplać jak papugę. Jest to już drugi gwałt z kolei zadany naturze dziecka. Język narodu nie jest rzeczą dowolną, przypadkową, na utworzenie jego składały się charakter narodowy, stanowisko rozwoju jego życia, w końcu otaczająca natura i klimat. Wyrazy mianowicie źródłowe, stanowiące wybitną cechę języka, nie utworzyły się wedle kaprysu — ale dzwięk ich musiał leżeć w naturze narodu, któréj rozwój obwarunkowywały klimat, miejscowość, zajęcia i t. p. W ludach pobratymczych, wiele mających wspólnego ze sobą, znaczna liczba zródłowych wyrazów jest wspólna, tylko że je późniejsze warunki życia społecznego zmieniły i przekształciły. Dziecię zatem przynosi z sobą na świat pierwiastki dźwięków, znamionujących cechę jego plemienia, nie może ono ich wymówić,ale te dźwięki są jego własnością nieodjemną, zmuszanie przeto dzieciaka do mówienia obcym językiem od niemowlęctwa, jest to gwałt naturze jego zadany, nie mówię już obrazą uczuć zacnych przywiązania do kraju, które by pewno nie dozwoliły rodzicom, zamiast rozwijać serce młodociane, przyszczepiać pierwsze zasady wiary Chrystusa i budzić w niem powoli ducha, zamienić swe własne dziecie na sroczkę lub papugę.

Dziecie jakim zaczęło mówić językiem, takim i myśli; myśl jego sławiańska łamie się z formą Germanów lub Gallów i pada téj formy ofiarą—a gdy późniéj nauczy się swego języka—toć zawsze myśli jego bedą obce, tylko że je na rodzinny język tłumaczyć będzie.

Chlubna to rzecz znać języki obce, ależ nieganna swój poznać pierwiéj i swoim Boga umieć chwalić. Kraj potrzebuje ludzi silnego ducha, poświęcenia i pracy—a bez Mezzofantich w minjaturze, łacno potrafi się obejść.

Właśnie w tym wieku kiedy dziecię podrasta, kiedy się w nim zaczynają zjawiać instynktowe popędy, kiedy się budzi serce, na którem jakby na wosku wszystko da się odcisnąć, otacza go obcy żywioł, co nierozumiejąc charakteru narodowego, i przyszłych potrzeb dziecięcia, staje do walki z wrodzonémi dążnościami, paczy i koszlawi szlachetność natury. Spójrzmy dokoła siebie na owoce, jakie wydał taki kierunek wychowania, który już dzięki Bogu powoli, zaczyna wychodzić ze zwyczaju, a przekonamy się o jego szkodliwości. Takie prowadzenie dzieci, jest już grzechem względem społeczeństwa, bo dobrowolnie i z namysłem okradamy kraj z przyszłych obywateli, coby pożytecznie mogli wypełniać obowiązki swego powołania.

A kto winien?

Lepiéjby ci może było biedne dziecię, skazane od kolebki na to, byś był cudzoziemcem wśród swoich, żeby od mamki oddano cię na ręce zwyczajnéj piastunki, wiejskiéj dziewki, żeby ona nad twą kolebką swoje piosnki śpiewała, bawiła cię swemi opowiadaniami i nauczyła cię pląsać po łąkach, przystrajać się kwieciem wiosennem.

Byłby to pokarm gruby, w nieokrzesanéj formie podany, ale swój i niewidomie płuca twoje podsycane tém wszystkiem co jest aromatów z płodów naszéj ziemi w powietrzu, którém oddychasz, rozwinęły by się szeroko, ucho twe oswojone z piosnką wieśniaczą, co z serca płynie, umiałoby późniéj odróżnić co swoje, co cudze, a wyobraźnia podsycana opowiadaniami twéj piastunki, żywo by ci odtworzyła w późniejszych latach byt ludu wieśniaczego i przyczyny jego łez i powody radości — i pokochałbyś zacnem sercem ten lud, który z czasem twojéj powierzą opiece, i potrafiłbyś jego dolę poprawić i wnieść szczęście, spokoj i cnotę pod strzechę jego kurnéj chaty.

Nie błyszczałbyś może na salonach, kędy jest zasługą zaparć się swéj indywidualności, ale potrafiłbyś być ojcem gromady.

A jeszcze lepiéj by ci było, żeby cię matka rodzona, sama uczyła pacierza, sama twe niepewne kierowała kroki, bo to coby ona w twém sercu zasiała, toby już w niem zostało na wieki.

W téj epoce dzieciństwa, a mianowicie do lat 8 najpotrzebniejszą jest czujna opieka kochającéj matki, któréj w tém względzie nikt zastąpić nie zdoła, dla tego bowiem, by serce wykształcić, zarzucić w nie pierwsze ziarna uczuć szlachetnych, trzeba mieć serce w miłość bogate, żadne bowiem rozumowanie nie obudzi uczucia, żadne suche morały nie uszlachetnią serca dziecięcia. Zasady miłości bliźniego winniśmy uczyć własnym przykładem, a bodaj i wszystkie cnoty chrześcijańskie nie inną drogą wejdą i rozgoszczą się na całe życie w piersi młodocianéj. Wróćmy pamięcią w dziecinne lata i przypomnijmy o ile na nas wpłynęły całe litanje morałów, które każdy z nas musiał wysłuchać i przyjąć je tak obojętnie, jak się obojętnie one dawały; był to groch na ścianę; a jednak jedna łza w oczu matki kochającéj postrzeżona, gdy ją nasze postępowanie wycisnęło, była w stanie nas z gruntu odmienić i przekształcić, zrodzić w naszem sercu najświętsze postanowienia i do najmozolniejszéj zagrzać pracy.

Swięte łzy matki! ile w was jest wzniosłéj wymowy, ile niemego wyrzutu, który do głębi wstrząsa naszą istotą, wy tylko tego dziecięcia nieodkupicie z błędu, które lepiéj, żeby się nierodziło.

Wracając także pamięcią w dzieciństwo przekonywamy się,że gdy na nas nie działały połajania ciągłe, morały bez końca jednych nauczycieli; jedno lekkie upomnienie, lub też wyraz niezadowolenia malujący się na twarzy innych, umiały nas rozigranych urwisów, powstrzymać wśród największego rozhukania.

Obecnie łacno przekonać się o przyczynie téj różnicy; bo gdy pierwsi zrzędzili na nas *z obowiązku,* ci drudzy przychodzili do nas z ciepłem sercem, a któż by tego nieuszanował. Przechodzą lata, a gdy się spotka takiego nauczyciela z lat dziecinnych witamy go jak najbliższego krewnego, jak ojca, z poszanowaniem i miłością. Wzniosłem jest powołanie nauczyciela, wiele potrzebuje poświęcenia i wytrwania; poświęcenia które wyda owoce, ale niegłośne, nagrodą jego jedyną jest pociecha wewnętrzna, że się uczyniło zadość swemu posłannictwu i zarzuciło święte ziarno przyszłego żywota, z którego kto inny zbierać będzie owoce. Ze wszystkich pozycji towarzyskich ta jedna najwięcéj wymaga zabaczenia o sobie, najobfitsze przynosi plony dla ogółu, a prawie żadnych dla tych co pracują; ci ludzie, co ojcowstwo ducha całego pokolenia trzymają w swém ręku: nieraz nie mają dosyć środków materjalnych do zabezpieczenia sobie i swojéj rodzinie potrzeb codziennych. A czyja wina? *Święta to dewiza in cathedra mori,* ale umrzeć pracując dla dobra ogółu, którego obowiązkiem zabezpieczyć przynajmniéj o tyle jego pozycją, by nie potrzebował codziennie się troskać o chleb powszedni, i żeby to *mori* nie nastąpiło z głodu.

— Otrzymaliśmy obecnie sprawozdanie z posiedzeń lekarskich odbytych pod przewodnictwem pr. A. F. Adamowicza, w Druskienikach, w celu głębszego zbadania własności wód mineralnych, oraz działania ich na cierpienia chroniczne, najczęściéj panujące w naszym kraju.

W posiedzeniach brali udział doktorowie: Pilecki Jan, Wolfgang Jerzy, Wyganowski, Markiewicz Józef, Zabłocki i student fakultetu medycznego Roman Przybylski (pełniący obowiązek sekretarza posiedzeń naukowych). Posiedzeń w ogóle było 5. Na pierwszem już posiedzeniu prof. A. F. Adamowicz przełożył kollegom swoim o potrzebie zbadania wpływu wód na cierpienia kołtunowe, tak często się u nas zdarzające, a tak mało jeszcze znane, co do swéj natury. Przedmiot ten, o którym pr. Adamowicz zdawał sprawę na kongresie naturalistów i lekarzy w Bonn, głównie zajmował zebranych lekarzy na każdem posiedzeniu. Zebrano o ile można więcéj doświadczeń i postrzeżeń, by dojść do pewnego na nauce i praktyce opartego wniosku.

Na dalszych posiedzeniach roztrząsano: a) wpływ wód na inne cierpienia chroniczne; b) konieczność zmian niektórych w administracji, ze względu lekarskiego; c) o własnościach samych wód, ich składzie chemicznym; d) jakie cierpienia przeważnie panowały w bieżącym kursie.

— W przeszłę środę oddaliśmy ostatnią posługę ś. p. Kanutemu Rusieckiemu, zasłużonemu pracownikowi na niwie sztuki ojczystéj,nauczycielowi wileńskiego instytutu szlacheckiego. Z kościoła św. Anny przeprowadzono zwłoki na cmentarz Bernardyński, za trumną postępowała stroskana osierocona rodzina, koledzy nauczyciele i artyści, uczniowie i przyjaciele i inni ludzie dobréj woli, co umieli cenić talent i zasługi zmarłego. Nad mogiłą w imieniu uczniów przemówił wychowaniec instytutu szlacheckiego Kaszyryn Teodor, w mowie, pełnéj uczucia i prawdy, wykazał głównie poświęcenie się zmarłego dla dobra swoich uczniów i jego zasługi jako nauczyciela, a następnie dotknął pobieżnie artystycznego zawodu Kanutego Rusieckiego.

Cześć zakładowi, co tak potrafił rozwinąć serca swoich wychowańców, że nauczyciela i ucznia wiąże nie obowiązkowe posłuszeństwo, ale szlachetny węzeł wzajemnego przywiązania i szczera wdzięczność uczniów dla swoich przewodników.

Gotujemy wspomnienie o życiu i pracach ś. p. Kanutego Rusieckiego, i zamieścimy je w jednym z przyszłych numerów pisma naszego.

— W bieżącym tygodniu przybył do rodzinnego miasta swego, solista opery (opéra comique) paryzkiéj, znany już zaszczytnie w muzykalnym świecie artysta p. Władysław Bartoszewicz.

Spotykając w rozmaitych dziennikach chlubne odezwy o grze i talencie naszego rodaka, z radością zbieraliśmy rozrzucone listki wawrzynu, powiadamy z radością, boć to dziecię nasze, co godnie podtrzymuje na obczyznie cześć swego rodzinnego gniazda.

W jednym z numerów pisma naszego, podawaliśmy krótkie sprawozdanie o koncertach p. Bartoszewicza w 1858 i 1859 latach, obecnie czujemy się obowiązani dodać, że w bieżącym już roku należał do olbrzymich koncertów Orfeonistów w kryształowym pałacu w Londynie, na jednym z nich odegrał fantazją Vieuxtemps'a, z motywów opery Lombardi, poprawność stylu, energja wykonania i uczucie, z jakiém odegrał p. Bartoszewicz, tak poruszyły zimne dzieci Albionu, że, co się rzadko zdarza, oklaskom nie było końca, i że nie schodząc z estrady musiał całą sztukę powtórzyć.

Bawiąc w Paryżu, gdzie go wiąże jeszcze na czas pewien, zobowiązanie się względem opery komicznéj, cały swój czas poświęcił zbadaniu tajemnic harmonji i dalszego kształcenia się pod przewodnictwem znakomitego professora p. Massart.

Dzienniki zagraniczne przyznają jednomyślnie p. Bartoszewiczowi szerokość stylu, śpiewność tonu niepospolitą, i szczególny dar wywołania wrażenia, mybyśmy do tych zalet dodali jeszcze, zapał młodzieńczy, miarkowany sumiennem klassycznem wykształceniem artystycznem i niezwykłą łatwość.

Udało się nam słyszeć w tych dniach grę p. Bartoszewicza, i sumiennie możemy powtórzyć słowa znakomitego skrzypaka Sivori, który słysząc grę jego téj zimy w Paryżu, rozrzewniony powiedział:“ Młodzieńcze—wielka cię czeka przyszłość.“

Słyszeliśmy, że 9 września da się słyszeć publicznie, pragnąc się dać poznać swoim rodakom, pochlubić przed swoimi plonami pracy kilkoletniéj na obczyznie.

Na koncercie tym ma wykonać kilka utworów klassycznych Rodego, Kreuzera, Berjota i t. p.

Niech nam będzie wolno w imieniu lubowników muzyki ojczystéj zanieść prośbę do p. Bartoszewicza, by dał poznać prześlicznie osnutą fantazją, na znany temat z Halki:

„Szumią jodły na gór szczycie,
i t. d.

Słyszeliśmy ustęp z téj fantazji w formie duetu, na fortepjan i skrzypce, i odczuliśmy swojaka, co całą potęgę młodzieńczéj piersi, przelał w rzewną skargę, przystrojoną w poetyczne szaty wyobraźni ludowéj.

— Pierwszych dni września, mają się rozpocząć widowiska na scenie naszéj, nie wiemy jeszcze dokładnie składu kompanji, czy została przeszłoroczna w całym swoim komplecie, czy też może się zasiliła nowemi artystami, czego dawała się czuć potrzeba, w pewnym względzie. Możemy atoli donieść, że będziemy mieli komedje dramata i opery, p. Rostowska, bowiem, po kilku gościnnych wystąpieniach w Warszawie, w rolach Halki, Elwiry w Ernanim, i w Fawarycie, gdzie wedle świadectwa gazet, bardzo dobrze była przyjmowaną, przed kilku dniami wróciła do Wilna, czyniąc zadość obowiązkom kontraktu, zawartego z dyrekcją.

— W pracowni p. Dowmonta przy ulicy Wielkiéj w domu Rodkiewicza (dawna Klinika) widzieliśmy pierwsze próby fotografji na białéj mantynie i na płótnie.

Jest to wynalazek p. Dowmonta, dotąd jeszcze w sztuce fotograficznéj nieznany. Przy upowszechnieniu i przy cenach przystępnych, może on być użyty do znaczenia chustek do nosa, bo pranie wcale nie psuje portretu. (x)

PRZEGLĄD PISM CZASOWYCH.

Gazeta Warszawska (do 226);

— Wszystkie dzienniki warszawski zajęte opisami wystawy rolniczéj w Lublinie, która się rozpoczęła d. 16 (28) b. m. z bardzo świetném powodzeniem. Szczegółowe sprawozdanie o tym przedmiocie znajdzie właściwe dla siebie miejsce w przeglądzie rolniczym. Notujemy tylko z listu do Gaz. Warsz. wiadomość o powstaniu domu zleceń rolników hrubieszowskich, dla mieszkańców doliny nadbużańskiéj, krasnostawskiego i hrubieszowskiego okręgów, oraz bliższych okolic za Bugiem. Z dwóch już stron, bo od Aleksoty i od Bugu, ruch ożywienia rolniczego zbliża się ku nam; rzecz ciekawa, jak też nasi ziemianie wystąpią?

— W d. 8 b. m. obchodzono w Malborgu czterechsetną rocznicę śmierci Bartłomieja Blumego, który w r. 1460, za wydanie miasta Krzyżakom, co było złamaniem wiary poprzysiężonéj królowi polskiemu, w skutek wyroku własnych współziomków, został ścięty. Niemcy dziś zrobili zeń bohatera i wznieśli mu pomnik. Gaz. Warsz. z niepodejrzanych o przychylność ku Polsce źródeł niemieckich wykazuje, iż sami Niemcy, tacy jak Hartknoch i Schütz, mieli tego bohatera za zdrajcę.

— Wyszły w Warszawie dwa już zeszyty „Dziennika politechnicznego“, wydawanego przez B. Marczewskiego inżynjera komunikacji i W. Marczewskiego inżynjera drogi żelaznéj. Dziennik ten poświęcony inżynjerji, budownictwu, mechanice i technologji, spodziewamy się, iż zapełni ogromną próżnię téj części nauki w naszéj literaturze.

— Tamże opuściła prasę broszura p. t. „Kwestja moralizowania włościan, odpowiedź na list S. L. Zielińskiego.“ Ciekawiśmy, ciekawi! bo w istocie niepojmujemy jak nauka moralności może jeszcze być „kwestją?“

— Wyszło świeżo w Gotha bardzo ciekawe dziełko p. t. „Bevölkerung der Oestreichischen

Monarchie in ihren wichtigsten Momenten statistisch dargestellt von D. A. Ficker." Na małych mapkach w nader piękny sposób przedstawiono tu obrazowo wszystkie szczegóły stanu ludności pod względem statystycznym, religijnym i t. d. W liczbie tych szczegółów, ciekawe są spostrzeżenia w tém dziele co do Galicji, Szląska, Czech i innych słowiańskich ludów.

Gazeta codzienna (do 226);

— W liście z pod Mławy autor bije na zamiłowanie nowostek zagranicznych w gospodarstwie. Czasby zdaje się zrozumieć, że co innego postęp, a co innego nasze małpowanie postępu. Wyzajemniając się autorowi za przychylność ku Litwie „niedźwiedziéj", dzielimy się z nim wiadomością, iż użyte przezeń za epitet zwierzę stało się u nas już bardzo rzadkie, nie wyjmując nawet herbownéj tarczy księstwa żmudzkiego. Na zakłopotanie zaś jak wdrożyć „dzikiego Indjanina" do pracy, gdy ta praca zostanie wyzwoloną, odpowiadamy: jeżeli jest prawdą, że „jaka praca taka płaca", to na zasadzie pierwszego stopnia zrównania algebraicznego, musi też być prawdą: „jaka płaca taka praca". Mamy tego dowody przed oczyma na kolei żelaznéj, na tych włościanach, którzy za dobrowolną umową i dla swego pożytku pracują.

— Korespondent z za Buga opisuje dalszy postęp zachodów o utworzenie towarzystwa kredytowego. Wybrani przedstawiciele od szlachty (między którymi spodziewają się, iż zajmie miejsce p. A. Dobrowolski, „biegły w przedmiocie, a pięknéj i zacnéj woli człowiek"), mają wspólnie z marszałkami ostatecznie wypracować zasady nowéj instytucji. Z prawdziwą przyjemnością czytamy: „że urząd marszałka przestał być honorowym tytułem, jak to nieraz się wydarzało." Szkoła rzemieślnicza świeżo utworzona w Żytomierzu przez towarzystwo dobroczynności, ale ręką p. Leona Lipkowskiego i pod jego wyłączną opieką zostająca, odznacza się wzorowym porządkiem, wygodą, staraniem o stan zdrowia i obyczajów uczniów-rzemieślników. Marszałkowie, zwiedzając ją, zostawili dość znaczną składkę na pamiątkę swojego w niéj pobytu.— P. Butkiewicz, księgarz-nakładca ofiarował marszałkom bezpłatnie po 150 egzemplarzy wydanych przez siebie książek; dar ten dla biednych dziatek tamecznéj gubernji powierzono marszałkowi gubernjalnemu do uczynienia rozdziału.—Nakładem księgarni Kwiatkowskiego wyszło dwa tomy pieśni pośmiertnych Władysł. Strzelnickiego. Wszystko to zaprawdę miłe naszemu sercu nowiny.

— P. F. H. Lewestam w końcu swojego pięknego artykułu o literaturze angielskiéj w XIX w., obiecuje następnie dać takież zarysy innych główniejszych piśmiennictw Europy. Po wyjściu w Gaz. wartoby odbić je osobno: bo dokończenie rozpoczętego w przedmiocie historji powszechnéj Literatury dzieła p. Siemieńskiego Bóg wié kiedy się ukaże.

— P. Jan Prusinowski dał kilka szczegółów o Juljuszu Słowackim i stryjecznym bracie jego Władysławie. Prawdziwą ozdobą tego artykułu jest list Juljusza, nie tyle ciekawy dla szczegółów biograficznych, ile zachwycający serdecznością, któréj poecie niechętni odmawiali.

Tygodnik illustrowany (48):

— Prawdziwą ozdobą tego N-ru jest bez wątpienia początek wierszowanego opowiadania p. Józefa Szujskiego pod tyt. »Pan Jacek Brzuchański». P. Szujski piérwszém swojém wystąpieniem w Dodatku do Czasu od razu umiał zjednać sobie przychylność czytelników; obecną powieścią, któréj treść wzięta z Gigantomachji Kordeckiego wiąże się z uroczystym dramatem obrony Częstochowy, sądzimy, iż tę przychylność ustali. Zarzucilibyśmy tylko trochę rażącą niejednostajność tonu opowiadania: tytuł, w którym Bóg wié po co sławetnego sobie mieszczanina i biednego organistę nazwano »panem», oraz początek powieści, napisany w tonie dobrodusznym, niebardzo podług nas harmonizują z następującemi wnet po nich pełnemi prawdziwéj wzniosłości ustępami, natchnionemi samą wielkością przedmiotu. Zarzucilibyśmy także pewne zaniedbanie w stylu. Język p. Szujskiego prawdziwie piękny, obrazowy, energiczny, dowodzi kształcenia się na pisarzach złotego wieku; to też mocniéj odbijają się na nim usterki. Czytamy tu: »Pan Jacek *mieszczan*, był *mieszczanem* z rodu», zamiast mieszczanin, mieszczaninem. »Krzepki i zdrowy, choć chudy i cieńki, jak to często sprzeczności są w rodowych *mianach*», zamiast: w rodzie. »Hetmańską duszę *kładzie pod* mnicha *habitem*»», zamiast: pod habit. »Męstwo upada *o ziem;*» takiego skrócenia czytać nam się w polszczyźnie niezdarzyło, jest to rusycyzm. »Na mszę dzwonią *w Częstochowy*»: to już wyraźna omyłka. Takich acz nielicznych usterków z łatwością można i potrzeba unikać.

— Poezyjka p. t. »Nowa znajomość», lubo obrazem śmierci bardzo przypomina Bérangerowską »Treize à table», jest tak głęboko rzewną, a zarazem cudnie plastyczną, że zalecamy ją naszym kompozytorom i malarzom do przeczytania.

— Mało może komu wiadome w naszych stronach imię Józefa Lompy, którego portret i życiorys Tyg. w obecnym N-rze zamieścił. Skromny nauczyciel ludu, w nieustannéj walce między pracą a nędzą dotkliwą, jest jednym z najczynniejszych podtrzymywaczy niezalanéj dotąd iskierki narodowości polskiéj na Szląsku. Życie jego i prace dowodzą, jak z maluczkiemi nawet środkami można wiele zrobić dla rodaków, byle dobra wola i wytrwałość. Cześć sędziwéj głowie szlachetnego biedaka!

— Autor »Wspomnień z wycieczek», rzucając słówko o Trębowli, przypomina imię bohaterki Chrzanowskiéj, dotąd nieuczczonéj należnym jéj od narodu pomnikiem. Daléj opisał Bukowinę i Mołdawję; w opisie tym znajdujemy wiele ciekawych szczegółów.

— Spotykamy tu wreszcie nieznaną dotąd w Tyg. nowość: muzykę St. Moniuszki do słów piosenki p. W. napisaną.

KORESPONDENCJA KURYERA WILEŃSKIEGO.

Marienbad 8/20 sierpnia 1860 r.
(Dokończenie ob. N. 67.)

Sam Marienbad, liczący przeszło sta pięknych domów murowanych, wybudowanych jedynie dla przyjeżdżających na kąpiele, jest jedno z najśliczniejszych miejsc, hojnie uposażonych wdziękami przyrodzenia. Położenie cudowne; góry obrosłe borami opasują go wokoło, wonność drzew iglastych wypełnia pierś odżywczym balsamem, szmer strumyków, sączących w jarach głuchych życiodawcze swe wody do źródeł, gdzie tylu odzyskuje zdrowie, mile działa na umysł i wyobraźnią, i w istocie—iluż to cierpiących znalazło ratunek, spokój, życie nowe! Pięknie to wyraził wierszem łacińskim na olbrzymim granicie, król saski, kiedy w r. 1835, u źródeł kąpieli P. Maryi otrzymał uzdrowienie „Najades salutares restituere, Flora opulenta oblectavit Saxoniae regem" Goethe też nadzwyczaj lubił tu przebywać i na pamiątkę jego znajduje się śród boru kolos z napisem *Göthes Sitz.* Przyczynia się do błogich skutków tych zdrojów i to, że wszyscy, jakby całkiem oderwani od swiata, żyją cicho, potulnie, skromnie: nie ma tu balów, koncertów, składek, jest teatrzyk niemiecki, ale bardzo nędzny: występuje na nim w roli *prima-donna* Panna Eugenja *Nejzill* z Krakowa, nieładna i z głosem nieprzyjemnym; biedny Kraków kiedy ma takie znakomitości! *Reunions* w sali wspaniałéj przy nowych łazienkach, *Cur-Saal,* niekiedy bywają, ale nie liczne, z jednego takiego wieczoru, danego na dochód szpitalu, zaledwie uzbierano 95 guldenów (prawie 50 r.), i to najwięcéj było polek. Było raz wyłącznie polskie *reunion,* w celu dobroczynnym, na którém znajdowało się do dwiestu osób i bawiono się wesoło i przyjemnie. Polacy dawali także obiad w hotelu *Belle vue* dla biegłego doktora z Warszawy p. Rera, przybyłego z p: Senatorem Funduklejem, a który pokazał tu kilku szczęśliwych praktyk, było to przykro nieco dla tutejszych lekarzy. W ogóle rodacy trzymają się tu swego towarzystwa, naprzód obiadowali przy table d'hote w *Cur-Saal* „gdzie można było znaleść *dzienniki: Czas i Gazetę Warszawską,* ale zaszło jakieś nieporozumienie, za żywo przyjęte, z restauratorem, przenieśli się do hotelu *Neptun,* a stamtąd rozproszyli się nakoniec, a tylko dla uczęszczających Cur-Saal wynikła ta niedogodność, że gospodarz przestał abonować gazety polskie na następne miesiące. Lecz jest oddzielna *Czytelnia gazet* za opłatą półtora rubla, gdzie z polskich są: *Czas* i *Kurjer Warszawski,* mnóstwo niemieckich, kilka francuzkich, angielska i szwedzka. Prócz Polaków, bawią Niemcy tych rozumie się, jest najwięcéj i kilka rodzin z Węgier: damy węgierskie celują tu aż do przesady w strojach—suknie nad miarę szerokie, długie, obłocone do połowy, bo ciągłe deszcze, świecidełek na głowie i okryciach zwierzchnich bez liku, układ i ruchy za nadto śmiałe i mniéj przyzwoite. Spotkałem się tu i z kilku Azjatami, z którymi mogłem rozmawiać po turecku i arabsku. Wszystkich gości było przeszło 4,000 osób, większa część wyjechała, i ja także jutro opuszczam Marienbad, z uczuciem prawdziwéj po nim tęsknoty: dla mnie jedyne to miejsce, pełne uroku, rozlewające upojenie jakieś wewnętrzne, jakąś słodycz wyższą. Prócz tego, jest to jedno z najtańszych miejsc kąpieli zagranicznych—np. za pokój wygodny z pościelą płaci się 7 guldenów (około 2 r.) na tydzień, obiad przy table d'hote kosztuje 86 grajcarów (tyleż groszy), tak iż mnie pobyt czterotygodniowy nie przewyższa 75 r. Taniość tę, stosunkowo do innych zdrojowisk, należy przypisać temu, że Marienbad jest własnością opactwa XX Norbertanów, a nie zaś rządu. Opactwo to, odległe na dwie dobre mile stąd, jest bardzo zamożne, bo posiada kilkanaście wiosek, gromadne, bo mieści 110 zakonników zgromadzenia Norbertańskiego: zowie się po czesku *Tepl* (ciepło), fundacji bogatego władyki czeskiego, który żył w wieku 12-m, był rycerzem na wyprawach krzyżackich, a po powrócie z ziemi ś. założył i uposażył ten klasztor, zostawszy w nim zakonnikiem, siostra zaś jego, po przyjęciu także habitu Panien Norbertanek, mieszkała czas jakiś w Krakowie. Z braci klasztoru Tepelskiego wielu zajmuje katedry professorskie w uniwersytetach austrjackich i w wyższych zakładach naukowych, osobliwie przy słynném gimnazjum w *Pilsen.* Biblioteka onego, licząca przeszło 60,000 tomów, zajmuje dwie sale, utrzymuje się w porządku wzorowym i pomnaża się ciągiem najnowszemi i kosztownemi dziełami we wszystkich naukach i językach. O. Filip bibliotekarz i sam uczony, z największą uprzejmością pokazywał nam rękopisy, których jest do pięciuset, z tych najważniejszy dla tego opactwa „Vita vener. Hroznatae" w języku łacińskim, na cieńkim pergaminie, pisany wkrótce po jego śmierci, gdzie znajduje się wiele ciekawych szczegółów o Krakowie. Prócz tego są tutaj zbiory mineralogiczne, narzędzi matematycznych i fizycznych i galerja obrazów, mających interes miejscowy. Kościół przy nim, cały malowany *al fresco,* odnowiony został bogato przed trzema laty. Drugą wycieczkę, w okolicach Marienbadu odbyłem do zamku księcia Metternicha posła w Paryżu, przy miasteczku *Koenigswart,* będącém we władaniu hrabiów przedtem, a dziś książąt Metternichów od r. 1630. Zamek ten czyli raczéj pałac dość prostéj architektury, odnowiony przez ojca, sławnego ministra w r. 1833, który co rok mieszkał tu parę miesięcy latem, mieści godne widzenia muzeum, skłające się ze zbiorów broni, przedmiotów sztuki, numizmatów, historji naturalnéj i innych rzadkości, a w liczbie tych jest stół z czeczotki, przy którym odbywały się konferencje wiedeńskie, stół do pisania zeszłego ministra, pierścień Jana Sobieskiego, kilka przedmiotów Napoleona I-go, portret rozbójnika *Szela* i innych móstwo ciekawości. Jest także i biblioteka, składająca się z 20,000 rzadkich dzieł i pism perjodycznych, oraz przepysznych albonów ze sztychami i rysunkami, krom tego są dwie mumje egipskie, dobrze zachowane, z tych jedna kapłana, który żył przed dwóma tysiącami lat. Bibliotekarzem jest uczony Benedyktyn. Po nad miasteczkiem, na wysokiéj górze śród boru sterczą szczątki zamku średniowiekowego, zburzonego przez mieszczan Egeru w 16-m stuleciu.

Klimat okolic Marienbadzkich chłodny i wilgotny z przyczyny otaczających gór i lasów, a stąd i roślinność opóźniona—dotąd zboże, a nawet żyto stoi jeszcze w polu, lecz obecne lato należy do wyjątkowych, codzień deszcze przechodzą i zimno dokuczliwe, a poranki i wieczory mgliste jak na północy. Co do gospodarstwa, uprawa roli staranna, zasiewają wiele jęczmienia, prócz tego żyto, owies, len i koniczyną. Do zaprzęgów i orki używają wołów bardzo pięknéj rasy, a do wózków dla dowożenia produktów osłów i psów. Lud nadzwyczaj pobożny i poczciwy: wsie jednak nie zamożne i rzadkie gdzie w nich domy murowane. Język czeski mało daje się słyszeć a wszyscy mówią po niemiecku i kazania także niemieckie. Ubogich po wsiach co niemiara, lecz w Marienbadzie nie wolno pokazywać się żebrakom. Tak to wszystko tu obmyślono dla wygody, spokoju, ulgi z ufnością spieszących do zdrojowisk Maryi, uzdrowicielki chorych.

A, Muchliński.

ROZMAITOŚCI.

— Kongresy naukowe zdaje się, że naprawdę weszły w modę. Dnia 3 września otwarty zostanie międzynarodowy kongres chemiczny w Karlsruhe. Co do czapek i kapeluszów nikt nas o brak posłuszeństwa dla mody niepomówi; lecz zachodzi pytanie, jak się mają rzeczy z głowami? Rozwiązaniem tego pytania będzie utworzenie lub nieutworzenie kongresu dla ustalenia terminologji uaukowéj polskiéj i pisowni. Biedni męczennicy, uczniowie fizyki, chemji a nawet grammatyki, byliby bardzo wdzięczni za skrócenie ich udręczeń.

— Dla łużyckich Słowian w Saksonji zaczęło od 1 lipca wychodzić w Budiszynie nowe pismo w języku łużyckim pod tytułem Łužičzan.

— Dnia 29 lipca umarł w Corfu Andrzej Mustoxidi, znany filolog i historyk grecki. Dzieła jego w literaturze nowo-greckiéj wysoko są cenione.

— Towarzystwo akcjonarjuszów zawiązane w celu zaprowadzenia żeglugi parowéj na Dniestrze, otrzymało od rządu przywiléj i obietnicę pomocy w wykonaniu pewnéj części robot przygotowawczych.

— Gwiazdka Cieszyńska podaje w następujący sposób przepis sławnego chemika Liebiga do poprawienia chleba ze zboża porosłego: Robienie ciasta zależy od zdolności do łączenia się z wodą klejku w mące zawartego. Klejek traci tę własność, gdy albo mąka przez dłuższy czas w wilgotném miejscu przechowaną była, albo gdy jest ze zboża porosłego. Chcąc temu zaradzić, mąka zepsuta zamiesza się wodą wapienną z dodaniem kwasu (drożdży, kisu) i zostawia się ciasto; niebawem nastąpi kiśnienie jak bez wody wapiennéj. Dodając następnie resztę wody do zakwaszonego ciasta i postępując jak zwykle, otrzymamy chléb piękny, dobry i niezakalisty. Na 100 funtów mąki bierze się 26 do 27 funtów wody wapiennéj; resztę ile potrzeba dodaje się wody czystéj. Ponieważ przez dodanie wapna chléb traci nieco ze swéj kwaskowatości, należy dodać do ciasta nieco soli.

— Na przestrzeni od Warszawy do Bugu i od Dynaburga do Rygi odbyły się w początku bież: mies. próby jazdy na kolei żelaznéj.

— Wyszedł tom VII i VIII Pamiętników księcia Eugenjusza (Memoires et Correspondance politique et militaire). Są tu interesujące dla nas szczegóły o kampanji 1812 r., oraz o projektach osadzenia tegoż księcia i innych na tronie polskim z ramienia Napoleona I.

— W czasach szybko rozwijającéj się potęgi materjalnéj i bogactwa narodowego, gdy coraz nowe odkrycia rzucają przemysł i rolnictwo na nieznane drogi, i otwierają nowe źrzódła dochodów, nie wątpimy, iż wyliczenie dochodów niektórych mocarstw europejskich obudzi w czytelnikach naszych zajęcie i otworzy pole do pouczających uwag.

Dochody Rossji (bez Finlandji i Król. polskiego) wynoszą 277,064,900 rubli sr. na 60,300,000 mieszkańców; Austrji (według obliczeń 1856 r.) 137,943,006 rub. sr. na 39,500,000 mieszkańców; Francji 342,660,423 na 35,784,000 mieszkańców; Anglji 335,460,774 rubli sr. na 27,750,000 miesz.; Prus 86 milljonów na 17,200,000 miesz.; Hiszpanji 80,455,000 rub. sr. na 14,216,000 miesz.; Belgji 24,690,000 rubli sr. na 4,500,000 miesz.; Hollandji 30,090,000 na 3,405,000 miesz.; dochody Sardynji 30,499,000 na 4,920,000 miesz.; i Turcji 40,958,000 na 15 i pół milljonów mieszkańców. W przecięciu więc na każdą głowę wypada w Rossji 4 r. 60 kop.; w Austrji 5 rub. 25 kop.; we Francji 9 r. 56 kop.; w Anglji 12 r. 7 kop.; w Prusiech 5 r. 6 kop.; w Hiszpanji 5 r. 30 kop.; w Belgji 5 r. 50 kop.; w Hollandji 9 r. sr.; w Sardynji 6 r. sr.; w Turcji 2 r. 70 kop. Żeby ocenić jednak prawdziwy stopień zamożności mieszkańców, wypada koniecznie z ogólnéj summy dochodów każdego państwa potrącić dochody z dóbr rządowych i monopolów, które w Rossji wynoszą 212 milljonów rubli srebrnych, w Austrji 19 mill.; we Francji 61 mill.; w Anglji 8 mill.; w Prusiech 37 mill.; w Hiszpanji 30 mill.; w Belgji 7 mill.; w Hollandji 1 i pół mill. r. sr.; w Sardynji 1,650,000 r. sr., i w Turcji 12 mill. rubli srebr. Po takiém potrąceniu zostaną nam tylko podatki stałe i niestałe, z których w przecięciu na jednego mieszkańca przypada; w Rossji 1 rub. 4 kop.; w Prusiech 2 r. 84 kop.; w Austrji 3 r. 3 kop.; we Francji 7 r. 49 kop.; w Anglji 11 rub. 78 kop.; w Turcji 1 r. 80 kop.; w Hiszpanji 3 r. 50 kop.; w Sardynji 5 r. 84 kop.; w Belgji 3 r. 83 kop.; w Hollandji 8 r. 62 kop. Tak więc dochody z podatków stałych i niestałych w pięciu pierwszorzędnych mocarstwach wynoszą w Rossji więcéj niż 22 od sta, w Prusiech blizko 57 od sta; w Austrji mniéj niż 58 od sta, we Francji blizko 79 od sta; w Anglji nakoniec 97 od sta ogólnéj summy dochodu.

— Zegarmistrz Gérard w Liége (w Belgji) wynalazł aparat elektryczny, poruszający tak dobrze machiny jak aparat parowy. Wynalazca zastosował go dotąd do poruszania mniejszego warstatu; lecz upewniają, że da się użyć do poruszania ogromnych machin, i może wywołać prawdziwą rewolucję w przemyśle.

WIADOMOSCI BIEŻĄCE.

25 sierpnia wieczorem w Mohylewie umarł ks. Wincenty Tarollewicz, officjał konsystorza Mohyl., kanonik archikatedry Mohyl.

— P. Nowiński Bolesław, artysta teatru Wileńskiego przybył do Wilna. Oczekujemy z niecierpliwością pierwszego wystąpienia jego na scenie naszéj, któréj jest prawdziwą ozdobą.

— P. Ludwik Nowicki, znany nauczyciel muzyki, powrócił do Wilna, i mieszka obecnie przy ulicy Ś-to Jańskiéj w domu Kamińskiego, nad apteką S-to Jańską; rozpoczyna kurs od 1 września.

— P. Henryk Wieniawski, przejazdem bawił w Wilnie.

— W domu Krzyżanowskiego jakiś przedsiębierca, pokazuje obraz, jakoby Seniavoniego, Zużzannę, z siurpryzami.

— W ogrodzie: Harmonja, w niedzielę grała muzyka, i puszczono kilka balonów.

— W Cyrku na placu Ś-to Jerskim, jezdcy konni i akrobaci pod dyrekcją Pp. Woltera i Fiondyniego, dają codzienne przedstawienia.

W red. Kur. Wileń. złożyli na kościoł Panien Marjawitek w Częstochowie: z gub. Mińskiéj, powiatu Borysowskiego, obywatel Aleksander Wasilewski rub. sr. 12, włościanie i oficjaliści tegoż obywatela rub. sr. 3, panna Katarzyna Kilberg rub. sr. 1.

КАЗЕННЫЯ ОБЪЯВЛЕНIЯ.

1. Помощникъ директора Виленской астрономической обсерваторiи коллежскiй ассесоръ Матвѣй Матвѣевичъ Гусевъ отправляется на двѣ недѣли въ Кенигсбергъ.

Колл. ассес. *Зубовичъ.*

1. Виленская 3-ей гильдiи купчиха Годесъ Киссинъ отправляется на четыре мѣсяца въ Пруссiю, Австрiю и Германiю.

Коллеж. асс. *Зубовичъ.* (545)

1. Pomocnik dyrektora Wileńskiego obserwatorjum astronomicznego assesor kolleg. Mateusz Gusiew wyjeżdża na dwa tygodnie do Królewca.

Asses. koll. *Zubowicz,*

1. Wileńska kupcowa 3-éj gildji Godes Kissin wyjeżdża na cztery miesiące do Prus, Austrji i Niemiec.

Asses. koll. *Zubowicz.* (545)

OGŁOSZENIA PRYWATNE.

1. Mińskiéj gubernij w powiecie Pińskim w 1 stanie przedaje się majątek Puczyny całego obszaru ziemi, dziesięcin 2,000 dusz męskich 52 żeńskich 74. Życzący nabyć dowiedzieć się może w mieście Wilnie przy Ostréj-Bramie w domu Missionarskim u w. Izdebskiego lub w Nowogródzkim powiecie w majątku Miłaszewie u dziedzica Juriewicza. (546)

3. Zawiadamiam szanowną publiczność, iż mając pozwolenie zwierzchności, nająłem mieszkanie obok gimnazjum i uczniów przyjmuję na stół i na kwaterę z moim guwernerem, po cenie pomiernéj, dowiedzieć się można w domu Baumana przy ulicy Wielkiéj u Stefana Swirszczewskiego. (526)

3. Mam honor zawiadomić osoby interesowane, że z powodu wyjazdu p. Piotra Janikowskiego współka została rozwiązaną i w całości przeszła na własność FERDYNANDA BORETTI od dnia 10 sierpnia 1860 r. Z tego powodu najpokorniéj upraszam, aby listy i posyłki pieniężnie i nadal były adresowane do fabryki pod adresem FERDYNANDA BORETTI. (519)

1. Natychmiast do najęcia całe dolne piętro ze stajnią, wozownią, ogrodem spacerowym z wszelkiemi wygodami w domu pułkownika Minkwica na Antokolu. O cenie dowiedzieć się można u właściciela domu. (549)

ВИЛЕНСКIЙ ДНЕВНИКЪ.

Во вторникъ 30 августа, въ б. ботаническомъ саду фейерверкъ въ 3-хъ отдѣленiяхъ въ 7 и п. часовъ, въ 5 часовъ вечера музыка.

ТЕАТРЪ.

Въ четвергъ 1 сентября открытiе театральнаго сезона: 1) комедiя въ 3 дѣйствiяхъ на польскомъ языкѣ А. Корженiовскаго: „Ради копѣечки," 2) водевиль въ 1-мъ дѣйствiи на русскомъ языкѣ: „Друзья на чердакѣ."

Прiѣхавшiе въ Вильно, съ 25-го по 29-го августа.

ГОСТИННИЦА НИШКОВСКIЙ.

Пом.: Тышкевичъ. г-жа Эйсмонтъ. чин. для особ. поруч. Ив. Крживицкiй. докторъ Гамолецкiй. колл. асс. Левицкiй. студ. универ. Буховецкiй. подпоруч.: Кравковъ. Капринскiй.

Въ разныхъ домахъ.

Въ д. Брандта: пом. Ан. Яловецкiй.—Въ д. Мышковскаго: г-жа Каролина Бялоцкая.— Въ д. Пузыны: пом.: Вл. Заiончковскiй. г-жа Бригида Яновская. Апол. Танскiй. докторъ медиц. Данишевскiй. пом. Ад. Рутковскiй. губ. секр. Зенонъ Карчевскiй. пом. В. Байковскiй. Ксав. Рапацкiй Въ д. Бовкевича: двор. Ф. Гарасимовичъ.—Въ д. Хоминскаго: пом. Ф. Хоминскiй.— Въ д. Гурскихъ на троцкой улицѣ: пом. Iосифатъ Свида съ женою Сидалiею, дочерью Сидалiею и д-цею Аделю Дмоховскою.—Въ д. Апатова на виленской улицѣ: б. засѣд. Ельскiй. — Въ д. Добрчинности: г-жа Микоша.—Въ д. Пупкина: губ. секр. Свида.—Въ д. Беница при мостовой улицѣ: пом. Сороко. г-жа Софiя Паборовская. колл. сов. Г. Курнатовскiй. Юлiянъ Сержпинскiй.

Выѣхали изъ Вильна, съ 25-го по 29-го августа.

Преосвященный Филаретъ епископъ ковенскiй.

Пом.: К. Марциновскiй. Эд. Чечотъ. отст. инж. кап. Бялоцкiй. Славинскiй. г-жи: Венцлавовичъ. Пашкевичъ. пом. Ад. Гурчинъ. Кон. Тукалло. Каз. Фельдманъ. Ѳома Билевичъ. надв. сов. Мих. Бугальскiй. двор. И. Чудовскiй. колл. асс. Юркевичъ. студ. Игнатовичъ. дворян. Рабцевичъ. колл. асс. Семковскiй. г-жа Забѣллова. пом. Игн. Таньскiй. Ст. Пржецишевскiй. стат. сов. П. Воршевъ.

DZIENNIK WILEŃSKI.

We wtorek 30 sierpnia, w b. botanicznym ogrodzie fejerwerk o godz. 7 i pół wieczorem we 3-ch oddziałach, od 5-éj godz. po południu muzyka.

TEATR.

We czwartek 1-go września rozpoczęcie kursu teatralnego: 1) Komedja we 3 aktach w języku polskim A. Korzeniowskiego „Dla miłego grosza," 2) Wodewil w 1-m akcie w języku rossyjskim „Przyjaciele na poddaszu."

Przyjechali do Wilna, od 25 do 29 sierpnia.

HOTEL NISZKOWSKI.

Ob.: Tyszkiewicz. pani Ejsmontowa. urzęd. szczeg. pol. J. Krzywicki. dok. Hamolecki. ass. koll. Lewicki. student uniwer. Buchowiecki. podporucz.: Krawkow. Kapriński.

W różnych domach.

W d. Brandta: ob. Antoni Jałowiecki.—W d. Myszkow.: pani Karolina Białocka.—W d. Puzyny: ob. Wł. Zajączkowski. pani Bryg. Janowska. Apol. Tański. dok. med. Kaz. Daniszewski. ob. Ad. Rutkowski. sekr. gub. Zen. Karczewski. ob. Wojciech Bajkowski. Ksaw. Rapacki.—W d. Bowkiewicza: szlach. Feliks Harasimowicz.—W d. Chomińskiego: ob. Fran. Chomiński.—W d. Górskich przy ul. Trock.: ob. Józefat Swida z żoną Sydalją, córką Sydalją i panną Adelą Dmochowską.—W d. Apatowa przy ul. Wileń.: ob. An. Jelski.—W d. Dobroczynności: pani Mikoszyna.—W d. Pupkina: sekr. gub. Swida.—W d. Benica przy ul. Mostow.: ob. Soroko. pani Zofja Naborowska. radz. koll. Hen. Kurnatowski. Juljan Sierzpiński.

Wyjechali z Wilna, od 25 do 29 sierpnia.

Jaśnie wielmożny *Filaret* biskup kowieński.

Ob.: Kar. Marcinowski. Czeczot. dym. kap. inżyn. Białocki. Sławiński. panie: Wencławowiczowa. Paszkiewiczowa. ob. Adolf Hurczyn. Kon. Tukałło. Kaz. Feldman. Tomasz Bilewicz. radz. dw. Mich. Buhalski. szlach. Joach. Czudowski. sekr. koll. Jurkiewicz. stud. Ignatowicz. szlach. Rabcewicz. ass. koll. Siemkowski. pani Zabiełłowa. Ig. Tański. St. Przeciszewski. radz. st. Worszew.

Цѣны въ Вильнѣ на базарахъ и рынкахъ отъ 25 до 29 августа.

	р.	к.
Ржи (прив. 70 четв.)— Żyta (przyw. 70 czet.)	5	50
Пшеницы (прив. 80 чет.—Pszenicy (przyw. 80 czet)	12	—
Ячменя (прив. 25 четв.)—Jęczmienia (przyw. 25 cz.)	4	50
Овса (прив. 200 чет).—Owsa (przyw. 200 czet.)	4	—
Гороху (прив. 15 четв.)—Grochu (przyw. 15 czet.)	6	—
Гречихи (прив. 25 четв.) —Gryki (przyw. 25 czet.)	4	25

Ceny w Wilnie na targach i rynkach od 25 do 29 sierpnia.

	r.	k.
Картофеля—Kartofli	2	—
Сѣна пудъ (4000)—Siana pud (4000)	"	30
Соломы пудъ (200)—Słomy pud (200)	"	20
Льна пудъ.—Lnu pud	3	50
Сѣмяни льнянпаго.—Siemienia lnianego	7	50
Масла пудъ—Masła pud	8	—